

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 5 Година LVII	Редакциони одбор Д-Р СТЕВАН ПОПОВИЋ, Д-Р ЛУШАН КАЛАНОВИЋ, ДРАГОЉУБ ЗЕКАВИЦА, МИЛОРАД СИМОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ И Д-Р БЕЛИМИР МИХАИЛОВИЋ Уредник БУРО БАЊАЦ	Мај 1939 године
-----------------------	---	--------------------

САДРЖАЈ

Чланци и студије:

II Београдски пролетњи сајам (15—24 априла 1939) — Негативан утицај међу-народних догађаја — Д-р Стеван Поповић	225
Четничка акција (крај) — Живан Ј. Ранковић	231
Овогодишња епидемија малих богиња код школске деце у Београду — Д-р Милош Бајшански	243
Национална улога градова (Градска Америка — IV) — Н.	245
Најблиставија победа нашег спорта — Љубомир Вукадиновић	251
Ноћ посвећена мртвима — Света Милутиновић	257

Књижевни додатак:

Три виђења Свете Петке — фрагменти једне београдске породица (Дело из лепе књижевности награђено на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд) — Никола Трајковић	258
Ноћ у Београду — Љубомир Ж. Јевтић	265

Друштвена хроника:

На дан своје славе, на Спасовдан, Београд је одликован највишим ратним орде-ном: Карађорђевог звездом с мачевима	266
Освећење темеља Светосавског храма	281
Слава Коњичке бригаде Краљеве гарде	289
Слава београдске жандармерије	291
Слава београдских друштава: Слава Насеља Краља Александра (292); Слава солског друштва Београд — Матица (293); Слава обданишта „Света Троица“ (293); Слава певачког друштва „Никола Тесла“ (294); Слава Удружења општинских чиновника и служитеља (294); Слава обданишта на Душановцу (295); Слава Друштва за заштиту и васпитање деце	295
Годишња скупштина Удружења пензионисаних официра и војних чиновника Краљевине Југославије	295
Четрдесетогодишњица друштва „Кнегиња Љубица“	296
Пред стварањем Института Николе Тесле у Београду	297
Нова зграда Шесте мушке гимназије	297

Социјална хроника:

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга обилази интернат и диспанзер друштва „Српска мајка“	298
Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга посећује Енглеско забавиште	299
Дечји дани 1939 године	299

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Културна хроника:

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета посетиле су Зоолошки врт	304
Други фестивал народних игара и песама на Београдском сајмишту	307
Резултати књижевног конкурса Београдске општине	309

Привредна хроника:

XXIII Збор Централне индустријских корпорација	310
Посета мађарских новинара	311
Делегација града Бремена у Београду	312
Швајцарци позивају Југословене на изложбу у Цирих	312

Правна хроника:

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	313
---	-----

Некролог:

† арх. Светозар Генић	314
---------------------------------	-----

Слика на корицама: **Модел храма Св. Саве**, рад архитеката г. г. Богдана Несторовића и Александра Дерока уз сарадњу инж. Војислава Зађине.

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Изази једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.
Претплата: годишње 150'—, полугодишње 80'— динара, Поједини број 10'— дин.
Цена огласа: Цела страна 800'—, пола стране 500'—, четврт стране 300'— дин. **Огласи на корицама 500/0 скупљи.**
 Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.
 Уредништво и администрација: Кнегиње Љубице 1/II — телефон 26-242.
 Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова. — Рукописи се не враћају.

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Чланци и студије

II Београдски пролетњи сајам (15—24 априла 1939)

(Негативан утицај међународних догађаја)

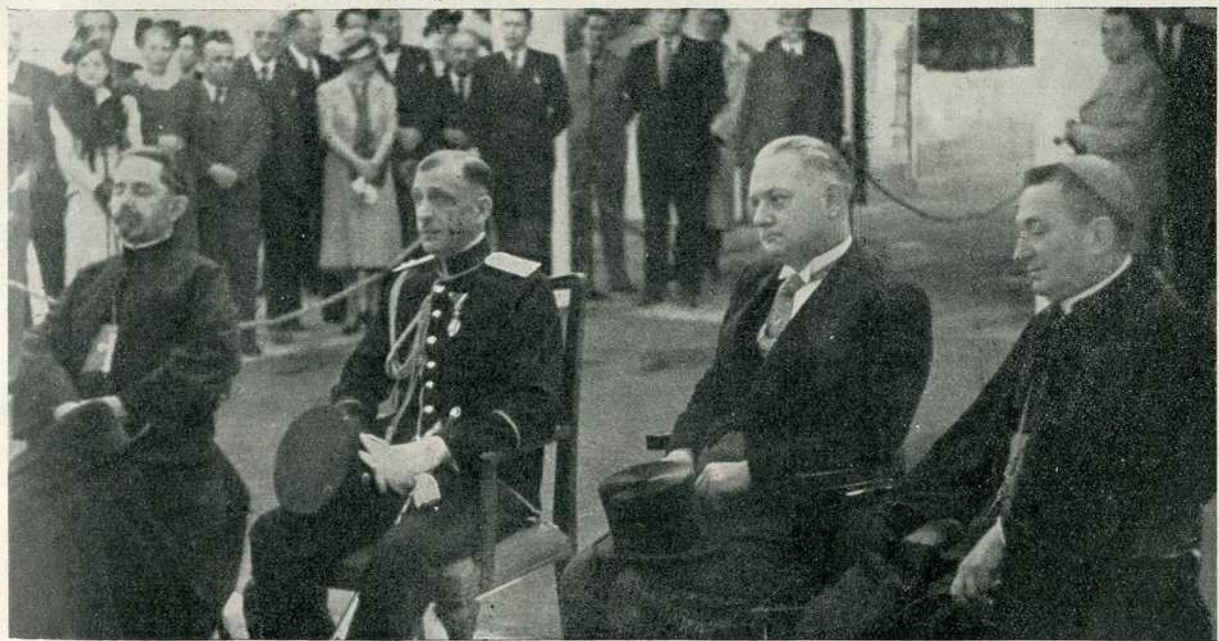
* * *

Већ по правилу пролетњи сајмови су слабији, и по броју излагача и по броју посетилаца па и по закљученим пословима од јесењих сајмова. То правило је морало да игра улогу и на овом, другом, Београдском сајму. Ипак би, и поред тога, пролетњи сајам био у сваком погледу много богатији, јер су Београдски сајмови за кратко време успели да створе једну солидну репутацију. Појавио се је међутим ове године један други, много озбиљнији разлог, чије је негативно дејство имало већи утицај,

је у више наврата поновила, баш у дане када су се вршиле пријаве за излагање.

Тако је се десило да је на овом II пролетњем сајму излагало само 375 излагача, док је на I пролетњем Београдском сајму било 633. Од ових 375 излагача било их је из иностранства 170 (према 250 на прошлогодишњем пролетњем сајму). Домаћих излагача је било 205 према 383 у прошлој години. Видимо да је сразмерно већи пад код домаћих, него код страних излагача.

Број држава — учесница није се изменио. Остао је 14. Од њих је пет приредило своје

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Дурбеших, министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић, католички бискуп г. д-р Ујчић и изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Калуђеровић на свечаном отварању Пролетњег сајма

Политичке неприлике и Међународни догађаји створили су били такву атмосферу, да је се унапред знало да сајам не може успети. Што је главно, ти догађаји нису дошли после отварања сајма, већ су се одигравали много пре његова отварања, тако да је већи број сигурних излагача одустао, у таквој атмосфери, да излаже. Затегнутост се осећала још од септембра прошле године, од окупације Чехословачке. Она се

колективне изложбе и то: Италија, Румунија и Мађарска у својим сопственим павиљонима а Бугарска и Летонија у павиљонима Сајмишта. Велико интересовање изазвала је колективна изложба Летоније, која се ове године јавља први пут на Београдском сајму. Исто тако је се и Пољска појавила први пут ове године, једном специјалном изложбом својих железница и луке Гдиње.

Колективне изложбе дале су укупно 70 излагача. Број излагача осталих страних држава био је:

Немачка	76 излагача
Француска	8 излагача
Чехо-Морав. протекторат	7 излагача
Швајцарска	5 излагача

Сједињене Америчке Државе, Шведска, Данска и Холандија дале су по једног излагача. Ових 375 излагача изложили су предмете по врстама:

Врста изложених предмета	Број фирми — излагача
Пољопривредне машине	51
Грађевинске машине и материјал	33
Апарати	21
Галантерија и бижутерија	20
Машине	19
Хемикалије	17
Накит и часовници	15
Музички инструменти	14
Пропагандни материјал	14
Намештај	12
Металургија	11
Електротехника	11
Ручни рад	9
Ћилими	9
Текстил	8
Пољопривредни производи	8
Туризам	8
Алкохолна пића	6
Козметика и парфимерија	6
Пећи и штедњаџи	6
Аутомобили	5
Коже	5
Хартија	5
Мотори	5
Канцеларијски прибор	4
Дрво	4
Порцулан и стакло	4
Спортски прибор	4
Минералне воде	3
Руде	3
Бицикли, гума, приколице и књиге	2

Из ових података о изложеним врстама производа видимо да је ипак било 5 излагача аутомобила, и ако је ауто-салон био тек затворен пред сам почетак пролетњег сајма. Нарочито је повећан број излагача пољопривредних машина (51 према 32), грађевинских машина и грађевинског материјала (33 према 30), часовника и накита (15 према 10) и спортских потреба (4 према 1). Приближно исти број излагача као на I пролетњем сајму изложили су: намештај, галантерију и бижутерију, козметику и парфимерију, керамику, музичке инструменте и књиге. Знатно слабије но прошле године били су заступљени нарочито: текстил, машине, хемија, електротехника, мотори, коже и кожни производи и исхрана.

Друга карактеристика овога пролетњег сајма је повећан број пропагандних и туристичких штандова. На то је утицала неумољиво чињеница што је пролеће погодно за туристичку пропаганду, пред сезону. Али је утицало и то, што је изложба путева и туризма била преудешена и на пролетњем сајму.

Што се тиче заузетог простора од стране излагача, укупна закупљена површина била је нешто мања ове године: 20.018 м² према 22.075 м² у пролеће прошле године. Распоред је био следећи: у четири велика изложбена павиљона 10.900 м², у страним павиљонима 1.530 м², у централној кули 130 м², у Спасићевом павиљону 760 м², у приватним павиљонима 3.960 м² и на отвореном простору 2.738 м².

Док је прошлог пролетњег сајма било 92.458 посетилаца, овога није било више од 55.835. Сајмови обично постављају аутоматске нумераторе који броје сваки улаз на сајмиште и бележе као посету сваки улаз чиновника и излагача, ма они улазили и неколико пута дневно.

Управа Београдског сајмишта је узела у своје рачунање да сваки ималац сталне карте улази два пута дневно на сајмиште и тако је за 10 дана добила:

са сталним картама	23.140 посетилаца
са плаћеним улаз. каси	30.695 посетилаца
са почасним и новинарским улазницама	2.000 посетилаца

Свега посета 55.835.

Посетиоци из иностранства дошли су на овогодишњи Сајам из следећих земаља: Бугарске, Мађарске, Немачке, Чешко-Моравског протектората, Сједињених Америчких Држава, Грчке, Румуније, Француске и Холандије. Из Холандије су дошли посетиоци први пут ове године али су зато ове године изостали посетиоци из: Албаније, Турске, Швајцарске, Белгије и Енглеске.

* * *

Само свечано отварање Сајма извршено је 15 априла у суботу по једном заиста лепом априлском сунчаном дану.

Дворана павиљона Задужбине Николе Спасића, која је била нарочито опремљена зеленилом, цвећем, теписима и заставама за ову свечаност, била је већ пуна одличним званицама пре 11 часова.

Поред Претседника Општине г. Владе Илића, Општинских већника и чланова Управног и Надзорног одбора друштва за Сајам, били су присутни Министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић, Министар пољопривреде г. Ing. Никола Бешлић, Министар Грађевина г. д-р Миха Крек, Министар шума и руда г. Љуба Пантић, гувернер Народне банке г. д-р Драг. Протић, гувернер Њ. В. Краља г. Јеремија Живановић, претседник Народне скупштине г. Михелчић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Калуђеровић, Београдски надбискуп г. д-р Ујчић, дипломатски

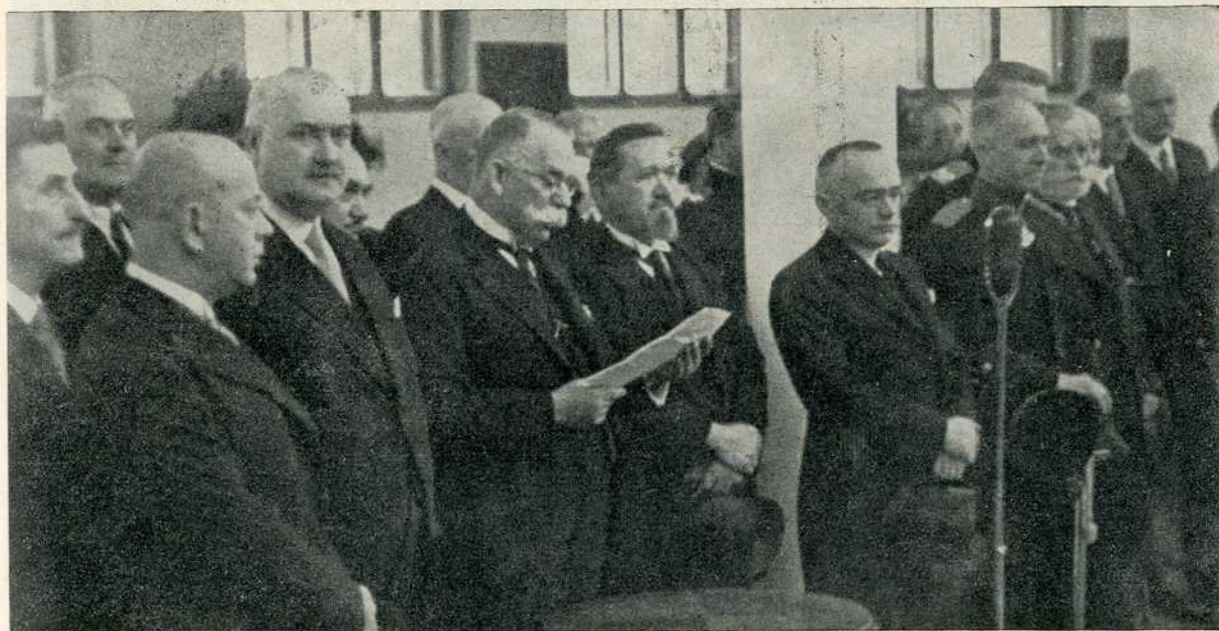
генералитет, и много других јавних радника, и претставника београдских привредних и културних установа.

У 11 часова војна музика је поздравила долазак изасланика Њ. В. Краља луковника г. Дурбешића, државном химном, а присутни узвиком: — Живео Краљ! Изасланик је ушао у павиљон праћен Министром трговине и индустрије па је одмах затим стао пред микрофон и одржао говор претседник Друштва за Сајам г. Милан Стојановић.

— Извршујући, предано свој задатак, рекао је г. Стојановић, служења југословенској и међународној привреди, Београдски сајам отвара данас своју шесту велику привредну манифестацију. — Пошто је подвукао значај досадањих приредби сајмишта, г. Стојановић је поменуо важност коју иностранство придаје Београдском сајму, сматрајући га најважнијом пијацом на Балкану. Затим је умолио г. Министра трговине и индустрије да отвори Пролетњи сајам.

љопривреде и сточарства, он је изјавио да ће Кр. Влада потпомоћи Београдски сајам да подигне и потребне инсталације за пољопривредну и сточарску изложбу.

Пошто је прогласио Сајам отвореним, г. Министар је са гостима прешао на разгледање сајма. После разгледања изложбе пољских железница и луке Гдиње, прешло се на планинску изложбу којом је Српско планинарско и туристичко друштво приказало лепоте наших планинских предела одличним снимцима наших фотоаматера. Затим су обишли укусно приређене Бугарску и Летонску колективну изложбу, задржавши се мало дуже у павиљону бр. 3 код производа наших занатлија. После обиласка свих штандова, званични представници су се упутили Мађарском павиљону, где их је поздравио мађарски опуномоћени Министар на нашем двору барон Бакач Бешењеи. Поред мађарске старе и савремене књиге, у Мађарском павиљону могли су посетиоци да виде ретке и драгоцене при-

Претседник Београдског сајма г. Милан Стојановић говори приликом отварања Пролетњег сајма

Г. Јеврем Томић је у своме говору поменуо намеру која се оцртава на Сајму да се нашем земљораднику пружи могућност да упозна и искористи најсавршенија средства потребна интензивнијој економији. Уједно је изразио своје задовољство што, поред добрих производа иностране индустрије изложених под заставом пријатељских народа, може да констатује да рад на подизању домаће индустрије у нашој земљи допуњује аграрну делатност и да већ данас даје тржишту производе, који не изостају за производима из старијих и боље опремљених индустријских предузећа.

Овом приликом г. Министар је дао једну значајну изјаву у име Кр. Владе. Констатујући да је сајмиште већ сада тескобно и да би оно морало да добије просторије за приказ наше по-

мерке српских књига штампаних у 17. и 18. веку у Пешти и у Будиму. Нарочиту пажњу привукле су: „Историја о прекрасном Јосифу“ од Дамјана Кадеиција, „Статическоје описаније Србије“ од Стефана Милошевића које је једина географја Србије са картом Србије из 1822. год. Ту је изложен и прави лик Милоша Обилића који је био дат уз специјалну књигу „Милош Обилић“. Целе две витрине испуњене су нашим књигама из онога доба.*) Њих иначе посетиоци не би имали прилике да виде а оне претстављају велики значај за историју наше народне књижевности. Од

*) Ту је и „Љубавнаја завист чрез једне ципеле“ од Јоакима Вујића, штампана 1805 год. Дела Јована Рајића, Милована Видаковића, Доситеја, Вука Караџића и других.

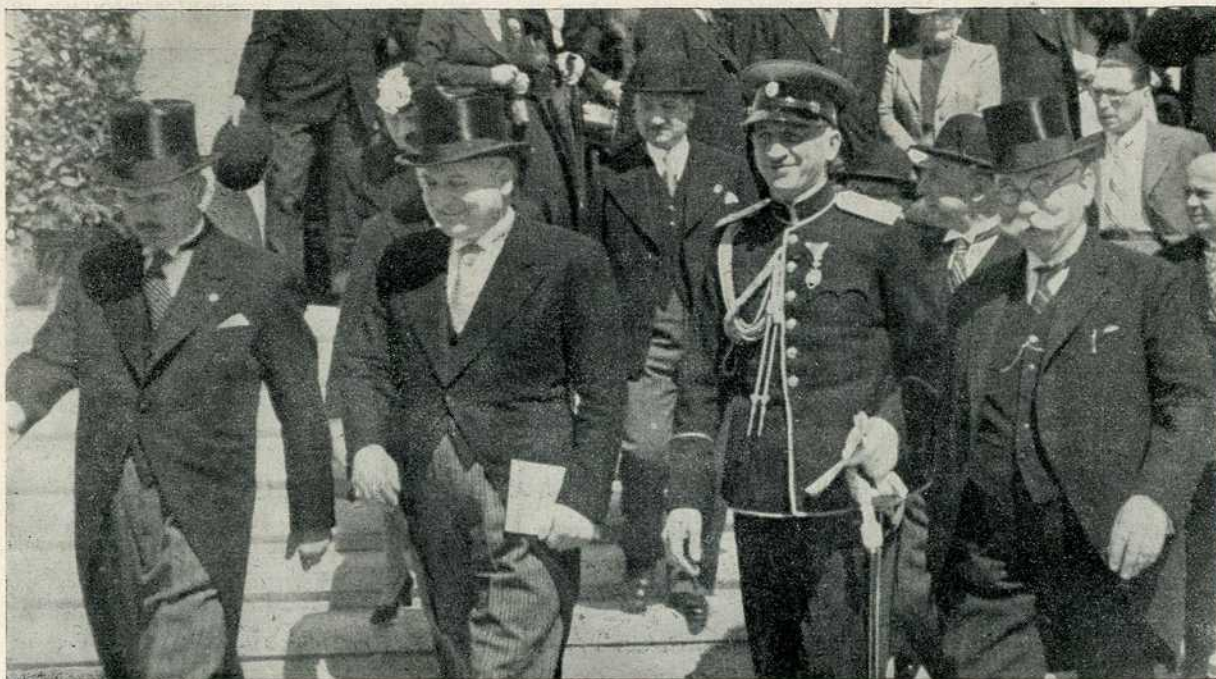
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мађара је била лепа пажња да нам дају прилику да видимо та наша стара документа.

Бугарска је у павиљону бр. 5 дала своју репрезентативну изложбу која је много привлачила посетиоце. На самом улазу једна лепо намештена соба у народном стилу са пуно фотографија и графикона. Из њих се може за кратко време упознати цео живот и стање Бугарске. Ту видимо да се 40% бугарске земље налази под пољопривредном културом, а 31% под шумом и да 78,5% становника живи на селу. Рударска индустрија даје годишње 1.658.945 тона угља, 5.330 тона соли, 1.600 тона алуминиума, 958 тона бакра. Све је то и изложено, нарочито Пернички угаљ. Поред аграрних производа, ружичног угља, индустријских и занатских израђевина, (нарочито керамике) изложена су и бугарска вина. Она су типизирана и врло укусно спремна. У Немачкој су нашла одличну пјацу

Међу новим техничким проналасцима, нарочито пажњу привлачио је плуг за одводњавање и за наводњавање, тежак 9.000 килогр., који се покреће помоћу гусеничне вrpце и потсећа на тенкове. Та машина просеца земљу помоћу једног дебелог цртала и на одређеној дубини полаже цеви изливене од смесе песка и цемента. Ову смесу машина сама справља у току самога рада. После једног дана у земљи, ове цеви се стврдно и служе за одвођење воде из мочварних терена. За овај плуг заинтересовале су се и војне власти, јер он може корисно да послужи за исушивање аеродрома. Вршене су позади Сајмишта пробе у присуству представника војске.

У своме лепом павиљону Румуни су нам приказали: пољопривредне производе, порцелан, туризам, индустрију гвожђа. Удружење индустријалаца петролеја изложило је производе

Изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Дурбешкић и министар трговине и индустрије г. Јеврем Томић обилазе павиљоне на Пролетњем сајму

и прошле године Бугарска је извозила 120.000 хектолитара вина. Све то гони на размишљање о извозу нашега вина, кога имамо у изобиљу...

Италија је овом приликом изложила у своме павиљону у главном лутничке и теретне аутомобиле, разне типове шасија и радио апарате. Београдска општина купила је неколико кола марке Fiat.

Немачка показује све веће интересовање за Београдски сајам. Очекујући да добије свој репрезентативни павиљон, она је овога пута готово испунила највећи сајамски павиљон бр. 3. Немачка индустрија изложила је најразноврсније предмете од најмањег шрафа до тешких Крушових кола и компликованих електротехничких машина.

нафте, Монопол производе соли и дувана, аутономна благајна државних шума — дрвне производе, „Астра“ и „Решица“ приказ индустрија вагона и локомотива.

* * *

У павиљону бр. 1 била је смештена изложба путева и туризма коју је организовало Југословенско друштво за путеве „Путник“ и наше поморске паробродарске пловидбе. Поред лепих графикона и фотомонтажа туристичке природе и друштава за путеве, ту су излагала и домаћа индустријска грађевинска предузећа цемент, узорке камена из разних крајева земље, вагоне и локомотиве, асфалт и моторна горива и мазива.

Павиљон бр. 2 дао је намештај, радио апарате, музичке инструменте, канцелариски прибор, графику, књиге. Било је лепога намештаја свих стилова а вреди забележити књиговодствено-статистичке машине по систему бушених картица „Watson Hallerith“, електричне писаће стројеве „Elektromatic“ и контролне часовнике „International“ које су показале да машина улази све више и у канцеларије да смени човека.

У павиљону бр. 3 била је смештена домаћа и страна металургиска индустрија, машине, апарати, мотори, електротехника, хемиска индустрија. У павиљону бр. 5 налазили су се: текстил, кожа, гума, галантерија, керамика, сребрни и златни производи, поред бугарске колективне изложбе.

У централној кули на првом спрату били су предмети исхране, алкохолна пића и минералне воде а у приземљу: Општинска штедионица са својим шалтерима на којима се могао

Поред репрезентативних иностраних и сајамских павиљона, сајмиште данас има већ и 23 приватна павиљона које су изградиле приватне фирме. У њима су били изложени нарочито: аутомобили, машине, хемиски производи, грађевински материјал, боје, пећи, коже, алкохолна и безалкохолна пића итд.

Поменемо на крају још изложбене столове на којима је излагана: галантерија и бижутерија, гумени опанци, млечни производи и путне успомене.

* * *

Немачки одбор за изложбе и сајмове основао је на Београдском сајму свој обавештајни Уред и тиме дао могућност заинтересованим лицима и купцима да се детаљно обавесте о немачким понудама. Преко централног уреда немачке индустрије, обавештајни Уред доводи купца у директну везу са немачком фирмом или

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са госпођом на Пролетњем сајму

мењати новац, Управа државних монопола и пошта. У Спасићевом павиљону биле су изложбе Српског планинарског друштва, пољских железница и луке Гдиње, књига.

Ове године био је у много већој мери искоришћен отворен простор. На њему су се подигле читаве велике инсталације где су приказиване практичне примене машина и алата. Поред свих врста пољопривредних машина, грађевинских, аутомобила, приколица, звона, трактора, торањских сатова, ту је био изложио и Главни одбор Црвенога крста једну своју амбуланту за прву помоћ а воћни расадник Пољопривредног удружења изложио је ту своје воћне саднице. На отвореном простору су се нарочито задржавали сељаци посматрајући приказ пољопривредних машина и обавештавајући се о њима.

њеним заступником. Уред уједно даје и сва обавештења о увозу и извозу са Немачком, о девизама итд.

Проблем калдрме и одржавања исте интересује у великој мери градске општине. Вреди поменути и овде проналазак наших инжењера изложен на овоме сајму. Инжењери Николајев и Заћулин изложили су тип бетонских блокова који су патентирани и код нас и на страни. Њихова главна предност лежи у томе, што се калдрма која је од њих направљена може веома брзо да поправи, са веома кратким прекидом саобраћаја, јер чим се ти бетонски комади поставе, саобраћај се продужује. Нама је свима у успомени често раскопавање калдрме, ради постављања водоводних цеви и електричних и телефонских каблова. Ови бетонски делови могу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

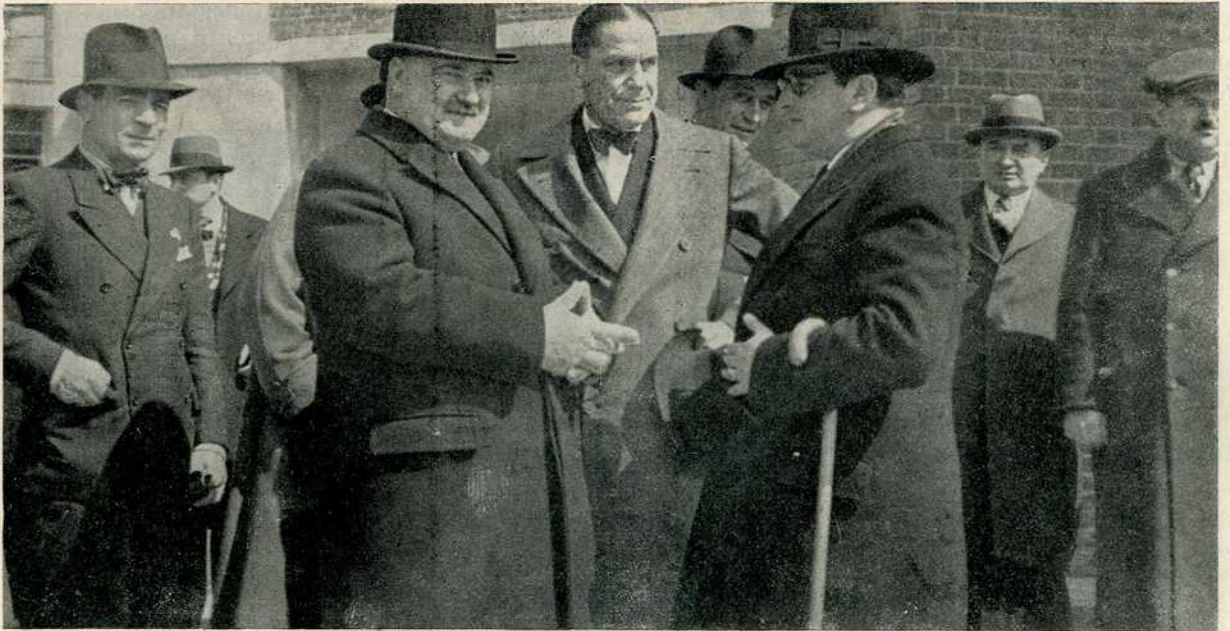
безброј пута да се склопе и расклопе за најкраће време. Они обећавају, по уверавањима стручњака, да прекопавање улица са дугим обуштављањем саобрћаја исчезне.

Осим тога они уверавају да ће се са овом калдрмом у многоме смањити улична бука и ларма, која нам толико смета. Најзад, овакви се коловози брзо и лако перу и чисте. Цена је много нижа од монолитне бетонске плоче а само нешто виша од цене макадама. И трошкови око одржавања су незнатни, јер сав материјал остаје готово непромењен. Ми знамо колико много кошта досадање одржавање калдрме и ако се обећања наших стручњака обистине, нову

Управа сајма била је издала један леп каталог, који је, поред списка фирми и предмета, овом приликом садржавао и један леп приказ Београда и свих његових институција. Помоћу овог каталога, сваки посетилац из унутрашњости, могао је наћи у Београду све што му је потребно.

*
* * *

И ова шеста привредна манифестација Београдског сајма завршена је. Рекли смо већ у почетку да су међународне политичке прилике утицале негативно. Ипак, не може се оспорити

Претседник Београдске општине г. Влада Илић и италијански посланик г. Индели пред Италијанским павиљоном на Сајмишту

подлогу чека лепа будућност а градским општинама ће се олакшати један велики терет.

У павиљону једне велике фирме приказивани су филмови уз популарне цене. За неколико тренутака виде се делови херојских подвига Паје Патка, Микија Мауса или морнара Попаја. Нарочито ђаци који су долазили са школама, посећивали су овај павиљон. „Шмугну“ се за пола сата, изгубе се, па се опет после појаве у групи.

И у мађарском павиљону приказивани су филмови. Нарочита пажња обраћена је на воће и винову лозу а као резултат у засебном одељењу точило се је токајско вино.

велики успех и овога пролетњег сајма. Наш се свет све више интересује и упознаје са техничким новинама и проналасцима. Оне му постају приступачније. Нарочито је добро што је овога пута посета сељака била већа и што школе доводе ђаке, чији се хоризонти на сајмовима проширују још у младим годинама.

Управа сајма ради на изградњи великог шестог павиљона а у скоро треба и Немачка и Италија да изграде своје велике павиљоне. Мала бела варош поред савскога моста шири се на добро Београда и наше земаљске привреде...

Д-р Стеван Поповић

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Четничка акција

(2)

IV — ЧЕТНИЧКИ ВРХУНАЦ:

Четнички врхунац настаје, када Србија, Црна Гора, Грчка и Бугарска објављују рат Турској.

1. Први Балкански рат:

Први Балкански рат (1912–1913) је (отпочео објавом 5/18 октобра 1912 год.) истакао као циљ рата: Заштита својих сународника у Турској; изазвао је једно особито одушевљење Срба (а и Југословена). На знак мобилизације пријавило се више за 100.000 него што је било пописано обвезника. Било је чак и већи број женских.

Комитске чете још пред објаву рата, по наређењу Врховне команде, гочео је прикупљати Ал. Марјановић мајор (пуковник у пензији) шеф горског штаба комитских чета из 1908 год. Старе четнике и опробане четничке војводе (Ј. Бабунски, Спаса Гарда, Јован Долгач, Крста Ковачевић-Трговишки итд.) око 200 њих на броју упуту одмах преко границе с оне стране Ристовца код војводе Вука, који се на терену већ тамо налазио, а остале преко 1000 раздели на четничке одреде:

1. — Вуков одред, дејствовао испред фронта Прве армије у правцу Куманова и Овчег Поља. Кад је прешао границу, на Козјаку је створио операцијску базу и ту извршио брзо мобилизацију четника са територије срезова: прешевски, жеглиговски, кривопаланачки, овчеполски, и дела кратовски — од тамошњих Хришћана.

Вуков одред прикупљао је податке о раду Турака, спречавао им мобилизацију, као и много помогао Првој армији, те са мало жртава заузео граничне карауле. Чим су и трупе Прве армије прешле границу, Вуков одред, који је већ бројао око 1500 људи са свима истакнутим четнич. војводама (сем К. Пећанца и Вас. Трбића) заузео 7/20 октобра у долини Пчиње положај Старац, док 8(21) октобра на челу пешад. претходнице Дунав. дивизије I поз. у покрету ступа у борбу код села Драгоманаца, где гине војвода Јов. Грковић-Гапон, а и неколико четника (Видак Николић итд.) па стиже на преноћиште у села Стрновац и Макреш.

Пребацује се зором 9/22 октобра на десну обалу Пчиње и поседа положај Сртевицу (у самљен вис на крајњем левом крилу младо-нагоричанских положаја), ту дочекује Кумановску битку, која почиње 10/23 октобра нападом Турака.

Вуков одред на Сртевици одиграо је пресудну улогу, где је имао много жртава (погинули војвода Доксим Михаиловић из Галичника и многи четници). А, кад је уз успех 7 пешад. пука Краља Петра I (чији командант Ал. Глишић п. пуковник гине са много официра) и 18 пешад. пука (чији команданти батаљона мајори Мил. Маринковић, Вој. Велимировић и други гину) ратна срећа већ била на страни Срба, тада Вуков одред 11/24 октобра преко Овчег Поља гони Турке.

Гонећи Турке стиже пред Велес, одатле наступа к Прилепу, правцем Крива Круша-Теово, где му прилази са четом војвода Вас. Трбић, па напада на пл. Мукос, где гине војвода Спаса Гарда. Продужава преко Прилепа и Бакарн. гумна ка Битољу, где се код села Добромира и Новака истиче у Битољској битци 31 октобра (13 новембра). Кад је Битољ, после 3 дана борбе (3/16, 4/17, 5/18), тешке борбе 6/19 новембра заузет, Вуков одред креће преко Ресна за Охрид, потом за Елбасан, одакле се, пошто га заузима, враћа у Скопље.

2. — Танкосићев одред, мобилисан у Прикупљу иде преко Куршумлије за Мердаре, где стиже 2/15 октобра и већ 3/16 октобра изазива борбу, која се преноси на цео фронт Морав. дивизије II поз. (поглавито 2 пешад. пук) и један део фронта Шумад. дивизије I поз. и, тада гину многи четници, а на превару Арнаута и Мил. Поповић арт. поручник. Наступа преко Приштине, Призрена до Љум Куле.

Танкосићев одред враћен је у Призрен, где и расформиран.

3. — Медвеђски одред, оперисао је правцем караула Лисица, гребен Прапаштице, Приштина. Кад је стигао под гранични гребен Лисице 4/17 октобра буду сутра дан нападнуте од Арнаута и дела Турске војске карауле Мутивоца и караула Лисица.

Командант одреда Душ. Секулић капетан нареди, те одред једним делом појача: караулу Лисицу, где се већ налазаху Љуб. Вуловић, Никодим Рацић и Богдан Раденковић, који у јуначком окршају одбију напад, али им погине Ник. Рацић и четник Сања Живановић; а једним делом помогне граничаре при борби према турској караули Гуриште.

Колона одреда Божина Симића капетана водила је борбе уз чете II морав. прекобр. пешад. пука са Арнаутима на караули Веља Глава и Свирци.

Медвеђски одред једним делом преко Приштине, Гиљана и Карадага долази до Скопља, па се опет враћа у Приштину, где на Косову врши разоружање Арнаута.

4. — *Луковски одред*, који се прикупља у Луков. бањи под командом Павла Блажарића капетана, одатле штити десни бок претходнице Треће армије (правац Дреница, Призрен). По заузећу Призрена и Љум Куле иде у Ороши (Арбанија) и тамо са Богданом Раденковићем и Вој. Ковачевићем мајором мотри на рад Арнаута.

Луковски одред враћа се преко Елбасана, Струге и Охрида у Скопље.

5. — *Колашински одред*, под командом Вукајла Божовића, проте прикупљен, где и Луковски, одакле пре рада војске у области Старог Колашина подизао живље, на отпор у позадини Турске војске.

6. — *Ибарски одред* мобилисан у Рашкој на неколико дана пред објаву рата под командом Радоја (Раше) Панџића капетана, оперисао у 2 јаче чете; под командом четника Панте Миладиновића резерв. пешад. п.поручника преко карауле Грешњице на Винорог, Рогозни хан и под командом војводе Живка Гвоздића преко карауле Јариње стим да се на Винорогу са првом састане.

Ибарски одред дејствовао је врло успешно испред трупа Ибарске војске. На томе простору остао за све време рата.

Српска војска за непуних 21 дана у снажном елану избила је на Битољ. Битољ по том заузела, избила на Јадранско море.

Турска војска је тучена, а тиме и Турска империја у тим крајевима већ је запечатила своју пропаст. Али цвет Српске војске тада је изгинуо.*)

Косово је освећено.

2. Други Балкански рат:

Други Балкански рат (1913) је Бугарска изазвала својим препадом, ноћу 29/30 јуна 1913 год., на српске трупе на Брегалници.

Био је врло кратак и врло крвав.

Комитетске чете опет се скупљају. Биле су растурене, јер се држало да је њихова улога завршена.**)

*) Види: Мил. Д. Лазаревић — „Српско-Турски рат 1912“, Београд, I, II и III књига, 1929., Ал. М. Стојићевић — „Историја наших ратова“, Београд 1932 и И. Ж. Трифуновић — „Трновитим стазама“, Београд 1933.

**) Комитетске чете у Скопљу прикупља и организује Алимпије Марјановић (тада п.пуковник). Скупио их је само из среза јасеничког (Крагујевац): 17 официра (међу њима јавио се добровољно и санитет. капетан II кл., сада п.пуковник Д-р Душан Калановић, који је стално био са четницима све до Груништа (1916), за које се време, иако лекар, видно истицао, те и одликован са 2 златне медаље за храброст, па чак предложен и за Карађорђеву звезду с мачевима) и око 3.200 четника, који су се у доцнијим борбама сјајно држали.

Комитетске чете се упућују:

— Војвода Вук са већим делом ка Дренку, Церу, Дукату, Пљачкавици,

— Војвода Светозар-Тоза Ранковић са Љубом Вуловићем ка Криволаку.

Четници су били свуда први међу првима. И, српска војска кроз кржаве борбе за непун месец дана завршава рат срећном победом на Брегалници.

Сливница је ойрана.

Четничка акција завршава један сјајан период свога рада.

Требало је, да се и држава, проширена и увећана, среди, одмори и консолидује.

Витешки краљ Александар I Ујединитељ после славних победа Првог и Другог Балканског рата, улази 11 августа 1913 год. у Београд. На поздрав претседника општине одговара:

„Признање и похвалу, коју ви мени упућујете, ја бих хтео врло радо поделити са свима Српским официрима и војницима. Али, на жалост, ову нашу велику ратничку тековину не могу поделити са свима њеним творцима, јер је велики број оних јунака, који су ово сјајно дело створили, остао на нашим бојним пољима.

Нека нам за утеху послужи то, што је већина њихових светлих гробова, остала у границама наше нове Отаџбине.

Дична и победоносна Српска војска победама на Куманову, Прилепу и Битољу, повратила је оне наше земље, које су нам пре толико година турски завојевачи отели.

Победама на Брегалници ми смо Српству сачували дефинитивно наше земље против нових балканских завојевача.

Гробовима наших јунака код Једрена и Скадра наш народ је утврдио своје првенство на Балкану, како у погледу своје снаге тако и у погледу своје верности и великодушности. Не великим, већ срећним треба да се сматра онај, који је командовао у рату овим заиста великим народом.”

Куманово, било је место, где је ударен печат Југословенства.

Брегалница истакла је моћ Српског војника.

Хтело се, да се еволуцијом припреми наш народ, под Аустроугарском на блиставу будућност. Али, Сарајевски атентат (15/28 јуна, на Видов дан, 1914) упућује ток судбине државног развоја тежим путем.

Витешки Краљ

Александар I Ујединитељ:

Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, који је као Престолонаследник командовао у Првом и Другом Балканском рату Првом армијом, прима Краљевску власт као регент 11/24 јуна 1914 год. И сав се баца на уређење и допуњавање државних послова у Србији, који су били, услед два тешка рата, поремећени или заостали.

Србија, истрошена и заморена у два рата, желела је мир и опоравак. Истина, како се она прославила и прочула као победница у оба рата, њој се сада с правом наметнула улога „Пијемонта” Југословена.

Србија постаје центар пажње не само Срба, већ и свих Југословена. На њу почињу сви јаче да мисле и да цео свој рад подешавају у смислу „Југословенског национализма”. Да тако буде допринео је много и рад саме Аустроугарске, која се још од анексије Босне и Херцеговине (25-IX-1908) истакла као злотор Југословена. И њена је тежња била да тамо угуши „сваку националну свест”, па у zgodном моменту да заузме чак и Србију — „бунтовничко гнездо”, како ју је тада називала.

Босна и Херцеговина своју четничку акцију почела је да води, сада другим средствима, (јачим, али мање видним) — духовном револуцијом. И већ националне организације тамо ничу:

Српска и муслиманска организација подносе протест против анексије на Илици (Сарајево) лично министру А. Буријану (7 октобра 1908 — потписали: Гл. Јефтановић, Коста Кујунџић, Алиберг Фирдус, Дервишбег Миралем, Атанасије Шола, Војислав Шола, Д-р У. Круљ, Д-р Н. Стојановић, Васиљ Грђић, Д-р Д. Васиљевић, Шериф Арнаутовић, Махмуд Фадилашић, Махмуд Џинић, Бакрбег Тузлић, Перо Дрљача и др.) — (Види: Б. Зечевић — „Народна одбрана”, Београд 1933) и, тиме истакли, да су сви свесни (пошто је неуспео био устанак) да нема изгледа, да би се могла водити физичка борба са Аустроугарском.

Водећи људи доносе закључак, те су прешли на борбу за црквено-просветну аутономију.

„Просвета” основана у Босни и Херцеговини (1902) с циљем: „Ми хоћемо да друштво буде само хумано и културно-просветно. Ми хоћемо, да она крчи пут идеји, напредној: да ми сви под Аустроугарском и припадамо Југословенима и који говоримо словенским језиком, да ми сви Срби, Хрвати и Словенци осетимо а и сазнамо да смо једно... „Просвета” хоће да буде и друштво акције, широке акције...” ступа у активан рад (В. Грђић, Д-р В. Бесаровић и други).

„Српско-хрватска коалиција” (С. Прибићевић, Др. Ф. Поточњак) у пуном је развоју.

Хрватска сељачка странка (Стјепан и Анте браћа Радић, као и други, 1905 Загреб) делује у Хрватској и Славонији, па захвата и Словеначку (Др. Ј. Крек, Ив. Хрибар и други).

Штампа у Босни и Херцеговини („Народ”, Мостар 1907 — Др. У. Круљ и Р. Радуловић, доцније излази у Сарајево под уредништвом В. Грђића; „Мусават”, Мостар и Сарајево 1906—1912 — Смаилага Ђемаловић и Хусага Ђишић, „Отаџбина”, Бања Лука 1907 — Петар Кочић; „Српска Ријеч”, Сарајево 1904—1914 Стјепан Грђић, први уредник, а доцније Стијепо Кобашица), као и у осталим крајевима под Аустроугарском заузима отворен непријатељски став према Аустроугарској.

Револт Југословена свуда се осећа на територији Аустроугарске: Богдан Жерајић врши атентат на Маријана Варешанина (генерала, поглавара, који је како

је упућен „имао својом чизмом да угуши националну свест Југословена” у Сарајево 1910), Лука Јукић врши атентат на Славка Цуваја (баруна, хрватског бана у Загребу 1912), Стјепан Дојчић врши атентат на Д-ра Ивана Скерлеца (баруна, хрватског бана у Загребу 1913), на кога врши и А. Шефер (1914). Сви ти атентати били су куцање на врата које је назначавало: да долази нешто важно.

Сарајевски атентат (1914) је револт Југословена против тираније Аустроугарске (зачет у глави идеолога Владе Гађиновића), ван оквира и без везе званичне Србије. Он је израз покрета омладине „Млада Босна”; покушај Нед. Чабриновића, који баца бомбу иза кола Ф. Фердинанда 15/28 јуна 1914 у Сарајево и херојизам Гаврила Принципа, који револверским метком, доцније тога дана убија Ф. Фердинанда и жену му Софију Котек... Тај атентат показао је целоме свету — да Југословени у Аустроугарској желе да са Србијом и Црном Гором створе своју јединствену државу — самосталну и недељиву.

Аустроугарска је хтела и раније рат. И Сарајевски атентат њој је добро дошао. Она објављује рат Србији, пошто јој је претходно била упутила захтеве, који би јој убили углед самосталне државе, 16/29 јула 1914 год.

3. Светски рат:

Светски рат (1914—1918) наступа, који убрзо обухвата целу Европу, па доцније прелази и на Север. Америку. Долази баш у најтеже за Србију време.

Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, сада Врховни командант Српске војске, предузима све мере да оружана сила не помрачи сјај већ стечен свога оружја.

Све је ујурбано.

Четничка акција нагло оживљује. Комитске чете на брзу се руку скупљају; у почетку у Београду на обали Саве под командом војводе Воје Танкосића и војводе Јована Бабунског штите прелаз на Сави (железнички мост — Београд).

Рат настаје. Оружана сила ступа у дејство. А четничка акција, сада диригована од Врховне команде Српске војске (Драг. Димитријевић, генершт. п. пуковник и шеф обавешт. отсека) добија пун изражај:

1) 1914. год.:

Српска војска предузима ратне операције, у почетку одбранбено, док се не прикупи и среди.

Ратне операције имале су 3 периода:

— први период операција, у коме се одиграла битка на Јадру (Церска битка, од 3/16 до 6/19 у вече августа), која је завршена 11/24 августа 1914 год. где се прославила Српска војска;

— други период операција, у коме се одиграва битка на Дрини, која обухвата све операције Српске и црногорске војске, од 26 августа (8 септембра) и дели се на 4 фазе: прва, која траје до 1/14 септембра 1914 год. у којој се воде борбе око Гучева и Борање; друга од 2/15 до 12/25 септембра, кад је обустављена офанзива Српске војске у Срему, док успева као

и црногорска да се пребаце у Босну; трећа од 13/26 септембра до 11/24 октобра када се Српска и црногорска војска налазе у блиском додиру са Аустроугарском, воде розовску војну; четврта решавајућа од 15/28 октобра до 25 октобра (7 новембра) када Српска војска буде приморана да се повуче;

— **трећи период операција**, у коме се одиграва **Колубарска битка** (Суворборска битка), која обухвата све операције од напуштања Ваљева (1/14 новембра 1914 год.) и дели се на 4 фазе: **уводна**, од напуштања Ваљева, одступање главне снаге на Колубару, Љиг, Суворбор; **одбранбена**, напуштање Београда, Суворбора, Ужица — што траје од 10/23 до 19 новембра (2 децембра 1914 год.); **нападна**, **контрафанзива** српске војске и пробој у правцу Суворбора — што траје од 20 до 25 новембра (3—8 децембра 1914 год.); **експлоатациона**, гоњење Аустромађара ка Дрини и Сави и ослобођење Београда — што траје од 25 новембра (8 децембра) до 2/15 децембра 1914 год.*

а) **Комитске чете** Србије:

Комитске чете Србије по наређењу Врховне команде (4 августа 1914) Српске војске, беху у почетку формиране у 2 одреда:

1. — **Банатски**, којим је командовао Таса Донић, који је имао да брани десну обалу Дунава и,

2. — **Сремски**, којим је командовао Игњат Кирхнер (пребегли бив. аустр. поручник), који је упућен на Аду Циганлију (Београд).

Херојизам и држање комитских чета код Београда (1914 и 1915) заслужују и дивљење и поштовање.**)

Комитске чете, по том беху преформирание:

1 — **Јадарски одред**, под командом војводе Вука, формиран у Београду, Нишу и Скопљу од људства разних крајева, највише из Босне и Херцеговине — на броју око 700, имао је да оперише од ушћа Дрине до Лознице. Крваве борбе на Парашници, Крупњу, Церу, Завлаци, Гучеву, Торлаку код Београда доказ су јунаштва четника. Војвода Вук био је рањен код Лознице те га привремено заступа Душан Јездичић.

Јадарски одред смањено се при крају 1914 год. на 140 лица. Попуњен је 1915 год. са добровољцима из Америке.***)

* Види: Жив. Ј. Ранковић — „Војвода Радомир Путник”, Сарајево 1926., и Жив. Ј. Ранковић — „Церска битка”, Београд 1928.

** Четници код Београда држали су се сјајно. Сви су скоро изгинули, што остаде живо, осакаћени (Мирко Голубовић и други). Споменик, који Немци подигоше у току рата на Дунаву, на коме стоји написано: „Овде почивају сједињени у смрти 260 немачких и 240 српских војника, палих у борби код Београда 1915 год.” све казује.

Читај: „Агонија Београда”, Београд 1931.

*** Добровољци из Америке, како су прикупљани и како и где формиран и транспортовани за Солун у Српску војску, излази из оквира ове расправе.

Читај: Д-р П. Слијепчевић — „Наши добровољци у Светском рату”, Загреб 1925.

II — **Руднички одред**, под командом војводе Танкосића формиран на Бановом брду код Београда из разних крајева (320 из Босне и Херцеговине, 38 из Србије, 6 из Далмације, 2 Хрвата, 2 Чеха, 1 Словенац и 1 Србин муслиман — Смаил Феровић из Плава, Црна Гора) — на броју око 400, имао је да оперише на Дрини од Сребрнице до Вишеграда. Под њим је био војвода Јован Бабунски са 10 четника из Старе Србије, али је одмах откомандован за Скопље. Борили су се око Београда кратко време и омогућили евакуацију и мобилизацију у њему, где су звани „Савски одред”, па их упутише за Ваљево, кад добише назив „Руднички одред” и у борби на Крупњу (Кошутава стена) 14—16 августа 1914 год. изгубе 70, па се повлаче на Завлаку, где изгубе 47 па их упућују на Шепачку аду и Крст, где их прикомандују Ужичкој Војсци. У борби код Љубовије изгубе 15 и попуни се са нешто људи из Србије, па се повлачи ка Ваљеву, где је имао око 120 четника.

Војвода Танкосић откомандован је за команданта батаљона 4 пешад. пука „Стевана Немање”, док четници буду разаслати по редовној војсци, па и ту на положају код Забеле — Пожаревац војвода Танкосић упути апел четницима да се скупе, што они и учине и тако и формирају у Ужице „Други добровољачки батаљон” (где беше само 40—50 људи).

III — **Горњачки одред** под командом Чедо Поповића (тада п.пуковника), који је био веза између комита и Врховне команде. Одред је имао чете:

1. **Чета Косте Тодоровића**, око 150 људи наступала је при прелазу Дрине ка Сребрници где је стигла 15 септембра 1914 год. Ту буде опкољена од непријатеља, а Коста Тодоровић рањен и да не би пао непријатељу у руке убије се. Аустромађари спале га на ломачи, а с њим и живог Јову Живановића студента. Многи четници изгину, а остатак предузме Јова Првановић капетан.

2. **Чета Владимира Бана** (бивши аустрог. официр још у Првом Балкан. рату пребегао са 30 војника у Црну Гору), који је са 150 људи (45 Херцеговаца) оперисао од Бајине Баште до Гласинца и прву борбу имао више Заовине код Вишеграда (4. VIII), а другу на Бабиној Гори (5—8 VIII), где му погибе 7 Италијана Гарибалдинаца (од 10 колико их је у чети имао). При повлачењу Српске војске погине и он јуначки.

3. **Чета Петра Кларића-Босанца** (1916 погинуо на Кајмакчалану) ту је била и, готово сва изгинула. Остатак доцније прикључен одреду војводе Вука.

4. **Чета Стојана Диклића-Личанина** била је исте судбине.

IV — **Златиборски одред** под командом Душана Димитријевића (војвода Дуле) преба-

дио се преко Дрине 11 септембра 1914 год. па избио на Хан Пијесак где му се придружи 50 босан. сељака и тако изађу иза леђа непријатеља. Тиме изазове поремећај код непријатеља, па се повуче, реорганизује и попуни са 150 нових људи, па опет зађе непријатељу иза леђа у правцу Власенице.

Води борбу на Медвеђој и на Лесковој Гори и уз 2 чете 10 пешад. пука II поз. и 2 топа штити одступање Српске војске према Ужицу до 17 новембра 1914 год.

Војвода Дуле у Суворорској офанзиви буде рањен а одред растурен.

V — *Вемихев одред*, под командом мајора Велимира Вемиха (250 четника, међу њима много Војвођана) суделовао је у офанзиви кроз Босну све до Пала и Сарајевског поља. Имао је 3 чете (Миливоје Динић поручник, Душан Николајевић капетан II кл., Васа Рачковић капетан II кл.). Сви су били у борби на Гла-синцу рањени, а Васа Ранковић се уби да га не би рањена ухватио непријатељ.

Тада су из одреда погинули: Ристо Милићевић на Крупњу, Ризван Сефо у првој офанзиви, Ибрахим Комадина у Срему, Хуснија Куртовић, који умирући 17 новембра 1914 год. од тешке ране рече: „Није ми жао, Србија ће бити царевина”.

б) *Комитске чете Црне Горе:*

Комитске чете Црне Горе биле су прикључене: Луки Гојнићу око Чајниче и Фоче око 300 људи, који доста изгинуше у борби и у повлачењу црногорске војске, па се опет нешто прикупи уз Јанка Вукотића, који обнови офанзиву у правцу Сарајева (1914).

Аустроугарска војска трпи неуспех. И огорчена Аустроугарска влада врши хапшења и гањања, нарочито у Босни и Херцеговини.

Проналазе се на све стране атентатори, завереници и сумњиви поданици.

Аустроугарска жели да угуши не само незадовољство Југословена, у својој држави, већ хоће најгрубљим терором да им уништи и „националну свест”. Сарајево постаје оптужни центар. Хапсе атентаторе (Г. Принципа, који је као малолетан осуђен на вечиту робију, умро у Терезину 30 априла 1918.; Данило Илић, Мишко Јовановић, Вељко Чубриловић, који су обешени 3 фебруара 1915.; Трифко Грабеж; Недељко Чабриновић, Милан Стојаковић (Којо); Јакв Миловић; Цвијан Стјепановић; Митар Керовић са 2 сина — Неђо и Благоје итд.).

Хапсило се је без реда. Станодавце и рођаке атентатора, као и свакога, који је ма и најмање изгледао сумњив или је нађено њихово име случајно у књизи полицијских преступака или демонстрација из раније.

Сви су затвори били препуни, док су по Босни и Херцеговини у то време шуцкори убијали свакога код кога би оружје нашли.

„*Просвета*” је проглашена огњиштем велеиздаје. У Сарајеву је била деоба: на *атен-*

таторе, који су били у строгом војничком за-твору, *политички сумњиве*, који су били група „велеиздајници” и, њих су махом слали у Арад и *гаоце*, који су слали на железнице, где су имали својим главама да гарантују слободан пролаз војсци.

Аустроугарска образује судове (Сарајево, Бања Лука, Травник итд.). Требало је судити „издајницима”.

2) 1915. год.:

Српска војска долази у тешку ситуацију после епидемије пегавог тифуса, буде нападнута са севера Аустро-Немцима, под командом маршала А. фон Макензена, а са истока Бугарима.

Српска војска била је у неравној борби. Она није изгубила ниједну битку, али је приморана да изгуби рат и, да се повуче из Србије.

Ратне операције имале су 2 периода:

— *први период*, повлачење са граничног фронта до арбанско-црногорских планина, који захвата време од 23 септембра (6 октобра) до 20 новембра (3 децембар) 1915 год. и носи карактер својевољног одступања,

— *други период*, повлачење преко Арбаније и Црне Горе на Јадранско море, који захвата време од 20 новембра (3 децембра) до 1/14 децембра 1915 године.

Српски народ повлачио се у великом броју уз Српску војску. Та је епопеја и, тужна и, величанствена.*

Четничка акција оживљује.

а) *Комитске чете Србије:*

Комитске чете Србије за време тога тешког стања поново је организовао у Крагујевцу војвода Вук, које добише назив „Први добровољачки батаљон” (1000 људи и у-путе га према Бугарској да крстари од Валандова до Криве Паланке, па онда у Предејане између Врање и Лесковца).

„Други добровољачки батаљон” формирао од старих четника и избеглица и од 60 Американаца Драгутин Димитријевић (п.пуковник), који је био на Дрини, па упућен (28 августа 1915) под командом Радоја Пантића капетана у Предејане и ту са „Првим” уђе под команду војводе Вука.

Како је пак „Први добровољачки батаљон” придоласком Американаца нарастао на 1500 људи, то се формира и „Трећи добровољачки батаљон”.

„Сва три батаљона као „Добровољачки одред” под командом војводе Вука упуту Врховна команда на Чемерник (изнад Власине према Бугарској). Тамо стиже још 1100 добровољаца из Русије (пребегли војници Аустроугарске — Босанци, Херцеговци, Војвођани), те се формира и „Четврти добровољачки батаљон”.

* Види: Хенри Барби — „Арбанска голгота”, пре-вео Жив. Ј. Ранковић, Београд 1928.

Добровољачки одред, ставља се под команду Алимпија Марјановића п.пуковника (батаљони: С. Костић, Р. Пантић, М. Павићевић, Ј. Јездић) који се на Власини сјајно борио с Бугарима (1915). Ту, нешто појачан добровољцима из Русије преко Скопља (500) после борбе проређен, штити повлачење II армије Српске војске, па преко Приштине и Арбаније стиже у Скадар (15 децембра 1915), одатле у Љеш и Драч на Крф.

Формиран је у то доба (1915) и „Сремски добровољачки одред“ (400 лица из аустроугар. војске под командом пребеглог поручника Игњата Кирхера, сад инж. технич. бригада, генерал, који се борио око Београда и, где су сви скоро изгинули а И. Кирхнер тешко рањен и евакуисан.

„Жандармериски одред“ (формира се од жандарма Србије и од заробљеника аустроугар. војске) распоређен буде на простору Призрен, Скопље, Битољ.

Велики број Босанаца мобилисан у Босанској Крајини у то доба (1915) хтео је да у вези са Србијом, тамо подигне устанак. Чак су за то ангажовали Д-ра Јова Зубовића омадинца из Бања Луке. Али, Српска влада знајући своје прилике тада, од тога их је одвратила.*

6) Комитске чете Црне Горе:

Комитске чете Црне Горе кад је наступило повлачење растурене по другим командама: на Херцеговачком и бокешком фронту формирају се:

1. — у Требјешком батаљону *устачка чета*, при крају септембра 1914 год. од које чете постаје *Гатачки батаљон* (200—300) под командом В. Зимоњића, после Томе Вукомановића,

2. — *Билећки батаљон* (1915) формира се у 5 чета око 600 под командом Блажа Ђукановића,

* *Добровољци из Русије*, како су се формирали и, где и како учествовали, излази из оквира рада четничке акције. Тако исто и рад „Батаљона добровољаца“ у Италији (1917) Д-ра Људевита Пивка.

У почетку 1915 год. било је потребно Врховној команди Српске војске, која је чак и издала налог „Јадарском четничком одреду“: да се провери код Лешнице, да ли се непријатељ налази у ади — на острву Пејића и Ацином, као и у којој је јачини. За овај задатак јавља се, иако не припада одреду и то једини, Милорад Симиновић, наредник ђак, водник 4 чете 3 батаљ. 8 пешад. пука II поз. (сада професор и резервни мајор), чија је чета била тада у близини „Јадарског одреда“.

Млади ратник, ничега се не плаши — ни од непријатеља, ни од набујале Дрине, већ у једном избушеном кориту прелази и у потпуности извршава поверени му деликатан задатак, а уз то већу количину кукуруза, коју је тамо нашао доноси за исхрану своје јединице. Он је за тај херојски подвиг нарочито похваљен и предложен за одликовање „златном медаљом за храброст“.

3. — *Требињски батаљон* (1915) око 500 људи.

Повлачење Српске војске (1915) натерује те комитске чете Црне Горе предаје по наредби Црногорске владе Српској војсци Данило Гатало (пуковник). Тада је било бројно стање:

— Билећки батаљон, 5 чета, 884 лица, командант остао у Скадру, командири чета: Милован Гутић, Саво Милићевић, Крсто Бјелица, Благоје Албијанић, официри и водник Урош Тешановић;

— Гатачки батаљон, 500 лица, командант Томо Вукомановић, официри: Лазо Тепавчевић, Ј. Слијепчевић, Л. Антуновић, Т. Старовић, К. Терзић;

— Требињски батаљон, 260 лица, официри: Б. Бабић, Д. Радовић.

Комитске чете Црне Горе (1544 лица) нешто помре успут, остали стигну на Крф, па се евакуишу на Солунски фронт (1916).

Бокешки добровољачки батаљон (60 лица), формиран на Цетињу (1914). Доцније се прикупи из будван. краја још 200, а и пребеже из аустроуг. војске 50, и из Америке дође 450. Оперисао је у почетку (1914) у малим јединицама (10—15) уз редовну војску. Доцније формирао у 2 засебна батаљона и, при капитулацији Црне Горе (1915) једни оду на Крф а потом на Солунски фронт, а једни избегоше у Италију.

Аустроугарска војска помогнута Немцима, Бугарима, Турцима, избија са својим трупама одмах за Српском војском, на Јадранско море и, ка Солуну.

Аустроугарска у лаку победу на бојном пољу благодарјећи својим савезницима, издаје наређење: да судови у процесу „велсиздајника“ и „атентатора“ убрзају рад.

И, већ у *Травнику* саопштава се (14 априла 1915):

— да су осуђени: Каменко М. Милошевић, Боривоје Јевтић, Цветко Ђ. Поповић, Иво Крањчевић, Васа Чубриловић, Бранко Загорац, Драган Калембер, Бранко С. Кебељић, Виктор П. Рупчић, Ђуро Баџац, Милан Д. Прица, Мирко Кус, Садулах Никшић, Рад. Семиз, Хамдија Никшић, Момчило Мичетановић, Лазар Ђукић;

— да су били по затворима: Љубомир С. Пантић, Урош Д. Прица, Вој. В. Богичевић, Д. Маријанац, Рихард А. Кузмић, Фрањо М. Зекић, Б. Т. Зорић, Јован Ђ. Грубор, Хамид К. Кукић, Богдан А. Мирковић, Ал. К. Врчевић, Мурат Ченгић, Бранко П. Сучевић, Мих. Ђ. Дојчиновић, Душ. Ј. Дрекаловић, Рад. Ђ. Ђурић, Милан М. Ступар, Стеван Шкорић, Љуб. Ј. Гргуревић, Симо Карановић, Влад. М. Марић, Бошко Ј. Марковић, Никола В. Савић, Артимуније А. Стојановић, Богдан М. Чулић, Милан С. Вулетић, Свет. Ковачевић, Дан. Белош, Ал. А. Куленовић, Лаз. С. Крстовић, Душ. П. Самарџић, Иван Јолић и други;

— да су интернирани, узети за таоце, прогнани у арадску тврђаву: Д-р Љ. Тодоровић, Д-р М. Тупањанин, Јово Шошић, Јово Палавестра, Добросав

Јевевић, Никола Тришић, Јово Варагић, Влајко Лалић, Милош Пјанић, Марко и Ђоко Перин, Д-р Б. Константиновић, Драго Радовић, Д-р С. Љубибратић, Д-р П. Слијепчевић, Д-р У. Круљ, Смаилага Ђемаловић, Михаило Пушара, Вукосава Чабриновић, Лепосава Лалић, Јела Уљаревић, С. Кубасица, Симо Миљуш, Ник. Кашиковић, као и други.

Аустроугарска врши кућне преметачине и у Далмацији. Хапси невинне људе и возовима шаље их у Марбор.

Аустро-угарска чак образује у Херцеговном и ратни суд и, стреља Србе (Срзентић и Хаџија), као што и веша (у Будви Ђуро Зеновић, у Шибенику Онисим Поповић).

3) 1916. год.:

Српска војска већ је на Солунском фронту. Она под командом Источне Француске војске са делом Енглеза (командант франц. генерал М. Сарај) сјајно врши своју улогу — у Горничевској битци у боју на Кајмакчалану се прославља.

Комитске чете Србије, пошто су биле већ на Крфу формиране као „Добровољачки одред“ из 3 батаљона под командом војводе Вука буду упућене на Солунски фронт. Оне су у почетку крстарице на западном делу фронта и мотриле на шпијунске везе Грка са непријатељем.

Комитске чете доцније су учествовале на:

I — Кајмакчалан:

На Кајмакчалану, који се сматра као најблеставије смарагд у круни војничке славе. Краљевине Југославије, четници су се сјајно држали.

Четници у општој офанзиви, коју Српске и Савезничке трупе предузеше 1/14 септембра 1916 год. против Бугара у наступању за Бугарима правцем Чалцилар-Лажец стигну и заузму Арменохор (јужно од Лерина) 4/17 септембра 1916 год. у 16 ч. Ту се четници зауставе, утврде и задрже и 5/18 септембра а следећих дана садејствују општем нападу Српских и Француских трупа, док су Бугари у то време (13/26 септембра) успели да потисну после крваве борбе 4 пешад. пук на Кајмакчалану.

Четници због такве ситуације буду одмах упућени форсираним маршем правцем — Бањица, Горничево, Чегански висови, Кајмакчалан, где смењују 15/28 септембра 1916 год. 4 пешад. пук. Већ истога дана четници ступају у ватру, јер Бугари не беху удаљени једва до 100 м. а негде знатно мање. Гине им Петар Кларић (резервни поручник, командир, Херцеговац).

Када је 17/30 септембра 1916 год. отворен артилериски ураган у 7 ч. већ су четници били спремни за пешад. напад. Бугари се држе чврсто на положају. Њихова артилерија одговара, али слабије, јер је обасута зрнима артилерије свих калибара Српске и Француске војске.

Бугари почињу да малакшу. Око 16 ч. многи њихови војници па и читаве групе почињу да бесциљно лутају по положају. Четници прелазе у напад. Чује се снажно „Ура“ кроз рику топова и циктање митраљеза. Настаје гушање по рововима.

Кајмакчалан, „Борисов Град“, „Бугарски Верден“ већ је у рукама Срба. Четници гурају напред као вихор.

Комитска чета Миливоја Динића рез. капетана II кл. прва избија на врх Кајмакчалана. Губитци четника овде нису били велики.

II — Сива Стена:

Сива Стена, где се Бугари повукоше, а који је био јако утврђен и опасан бодљикавом жицом. Четници 18 септембра (1 октобра) 1916 год. упућени у циљу извиђања ка Старковом Гробу крећући се споро због магле тек у подне тога дана јављају да су се Бугари у јачини од 1 пука зауставили на Сивој Стени.

Четнички командант војвода Вук доноси одлуку: да у току истога дана крене у правцу Сиве Стене. Била је густа магла, и, он са одредом подиђе под сам положај, где проводи ноћ утврђујући се. На дач 19 септембра (2 октобра) 1916 год. беше хладно, дан мутан, облачан, магла густа. По подне почиње да пада ситна јесења киша.

Четнички одред добија наређење од команданта Дринске дивизије, да истога дана између 16 и 17 ч. по сваку цену заузме Сиву Стену. Четнички командант покушава да убеди команданта Дринске дивизије у немогућност извршења напада. Али, заповест команданта Дринске дивизије била је категорична. И, четнички одред нешто после 17 ч. крене на јуриш. Иако је магла била, звекет оружја 1500 људи и близина Бугара откри намеру Срба.

Бугари се спреме за одбрану. Ставе у дејство сва своја оруђа. И, четници и добровољци иако потстицани од својих старешина падају као снопље. После крвавог комешања настаје ноћ.

Напад није успео. Бугари и, сами претрпевши осетне губитке повлаче се ка Старковом Гробу и даље. Четници кад је освануо 20 септембар (3 октобар) 1916 год. видеше страшан призор своје крваве погибије. Око 180 лешева (10 официрских) грозно унакажених висило је на бодљикавој жици. На последњем реду бодљикаве жице висео је Војислав Оташевић (поручник, командир 1 чете 2 батаљона) а нешто даље Добрица Јанковић (капетан II кл., командир 1 чете 1 батаљона), као и тешко рањен па одмах умро Радоје Пантић (мајор, командант 2 батаљона).

III — Груниште:

Груниште, где је четнички одред стигао водећи свакодневно мучне борбе са упорним Бугарима и, где је имао да нападне

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Бугаре, који су се добро организовали на вису добро утврђеном и припремљеном за одбрану.

Четници при нападу на прве одбранбене ровове Бугара, који су били испред главне линије одбране на самоме вису, заузму их после жилаве борбе 4 и 5 (17 и 18) новембра 1916 год. Бугари се повлаче на врх Груништа — главну линију одбране.

Четници даље надиру и прилазе 8/21 новембра 1916 год. под сам врх. Даље се није

тако близу једни другима, гађају један другог, грде се и, гину немилице. Војвода Вук је очајан, гледа како му гину четници, гину му Мирко Поповић и Петар Каличанин (командири чета).

Војвода Вук као да не жели да надживи своју команду. Свуда јури од једнога краја положаја на други, са презривим осмехом на леденом лицу улеће из окршаја у окршај.

Кобнога 16/29 новембра 1916 год. Бугари врше напад од раног јутра. Навалују нарочито

Војвода Вук после погибије на Груништу (Кајмакчалан) 16/29 новембра 1916 год. опкољен својим четницима. Десно, са шлемом у руци, Милорад Милосављевић четник

могло, јер су Бугари били опкољени стрмим стенама, са којих су бацали бомбе и, тако покушавали од 8—16 (21—29) новембра 1916 год. да се дочепају извесних делова положаја, које држаху четници.

Свакога дана и часа Бугари и четници,

на центар 1 батаљона. Редови четника доста танки колебају се и с муком се одржавају против бројно јачих Бугара. Око 14 ч. једна чета попушта, а војвода Вук са нешто резерве са својим ордонансом Луком Станковићем и Драгутином Јовановићем-Лунетом пре-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

среће ту чету и стављајући јој се на чело води је на јуриш.

Бива рањен на Црном Камену парчетом бомбе у десну руку. Четници моле војводу Вука да се склони. У томе моменту један брадати Бугарин иза једне високе стене погађа војводу Вука зрном из пушке испод десног пазуха, и, он пада на руке својих четника, који га са плачем носе у заклон.

Четнички одред губи свога команданта.

Војводу Вука замењује Душан Јездичић (п. пуковник), који 18 новембра (1 децембра) 1916 год. са осталим трупима Српске војске заузима и Груниште. На месту где је војвода Вук погинуо било је 180 бугарских лешева.

Комитске чете као засебне јединице после смрти војводе Вука, већ проређење и сведене на 450 људи, формирају се у 2 чете. Њих упућују у 4 и у 6 пешад. пук.

Аустроугарска, већ била лансирала целога свету да Србија никад не може да оживи, изласком Срба на Солунски фронт беше забринута.

Предузима да се процеси против Југословена убрзају.

И, већ у Бања Луци (22 априла 1961) саопштава се, да су осуђени:

— на смрт 16 — Милутин Јовановић, П. Билбија, Ч. Милић, Димша Ђукановић, Мих. Савић наредник, Милан Петковић, Сима Беговић, Димитрије Јевђовић, Рад. Ђурановић, Ђорђе Дакић, Бошко Чапрић, Мирко Томовић, Алекса Јакшић, Мат. Поповић, Коста Ђвратић, Василиј Грђић;

— на 20 година тешке тамнице 1 — Арсен Крстић;

— на 18 година 4 — Петар Милошевић, Андрија Урошевић, Саво Чуповић, Д-р Воја Бесаровић;

— на 16 година 7 — Коста Крајшумовић, Коста Божић, Светозар Зрнић, Т. Беатовић, Данило Аћимовић, Н. Јовановић, Васо Косорић;

— на 15 година 7 — Д. Урошевић, Н. Зарић, Љ. Ковачевић, Тимотије Савић, П. Марковић, Т. Станчић, А. Косорић;

— на 14 година 6 — Ј. Симић, Б. Чубриловић, М. Миладиновић, Максим Ђурковић, Вл. Малич, Ђ. Дујановић;

— на 12 година 14 — Р. Стефановић, Ј. Перенчевић, Јосиф Симић, А. Шола, Јефто Дучић, Јован и Јаков Ерић, М. Јовановић, Ј. Јефтић, Б. Радуловић, Недељко Вукадин, Симо Ковачевић, Бож. Зечевић, Д. Суботић;

— на 10 година 13 — Ј. Бандур, С. Николић, Ј. Поповић, Љ. Мијатовић, Д. Дакић, П. Божић, В. Бабуновић, Симо Мирковић, Атан. Крстић, Ђ. Николић, М. Мајсторовић, Ђ. Михајловић, Милош Ђуран;

— на 8 година 7 — Душан Лукић, Ђокан Ђорђић, Душан Богунковић, Ј. Калдешић, Стево Томковић, Рајко Милановић, М. Клајић;

— на 7 година 1 — Вићентије Савић;

— на 6 година 5 — Јово Лукић, Стеван Жакула, Ч. Јелић, Васо Медан, Ђ. Обрадовић;

— на 5 година 13 — Д-р Јово Симић, Јаков Млађеновић-Милојчић, Гајо Давидовић, М. Обрадовић, Д-р

В. Кеџмановић, К. Вукадин, Даринка Малић, Д-р Вл. Ђоровић, Илија Шаkota, Вељко Вујасиновић, Самојло Дабић, Спиросолдо, Цвијетин Робар;

— на 3 године 2 — Д-р Ристо Јерemiћ, Д-р Васиљ Рундо;

— на 2 године 2 — Спасоје-Лазар Баврлић, Петар Јојиновић.*

4) 1917. год.:

Српска војска после успеха на Кајмакчалану није могла, услед малог броја и услед поремећаја у Русији, да крене даље.

Прешла је на ровоску борбу.

Четничка акција преноси се на терен под окупацијом под непријатељем, познат као: „Топлички устанак“ (срезови: јабланички, власотиначки, нишки, моравски, добрички, прокупачки, копаонички, косанички). То дело „четничке акције“ јавља се као израз револта и колективног поклича поноса и части Срба под окупацијом Бугара. Њега су изазвали Бугари (нечувена зверства — „сурдуличка касапница“, интернирање, реквизиције свега и, најзад луда идеја Бугара: да српски елеменат употреби за рат против Срба).

Народ у окупираној Србији спрема се за отпор.

Коста Војиновић (Косовац, резер. официр) као рањен остао у Кос. Митровици, у почетку окупације био на миру — доцније постао подозрив властима, због честих договора са народом, те већ у јануару 1916 год. био је на Копаонику. Ту се лађа организације комитских чета. Њему прилазе из Црне Горе нешто доцније Јован Радовић, Миленко Влаховић и Милан Дрљевић.

Коста Војиновић чинио је велике услуге Србија у окупираној Србији и, наносио много штете угњетачима. Он је био прикупио доста четничких група, које су крстариле по планинама Топлице и Јабланице.

Коста Миловановић (Пећанац, резер. официр) са аеропланом долази из Солуна и, спушта се на Копаоник (12 септембра 1917), за чији долазак убрзо сазнају многе четничке групе.

Коста Пећанац почиње да врши организацију чета и, да се упознаје са приликама у Топлици и Јабланици.

Бугари осећају промену неку по држању Срба. Постају опрезнији, појачавају свуда страже и, издају „опште наредбе за рекрутацију“. Софијски листови: „Препорек“, „Утро“, „Зарја“ већ (10 јануара 1917) издају и распоред рекрутације. И, када се „наборна комисија“ за Врање и околину кренула у Јабла-

* Види: Б. Јевтић — „Сарајевски Агентаг“, Сарајево 1923, Д-р Ситон Ватсон — „Сарајево“, Београд 1926, Д-р Б. Черовић — „Босански оmlадинци и Сарајевски агентаг“, Сарајево 1930, Д-р П. Слијепчевић — „Напори Б. и Х. за уједињење и ослобођење“, Сарајево 1930, Л. Пфефер — „Истрага у Сарајевском агентагу“, Загреб 1938, Д. Јевђевић — „Сарајевски агентаг“, Загреб 1934, L. Mandl — Die Habsburger und die serbische Frage, Wien 1921, као и друге: „Оптужба и осуда“ Државног одвјетништва у Бања Луци 1915, итд.

ницу, тамо није затекла ниједног младића — сви су се разбегли по шумама. И, Бугари предузимају оштре мере против тога поступка Срба.

„Комитске војводе” на збору (9 и 10 фебруара 1917) у кући Милутина Драговића у с. Обилићу чине договор о раду. Прилазе припреми општег „устанка”. Чине распоред снага:

- Коста Војиновић у Копаонику,
- Коста Пећанац у Пасјачи,
- Димитрије Димитријевић, свештеник из Баратовца у Јабланици и у врањском округу,
- Јован Радовић професор у Запаљу и у пиротском округу,
- Тошко Влаховић, коме додат Глигорије Којашевић свештеник из Књажевца у Крајини и у Тимоку.

„Комитске чете” ступају с Бугарима у борбу. Борбе су им крваве и са много жртава на обе стране.

Куршумлија већ 15 фебруара пада у руке Срба. Прокупље је главни циљ устаника. Све су чете из својих планинских скровишта тамо журиле, да га заузму и, да од њега начине свој главни штаб и операцијску базу.

Народ са одушевљењем (стари и млади) прилази уз четнике и дају новчану помоћ. И, тако после јачег отпора Бугара (17 фебруара 1917) Прокупље пада. У то време успева се у целој Топлици (Милан Дечански заузима пре устанка Соко Бању, коју јачи одреди Бугара враћају; Прока Миљковић из Прекадина стари добровољац из 1876 год. истиче се при заузимању Прокупља итд.).

Четничка акција, која је по гледишту Косте Војиновића требала да води офанзивну борбу до краја морала је да се ограничи по мишљењу Косте Пећанца на одбранбену улогу. Јер, Бугари крећу од Ниша јачу снагу (4 батаљона и 4 топа), коју истина на Дебелом брду успе вешто Коста Пећанац са 150 коњаника и 1300 пешака да натера на повлачење. То, па и успех тих дана (19 фебруара 1917 год. када заузимају: Лебане Миленко Влаховић, Рибарску бању Новица Вељковић, Власотинце Јован Радозић, који ту ослобађа 800 наших младића — као и побуна у гиланском и сврљичком крају) нису могли да допусте Србима да даље воде офанзивну борбу.

Аустро-Немачка војска креће (21 фебруара 1917) са једним одредом од Крушевца кроз Јанкову Клисуру и долази до Плочника, почиње разна насиља, због чега комитске чете ступају с њом у борбу па је и побеђују. Арнаути организовани почињу да нападају на Србе, а кад стигне извештај (26 фебруара 1917) да са разних страна долази огромна војска (ополченска бригада пуковника П. Нелоза и са фронта Планинска дивизија) у Ниш, Врање и Лесковац четничка акција (27 фебруара 1917) по наређењу Косте Пећанца прелази у повлачење. Све чете биле су расформиране.

Коста Војиновић једини задржао је и даље своју чету.

Бугари заузимају побуњене крајеве. Настају грозна клања, паљевине и пљачкање. Четнички одреди иако били растурени опет се прикупљају, дају отпор (13 јула 1917 год. Тошко Влаховић код виса Јаблана

у околини Белоградика; 30 априла 1917 год. Коста Пећанац код Ристовца; Коста Војиновић лети из борбе у борбу и, најзад пошто је успео да пошаље извештај Врховној команди Српске војске 23 јула 1917 год. по Влади Вуковићу, јединим који је жив успео да пређе у Солун, формира чету и издржава је о својој трошци све до своје погибије — рањен, па се убио, 17 децембра 1917 год.).

Бугари су тада побили преко 30.000, од којих: 1. Милан Милосављевић из Куршумлије, 2. Ђока Брзаковић из Прокупља, 3. Дим. Радивојевић из Сварче, срез прокупачки, 4. Ранђел Маринковић из Петровца, срез добрички, 5. Ђорђе Милановић из Девче, срез добрички, 6. Тома Ђурђевић, судија из Врање, 7. Тома Занфировић народ. посланик, 8. Ђорђе Антић бив. народ. посланик, 9. Тома Микић судија, 10. Вучко Јосиповић професор, 11. Алекса Трајковић бив. народ. посланик, 12. Жив. Тасић свешт. из Краљ. села, 13. Ђ. Живковић свешт. и жена из Врбце, 14. Павле Јовановић свешт. из В. Јасикове, 15. Л. Мартиновић свешт. из Житковца, 16. Ник. Ранђеловић бив. народ. посланик, из Личја, 17. Јосип Поповић свешт. из Гркиње, 18. Авр. Јовановић прота из В. Шиљеговца, 19. Петар и Милија Бисић свешт. из Књажевца, 20. Лазар Поповић прота из Књажевца, 21. Сава Ђукић адв. из Књажевца, 22. Ђ. Живковић и П. Димитријевић свештеници из Врбце, срез тимочки, 23. Вл. Рашић свешт. из Вражогрнца, 24. Сима Јовановић свешт. из Зајечара. И, тако даље...*

Аустроугарска својим радом себе уништава.

Тада су у ово време створени:

— „Средишни Црногорски одбор за Народно Уједињење” (1 априла 1917) у Женеви, где су били у почетку А. Радовић, Јанко Спасојевић, Дан. Гатало, Милош Ивановић, Лука Пиштелић, Јован Ђурашковић — који су изјавили у име Црногораца сагласност са Крфском Декларацијом. У то време по Црној Гори крстаре одметничке чете (Рад. Вешовића генерала и друге).

— Мајска декларација (30 маја 1917) у Бечу, где „Југословенски клуб” у Царевинском већу (пре овога сазива образовали словеначки и хрватски посланици, у коме је било 33 посланика, претседник Др. А. Корошец, п. претседник Др. М. Лагиња, где су били и српски заступници из Далмације), који ступа у везу са чешким, пољским, украјинским, те подноси изјаву: „Потписани народни заступници изјављују и захтевају уједињење свих земаља у Монархији, у којима живе Словенци, Хрвати и Срби у једно самостално од сваког господства туђих народа слободно и на демократској подлози

* Види: „Топлички устанак”, издање одбора итд., Ниш 1927.; Б. Л. Павловић — „Десетогодишњица Топличког устанка”, чланак у „Правда”, Београд 17 фебруар 1927.; „О Топличком устанку”, Лесковац 1927.; „Топлички суњи”, чланак Вој. Баљозовића, у „Правда”, Београд 9 јуна 1927.; Ст. Д. Стошић — „Неимари на делу”, Београд 1931.; Љ. Јовановић — „Побуна у Топлици и Јабланици”, Београд 1919.

www.У основано државно тело, под жезлом Хабсбуршко-Лоренске династије итд.”

Хрватски и српски заступници Далмације на Царевин. већу у Задру (Др. Д. Баљак, Др. Ј. Бианкини, дон Иво Продан и други) 14 априла 1918 год. изјавили су (пред Др. А. Корощцем): „Да су солидарни са радом „Југослов. клуба” у Бечу, у погледу уједињења итд.”

— *Крфска декларација* (20 јула 1917) на Крфу, где претседник Краљев. српске владе Н. Пашић и претседник „Југослов. одбора” Др. А. Трумбић уговарају: „Да је једини и неотступни захтев Срба, Хрвата и Словенаца, да по начелу слободног самопредељења народа, буду потпуно ослобођени сваког туђинског ropства, и, уједињени у једној слободној, националној и независној држави итд. у којој би владала династија Карађорђевића...”

5) 1918. год.:

Српска војска жели кући да иде.

Предузима се све да офанзива што пре отпочне.

Четничка акција, са офанзивом са Солунског фронта (2/15 септембра 1918) после сјајне победе над Бугарима код *Доброј воља*, где (по рапорту самога Паула фон Хинденбурга од 3 октобра 1918 упућен канцелару Принцу Максуду од Бадена: „После слома Македонског фронта сви су изгледи на даљи успех изгубљени” итд.) је решен рат, *добија своју завршну функцију*.

Четничка акција постиже врхунац, а тиме и крај свога деловања.

Заостале чете, одметници у Црној Гори излазе из шуме и већ се 16/29 септембра стављају војводи четником Кости Пећанцу (сви који су били са Рад. Вешовићем генералом) на расположење. И, он с њима заузима Пећ.

„Зелени кадар”, војници Југословени у Аустроугарској војсци стављају се Српској војсци у помоћ.

Српска војска муњевитом брзином, потхрањива на чудотворним напитком националног поноса, јури напред:

15/28 октобра заузет је Крушевац,

18/31 октобра Гргур Ристић п.пуковник (генерал у пензији) са својим 2. југосл. пуком заузима Скадар,

19 октобра (1 новембра) заузет је Београд, у који пошто протерује непријатеља преко Саве улази Душан Т. Симовић п.пуковник: (армиски генерал) на челу свога 7. пешад. пука Краља Петра I. Тога дана заузет је и Зајечар,

23 октобра (5 новембра) заузима са 2. батаљоном 2. југосл. пука Свет. Г. Николић п.пуковник (пуковник у пензији) Цетиње — које га бира и за почасног грађанина,

24 октобра (6 новембра) улази у Сарајево Живан Ј. Ранковић п.пуковник (генерал у пензији) на челу свога 14 пешад. пука, (сада Краља Петра II) — по чијем се имену назива један трг,

25 октобра (7 новембра) стиже у Загреб Душан Т. Симовић п.пуковник (армиски генерал) по наређењу Врховне Команде, где од бивших заробљеника формира 25 пешад. пук и друге потребне јединице и, ставља се Народној већу у Загребу на услугу. Тога дана после Подгорице и Цетиња које га бира и за почасн. грађанина (улази са одредом из 2. југосл. пука) Свет. Т. Симовић п.пуковник (генерал у пензији) у Котор,

27 октобра (9 новембра) улази у Нови Сад Ђојислав Бугарски мајор (сада у пензији) на челу свога 1 батаљона 8. пешад. пука Књаза Александра,

1/14 новембра заузима се Вировитица и Печуј; тога дана долази у Дубровник 2. батаљон 14 пешад. пука (сада Краља Петра II) под командом команданта батаљона Дим. Митровића мајора (пуковник у пензији),

2/15 новембра Српска војска заузима Сушак, Бају, Оршаву,

5/18 новембра улази у Сплит Стојан Трноковић мајор (почив. генерал) на челу свога 1 батаљона 13 пешад. пука „Хајдук Вељка”

Српска војска 6/19 новембра улази у Сегед, а 9/22 новембра у Арад.

Зауоставља се и, чека решење Мироних конференција.

Витешки краљ Александар I Ујединитељ, у часу када је Српска војска ушла у Београд као Врховни командант Српске војске добија писмо, које му је упутио Главни командант Савезничких војска на Солунском фронту, генерал Франше д'Епере:

„У тренутку када су, после шестоднежних победоносних бораба, Ваше славне трупе триумфално ушле у Београд, ја сам срећан што могу изјавити Вашем Краљевском Височанству, своје велико дивљење пред легендарном храброшћу, којој се има захвалити те су старешине и војници Српски уз припомоћ Савезничких војска могли једним налетом поново освојити освештано тле своје Отаџбине.

У току ове сјајне епопеје, која ће се убрајати у најлепша ратничка дела, мени је било особито пријатно видети како са Вашим трупама, раме уз раме иду Француске трупе, чија се симпатија за Вашу ствар само повећала од њихова доласка у помоћ Србији 1915 год.

Приликом коначног Ослобођења Ваше земље, молим Ваше Краљевско Височанство, да изволи допустити изјаву мојих најтоплијих жеља, да нас овај догађај, који нам је свима драг, приближи славном миру, у којем ће војска и народ Српски дочекати остварење својих праведних националних аспирација.”

*

Четничка акција у епохи „Четнички врхунац” даје од себе све — „Себ преговор, највише се може”.

Сва у лаворикама, свуда — „са камом и бомбом” и „са пером и делом” — успева, топи се, да би вечно живела у слави.

ЗАВРШЕТАК:

Државни пјерород настаје стварањем Крајине Срба, Хрвата и Словенаца — Југославије (1 децембра 1918) „када су се у један венац сплели, три раздвојена брата, Србин, Хрват и Словенац”.

Четник је свуда цењен, њихова слава свуда се ширила, свуда је позната. Хајдук, ускок, комита, четник, јунак умео је и био је у великим догађајима многи Југословен, по готову сваки Србин.

Четници су гинули, падали за Слободу, за Добро народа и Напредак Отаџбине. Нису жалили свој живот. Своју одвратност показиваху према свакоме угњетачу.

Треба сачувати успомену од заборава на ове дивове, који од Војда Карађорђа до Витешког Краља Александра I Ујединитеља, ставише све на службу народу, Краљу, отаџбини.

Четници су, са доласком на садашње границе Крајевине Југославије завршили читаву епопеју надчовечанских подвига.

Нека ти подвизи буду пример: како се ради, како се живи и како се мре за отаџбину, Краља и народ.

Пушка, бомба, кама — нека устале место књижи, договору, савету.

Борба се и сада не избегава, да би се живело — али, културна борба.

Хероји бледе и ћуте пред јуриш. Они, као и други воле живот, цене Слободу, туку се и то љуто, али витешки.

Борбу четници не траже и не желе, своје чувају.

Тешко ономе, ко дирне у тековине и права Краља, народа и Отаџбине. То је био симбол свих четника.

Културни рад, културни напредак жели Ново доба. Па и херојство само је тамо, где се јунак мушки жртвује а не, где убија и коље.

Четничка акција и имала је тај идеал и, томе се идеалу она увек клањала, као што се и цео свет њој с дивљењем и поштовањем клања.*)

ЛИТЕРАТУРА:

При изради, сем поменутих служили смо се и овим делима:

1. Војвода Коста Пећанац — „Четничка акција”, Београд 1933,
2. Д-р Јов. Хаџи Васиљевић — „Четничка акција”, Београд 1928,
3. Илија Ж. Трифуновић — „Крв четника”, Београд 1930,
4. Станислав Краков — „Пламен четништва”, Београд 1930,
5. Милош Ђ. Шкарић — „Четници и добровољци”, Нови Сад 1925,
6. Д-р Људевит Пивко — „Наши добровољци у Италији”, Марибор 1924,
7. Перо Слијепчевић — „Наши Добровољци у Светском рату”, Загреб 1925,

8. Савез Добровољаца Крајевине Србије — „Споменица”, Београд 1925,

9. Стојан Д. Стошић — „Неимари на делу”, Београд 1930,

10. Жив. Ј. Ранковић — „Краљ Петар I Велики Ослободилац”, Београд 1932,

11. Фердо Шишић — „Југословенска мисао”, Београд 1937,

12. Владимир Ђоровић — „Борба за независност Балкана”, Београд 1937,

13. Д-р В. Ђоровић — „Црна књига”, Београд 1919,

14. Albert Mousset — „L'Attentat de Sarajevo”, Париз 1923,

15. Д-р Ситон Ватсон — „Сарајево”, Загреб 1926,

16. Ст. Станојевић — „Убиство Аустриског Престолонаследника Фердинанда”, Београд 1923,

17. Боривоје Јевтић — „Сарајевски атентат”, Сарајево 1923,

18. „Данашњица и Млада Босна”, Сарајево 1937.

19. Ал. Јовановић — „Четнички покрет у Јужној Србији под Турцима”, Споменица 25-годишњице, 1912—1937, Скопље 1937.

Како свакако за исцрпну разраду овога врло деликатнога питања потребују још исцрпнији подаци, то молимо свакога који би нам могао ма чиме добронамерно помоћи, да нам пошаље те своје податке, евентуално и поправке.

(Крај)

Жив. Ј. Ранковић

А. Г. Балаж: Панчево

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Овогодишња епидемија малих богиња код школске деце у Београду

Поједине редње малих богиња, особито код школске деце, показују извесне нарочите карактеристике, које их нарочито одликују, и то како с обзиром на сам ток болести, тако исто и с обзиром на њихово ширење и на број оболеле школске деце.

Услед обавезне наклоности код деце према малим богињама, јављају се оне код школске деце сваке године у облику мањих епидемија, а повремено — сваке 2—4 године, долази и до већих редњи.

Ми смо, у општинском епидемиолошком отсеку Референства школске хигијене, пратили кретање малих богиња, као и свих осталих заразних болести, у току од 10 година, од 1929 год. до данас, и располажемо доста великим материјалом на основу кога се могу извести извесни корисни закључци.

Епидемије малих богиња код школске деце настају обично крајем јесени, односно почетком и у току зиме. Ређе тек на измаку зиме — у пролеће (марта).

Кад се мале богиње појаве у једној школи, оне се у њој рашире брзо на врло велики број деце. Епидемија малих богиња, као што нагло настаје, тако исто и престаје, пошто сви ученици и ученице, који раније нису преболели мале богиње, оболе од богиња.

У једној школи епидемија малих богиња траје најдуже око 2 месеца. Ако упоредимо број оболеле деце по појединим школама — топографски и по временском појављивању појединих случајева, ми смо у могућности да пратимо кретање овогодишње епидемије. При томе јасно ће нам се показати велика улога, коју у томе ширењу игра интензивност градског саобраћаја и блиског контакта између ученика суседних школа, као и однос једне редње према ширењу прошлогодишње и прет-прошлогодишње редње код ученика појединих школа у једном крају града. Тај однос има нарочити значај, јер да би дошло до обољевања великог броја деце од малих богиња у једном крају вароши — а то нарочито за периферне школе — потребно је, да већа редња малих богиња тога краја претходи, временски, за најмање три године. Ако то није случај, онда полазну тачку за појаву епидемије у једној школи или у више оближњих школа условљава већ и појава само једног до два обољења, нарочито у нижим разредима.

Од тих појединачних случајева долази до заражења, и то увек, најпре ученика из најближе околине оболелог детета, дакле ученика

који седе у оближњим клупама, па тек кад се више ученика зарази, долази до наглог ширења болести на већи број ђака и до обољевања свих пријемчивих ученика и ученица, који још нису преболели мале богиње. Епидемија у једној школи достиже свој први максимум у току четврте недеље, око 25—26 дана. После следећих дана — дакле око 36 дана од почетка редње — настаје други велики пораст броја оболелих ученика и појава обољевања у другој, оближњој школи, ако тамо дотле није било оболелих од малих богиња.

После тога другог пораста, настаје опадање у броју оболелих ђака, и то као што смо већ поменули, у већини случајева нагло. Редња се у једној школи нагло гаси после 1½ месеца до 2 месеца најдуже, чим остала пријемчива деца не буду више достижна инфекцији.

Овогодишња епидемија малих богиња у Београду узела је знатно веће размере у односу на редње ранијих година.

С обзиром на њен обим и начин ширења, јасно се показује теренска подела свих основних школа у две главне групе: прву групу чине оне школе, које уопште нису биле погођене овом епидемијом. То су највећим делом школе на крајњој периферији, у којима је у току прошле и претпрошле године долазило до мањих редњи малих богиња. Од значаја је, може бити, и околност, да се те школе налазе у крајевима престонице, у којима је градски саобраћај знатно слабијег интензитета.

То су: Карабурма, Булбулдер II (општински станови), Мали Мокрилуг, Маринкова шума, Бањица, Дедиње, Топчидер и Кошутњак. У ову групу долазе и неке школе из најужег центра града, у којима је прошле године такође забележена мања епидемија малих богиња — то су: Теразијска, Вежбаоница, Чехословачка и Руско-српска школа.

Другу групу чине све остале школе, које се налазе у епидемијском таласу.

Према начину ширења малих богиња и према временском појављивању већег броја обољења, све те школе јасно показују три периода, од којих сваки обухвата време од по 2 месеца.

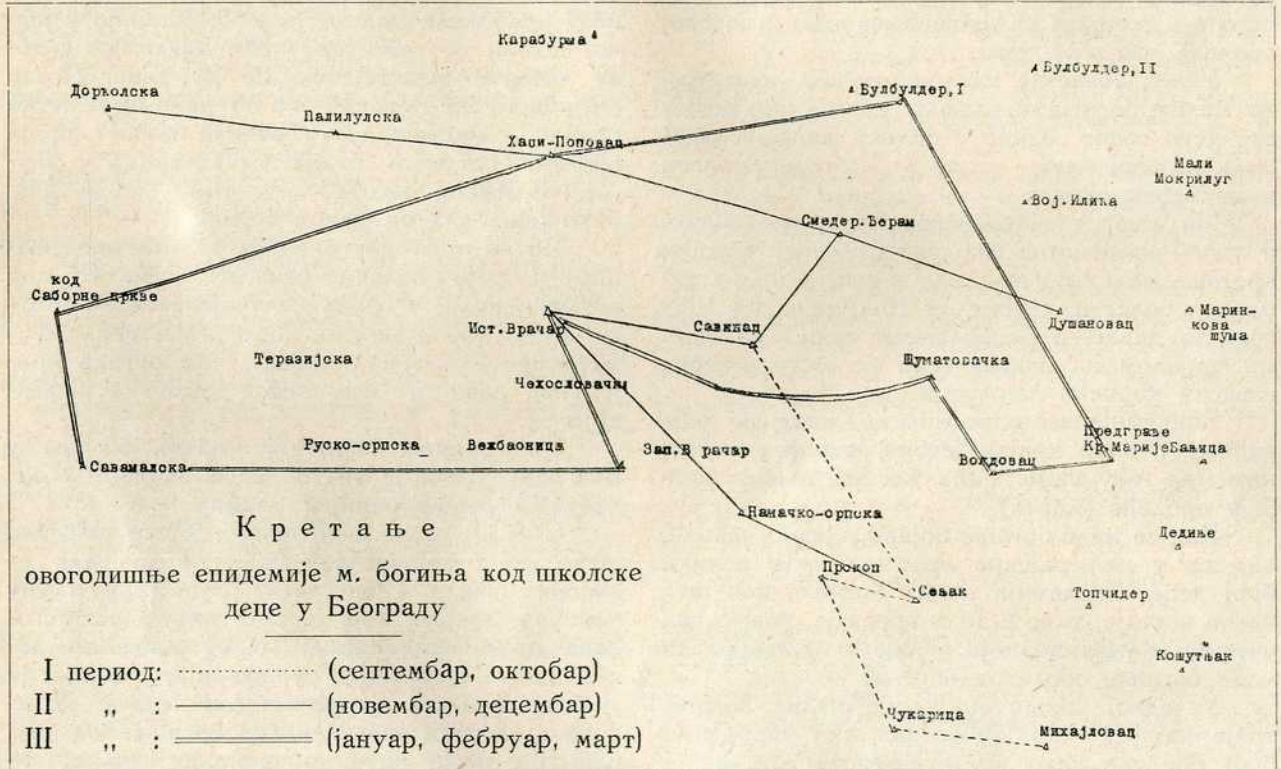
1. Почетак епидемије настаје у школама на Чукарици и на Михајловцу, крајем септембра и у току месеца октобра, па се одатле шири на школу у Прокопу. Из ове последње прелази редња у школе на Сењаку и на Савинцу.

У томе, првом периоду оболева укупно 150 ђака од 1508, дакле 10% од укупног броја ђака. Али, кад се има на уму да је највећи број оболелих ученика у нижим разредима, првом и другом, онда ако се број оболелих сведе у односу на број ученика само тих нижих разреда, онда проценат оболелих износи око 25%.

2. Други период малих богиња, који обухвата месеце новембар — децембар почиње најпре у школама на Савинцу и на Сењаку, па се из њих шири на Источни Врачар и Смедеревски Берам, а затим и на Хаџи-Поповац, Палилулу и Дорћол.

од малих богиња, онда је укупни % обољевања ове године изнео око 10%, док је ранијих година износио око 3% — рачунајући на укупан број деце.

Процент обољевања код ученика нижих разреда кретао се је између 25—50%. Упоредјујући податке из ове године са подацима из ранијих година јасно се може видети обим овогодишње епидемије, код школске деце. У току од 9 прошлих школских година, највећи број оболелих је био 1935/36. год. — око 600 оболелих док је ове године број оболелих два пута већи. За свих тих 9 школских го-

У том периоду оболева такође велики број ђака — 400 од 4.650 — дакле око 10% од укупног броја. И у томе периоду се проценат оболелих по појединим разредима, креће од 25—40%.

3. Трећи период малих богиња — јануар, фебруар до половине марта — обухвата, у главном, централне школе а само неколико школа на ближој периферији, и то: Западни и Источни Врачар, Савамалу, школу код Саборне цркве и Шуматовачку — од централних школа, а Вождовац, предграђе Краљице Марије и Булбулдер I — од периферних.

У овом периоду оболева око 600 ђака од 5.245, дакле од укупног броја ђака око 11% по појединим нижим, разредима број оболелих се често креће између 30—50%, у току овог, последњег временског периода.

Укупно је у овој епидемији оболело од малих богиња 1.262 од 19.297 ђака. Ако од тога броја одуземо број ученика оних школа у којима није било знатнијег обољевања

дина од малих богиња је боловало 2.716 ученика, док је у овој школској години број оболелих скоро половину од тога броја.

Што се тиче тока болести, у овој редњи, он се одликује, у главном, благим карактером, и ако је ова епидемија пала у неповољно годишње доба за мале богиње. Опасније компликације, условљене накнадним зараживањем биле су врло ретке ове године.

Све заштитне мере, у циљу ограничења наглог ширења малих богиња код школске деце, редовно су примењиване од стране органа Референства школске хигијене и Отсека јавне хигијене Градског поглаварства Београд, као и од стране школских поликлиника, и то како у самим школама, тако исто и по кућама оболеле школске деце.

*
Саопштено на седници Педијатријске секције Српског лекарског друштва у Београду, 2 маја т. г.

Д-р Милош Бајшански

НАЦИОНАЛНА УЛОГА ГРАДОВА

Градска Америка

IV

ТРАНСПОРТ И САОБРАЋАЈ

Живот становника града добија извесне од својих битних карактеристика од компликованог система транспорта и саобраћаја од чега заиста зависи опстанак градске заједнице. Концентрација великих маса људи у настањеним местима извесне густине, у којима су места за становање и за рад ретко на истом месту, заснива се на добрим саобраћајним и транспортним средствима. Поред тога, како је градско становништво удаљено од места снабдевања намирницама, горивом и сировинама, како је оно јако специјализовано и како у њему људи зависе једни од других како у истој вароши тако и од вароши до вароши, како су с друге стране становници града везани међу собом једино везама економским, свакодневни градски живот изискује обиље саобраћајних средстава, помоћу којих се производи и људи могу транспортовати, а обавештења достављати брзо и економично. И ови чиниоци постали су тако битни за свакодневни живот грађанина и за добро функционисање градске заједнице, да се њихово постојање, њихова приступачност и њихова употреба могу сматрати као барометар степена урбанизације.

Употреба железница, аутомобила, трамваја, поште, телефона, телеграфа, дневног листа, недељног листа и књиге, биоскопа и радија постала је неопходна за градски живот и развила се у исто време кад и град. Без ових средстава било би немогуће одржати деликатну равнотежу између понуде и тражње робе и услуга на којима почива постанак града. Без њих, имајући у виду да је лични додир између људи груписаних у граду веома површан, индиректан и пролазан, градски живот био би неорганизован и у њему не би постојао ни минимум узајамног разумевања и сарадње у деловању великих маса хетерогених људских бића, специјализованих и индивидуалиста. У којој ће мери велики град створити јавно мњење и проширити оквир колективног живота ван оквира породице, зависи од постојања и од доброг функционисања ових средстава саобраћаја. Њихово обиље и њихова употреба расту, уопште, са пространством града.

Јавна саобраћајна средства, као трамваји, подземне и ваздушне железнице налазе се само у варошима и предграђима у њиховом не-

посредном суседству, јер су за њихово одржавање потребна знатна средства. Међутим, ма да је аутомобил постао изврсно превозно средство и употребљава се веома често за послове, а код извесних градских класа и за лични превоз, он ипак нема карактер чисто варошки. Услед тога што је аутомобил нарочито користан у мање густим насељима, што је он приступачан само имућним класама града и што је његова корисност у великим центрима умањена постојањем других брзих и јевтиних саобраћајних средстава, као и зато што су велике опасности којима је изложен сопственик аутомобила услед саобраћајне загушености градова, разумљиво је што је у Сједињеним Државама број аутомобила по становнику нешто мањи код градског него код осталог дела становништва. Док број сопственика аутомобила расте са величином града до 250 хиљада становника, он опада у великим градовима.

Средства за обавештавање, која постоје у варошима замењују превозна средства и у извесном погледу врше њихову улогу. Велики део покрета и социјалних односа, тако карактеристичних за градски живот омогућен је, дакле без директних контакта и без покретања људи. Пошта, телеграф, и телефон, дневни листови и друге публикације, биоскоп и радио главна су средства за то. Као средства за обавештавање, она дозвољавају да се смање рад и премештања која изазивају индустријска и трговачка активност и контрола важних градских заједница, сложених и зависних једно од других. Не само да она омогућују дејство централизоване администрације на јавна и приватна предузећа, већ омогућују развој јачег и богатијег социјалног живота код становника града растурених по разним крајевима.

Мада је поштанска служба сада јако раширена код сеоског становништва, велики градови имају ипак једну предност услед чешћег подизања поште. Приходи од пошта, по глави становника, који су знак величине писмоносног саобраћаја, расту у колико расте степена урбанизације територије, и у колико је једна покрајина више урбанизована, у толико је мања разлика између сеоских и градских крајева у погледу величине поштанског саобраћаја. Напротив, у колико је град већи, у толико је пошта која од њега долази значајнија, што показује многострукост контакта са спољашним светом ван градске заједнице.

У најјаче урбанизованим крајевима број телефонских станица, по глави становника, највећи је, како у погледу појединаца тако и у погледу канцеларија. У колико је варош већа, у толико је и број телефонских станица, сразмерно становништву, већи. У томе погледу град врши утицај на сеоске крајеве, што се види из чињенице, да је проценат фарми које имају телефон већи ако се оне налазе у градским крајевима, него у сеоским крајевима. Употреба телефона у градским и сеоским крајевима сразмерна је броју телефона који има становништво. Док је телефон у суштини средство које служи за унутрашњи градски саобраћај, што показује чињеница да 96% од укупног броја телефонских разговора имају локалан карактер, телеграф је важан за међуградски саобраћај.

Благодарећи штампи, новости се брзо саопштавају не само становницима града, већ исто тако и градском и сеоском становништву. Мада штампа која излази у великим градовима преставаља битан фактор за одржавање везе са светом, изгледа да мале општине имају потребу за својим листовима, да би саопштавале локалне новости. Са развојем метрополитенских центара и механизације, и сам дневни лист тежи стандардизацији и његово вођење тежи централизацији, као што показује развој група листова и синдиката. Прођа дневних већа је у варошима него на селима и расте са значајем града. Ипак, продаја листова, по глави становника, варира јако од једног до другог краја града. У колико је један крај више урбанизован у толико постоји мања тенденција за разликом у читању између сеоског и градског становништва. То показује још једном утицај града на околну сеоску територију. Док се дневни листови и недељни највише продају по великим градовима, полумесечне и тромесечне публикације најбоље пролазе по малим општинама. Док ове периодичне публикације имају искључиво локални и сеоски значај, велики листови, који излазе у великим градовима и који се широко распростиру и ван града, имају много већи утицај. Има велики број дневних листова метрополитенских који иду по свима државама уније. Као и листови и периодични часописи више се продају у градским крајевима него у сеоским крајевима. Иста се ствар констатује и за књиге.

Мали градови и крајеви мање урбанизовани имају већи број биоскопа по глави становника, него метрополитенски центри и крајеви више урбанизовани. То значи да велике сале, сјајно опремљене и које организују претставе, теже да замене многобројна мала суседна предузећа. Из тога проистиче, да ако број места, по позоришту, расте са величином града, број места, по глави становника не следује овај напредак. Према обавештењима која се имају, посећивање биоскопа веће је по великим општинама него по малим. Израђен нарочито

за градског становника, филм врши утицај на сеоски живот, јер у својој садржини показује начин како се живи по градовима и његов живот служи као модел сеоском животу.

Исто тако и број сопственика радио апарата расте са величином града. Док су у 1930 години 50% породица градских имале своје апарате, по селима је тај број износио 21%. Међутим, нове цифре показују да се ова разлика између градских и сеоских крајева постепено смањује. Имајући у виду да је радио инструменат који не само што отклања усамљеност сеоског становника, већ исто тако зближава градско и сеоско становништво, подвргавајући их истим утицајима, чињеница да више од петине сеоских породица имају апарате од 1930 године, мада је много теже имати електрицитет на селу, као и да постоје друге препреке, све је то доказ великог утицаја који врше градски центри на сеоске крајеве.

Настава

Град је од увек сматран као место одабирања и рационалности. Није дакле чудно ако се већина установа за наставу налази у градовима, специјално установа за техничку и вишу наставу. Има ипак озбиљних препрека које спречавају многе људе да се користе постојећом наставом. Ове су препреке битно економског карактера, пошто деца сиромашних породица морају често да напусте школу, чим је по закону могуће да зарађује за своје потребе и да доприноси издржавању својих породица. Нема директног односа између посећивања школе и величине града, али крајеви за становање и главни метрополитенски центри показују у томе већи проценат него мале индустријализоване вароши. Градске зоне показују већи проценат похађања школе него сеоски крајеви, изузев за девојке изнад 15 година, вероватно због тога што град пружа младим девојкама више прилика да нађу запослење него село. У колико је материјално стање родитеља боље, у толико је ниво васпитања њихове деце већи.

Издатци по глави становника за школе и за школске зграде, а исто тако и за школске таксе, већи су у великим градовима и крајевима за становање него у малим градовима и крајевима јако индустријализованим. Поред тога, велики градови су завели једну новину у наставном програму, са занатским школама, стручним школама, школама вечерњим и летњим, са програмима американизације, са школама или специјалним разредима за ненормалну децу, заосталу и која тешко уче. Мали градови заостали су у томе погледу, а сеоски крајеви долазе далеко иза градских заједница како у погледу квантитета, тако и у погледу квалитета васпитних установа.

Неједнакост између града и села у односу олакшица у погледу наставе, може се

сматрати као израз једне опште тежње градског живота да потпомаже и да усваја новитете, искуства, специјализацију и стварање стручних лица. Али, оно се исто тако може приписати једним делом и већим финансијским изворима града, већој подели рада и већем утицају организоване обавештајне службе и притиску извршеном да би се сломио отпор постојећих појединачних интереса и установа. Професори школа по великим варошима најбоље су плаћени и најспремнији. Како по основним школама тако и по оним вишим постоји већи број ученика на једног професора у великим градовима него у малим. Уопште, градски центри много су напреднији у томе погледу од малих и сеоских општина, мада они не дају увек прилике својим становницима да се широко користе овим преимућствима.

Разонода

Све што се тиче разоноде тежи да постане веома значајан део живота града. Разонода у граду разликује се специјално од разоноде у сеоским крајевима већом специјализацијом и комерцијализацијом. Трговачка предузећа која имају за циљ разоноду теже да у широкој мери задовоље пасивну разоноду, док форме разоноде, које подразумевају извесну дозу активног учешћа, највећим делом су потпомогане материјално од разних организација јавних и приватних које немају трговачки карактер. Јавни издатци за разоноду у градовима са више од 30 хиљада становника расту са пространством града. Просечни издатци у градовима износили су у 1931 години, 1,63 долара по глави односно 3,5% од целокупног општинског буџета, поред утрошка, од 0,61 долара, по глави становника, за библиотеке.

Сем помоћи коју указују библиотекама, општине троше мало за културне делатности, као концерте, музеје, уметничке и васпитне преставе, оперу и позориште. Мада број, разноврсност и квалитет разоноде расте са величином града, ипак су разоноде, у односу на становништво многобројније у малим градовима или у градовима средње величине. Исто тако и учешће у разонодама много је веће у овим градовима. Градови средње величине имају највеће пространство паркова у односу на становништво и сеоски крајеви располажу, очигледно, природним изворима поља. Велики градски центри имају ипак то преимућство што имају врсте разонода које делују веома васпитно, као што су уметнички музеји и симфониски оркестри.

Вера

Опште је мишљење да се вера не развија по градовима, за које њихови критичари кажу да су огњишта материјализма, рационализма и скептицизма. Ипак, у колико цркве пружају обавештења о верском животу, потребно је изменити ово мишљење. Очигледно постоје велике разлике између грађана у по-

гледу односа које они одржавају са црквом. Мада је црква дала више отпора урбанизацији него већина наших институција, градска и сеоска црква показују знатне различитости. Око 60% одраслих по градовима посећују цркву, према 50% само одраслог сеоског становништва. Стари градови нарочито се одликују многобројном посетом цркве; у градовима који су се брзо развили и у онима који имају велики проценат мушког становништва ова посета је релативно слаба. Расподела вероисповести варира знатно према величини града. Број протестаната опада са величином града, док број римокатолика и Јевреја расте са величином града. Ово, изгледа, стоји у вези са приливом досељеника, који у главном припадају овим двама вероисповестима. Домородци и стари досељеници, чији је проценат већи на селу, припадају углавном протестантским групама, код којих је припадништво цркви више резултат слободне воље, а последица тога је да изгледа да су они малобројнији. Напротив, људи са фарма и са села, који немају у својој општини цркву своје вероисповести посећују често цркве малих и великих градова и тако повећавају број посетилаца градских цркава.

Мада је само једна седмина од 211 хиљада верских зграда у Сједињеним Државама подигнуто по градовима, оне преставаљају више од половине од 4 милијарде долара инвестираних у верске зграде. Али, како број припадника сваке религије варира са величином града, просечна инвестиција, за одрасле, већа је само за једну трећину у градовима него у сеоским крајевима. Као што је случај и са биоскопима, и градска црква тежи да буде импозантна грађевина, која ће бити у стању да прими велики скуп људи. Просечни дуг цркава ва по градовима је 20 хиљада долара, али просечни дуг по одраслом припаднику је скоро исти у граду као и на селу. Годишњи просечни издатак по цркви у градовима је 4 пута већи него просечни издатак за целокупну земљу. Мада сеоске заједнице дају више него што износи њихов део за цркву, две трећине сеоских цркава немају сталне свештенике, што се ретко дешава по црквама у градовима. Свештеници по градовима имају више образовања, али скоро 9/10 свештеника служили су прво у некој сеоској цркви: из тога се може закључити да сеоска црква служи као место за изучавање свештеничког позива.

Добровољна удружења

Знатан број градског становништва, нагомиланост станова, закрченост саобраћаја и ужурбани и неуредни ток живота градских гомила изгледају да су у стању да умање велику друштвену усамљеност која је тако карактеристична појава градског живота. Становник града, чије су породичне везе лабавије, који услед своје покретљивости ретко има какве друге везе сем са суседством, који станује

у једној неодређеној средини која нема заједнички живот о коме би вредело говорити, он живи у једној релативној друштвеној усамљености ако се упореди са сеоским становником, чија породица и средина употпуњују, стабилизују и контролишу његов живот и његово владање. Али, ако у граду не постоји систем друштвене организације који задовољава све или већину у погледу потреба друштвеног живота, грађанин замењује или употпуњује своје интимне друштвене односе, који су на селу засновани на породици и на суседству, придружујући се извесном броју група које су организоване за постизање извесног одређеног циља. Из тога произилази да је град место постанка великог броја добровољних удружења, чије су службе за разоноду, културне службе, добротворне, економске и грађанске исто тако неопходне, као званичне установе с једне стране и приватна трговачка предузећа с друге стране.

Велики градски центри не само да имају највећи број најразличитијих и специјализованих удружења, већ се они у својој акцији труде да прошире покрет на мале општине и сеоске крајеве, стварајући код њих једну врсту активности која је својствена градском животу. Али, с друге стране, удружења чији се чланови регрутују на једној широј основи и која нису јако специјализована, имају, укупно узевши, већи проценат припадника, по глави становника у малим општинама него у великим метрополитенским центрима. Обрнут је случај за удружења са специјалним карактером, која своје чланове могу да регрутују у ограниченом броју.

Делатности ових добротворних удружења, било да су оне забавног верског, политичког, економског културног или политичког карактера представљају оквир, у коме становник града изражава и развија великим делом своју личност, стиче свој положај и испуњава низ акција које сачињавају његову каријеру. Ове организације стварају и управљају јавним мњењем и колективном делатношћу у градским заједницама. Како се за већину ствари општег интереса, не може обраћати одвојено различитим интересима, то се посредством организација којима људи припадају може стварати закључак о њиховим интересима и о њиховом стању с обзиром на заједничку акцију. Према томе, ове организације, у којима грађанин стварно живи као друштвено биће, теже да постану групе у којима се концентришу интереси и различите струје и преко којих јединке изражавају своје потребе и своје жеље и утичу на друштвену политику.

Способности и потпуно формирање.

Добре стране и користи, а исто тако и рђаве стране и опасности од градског живота, када се он упореди са селом, могу се посматрати са многих становишта. Ту се ради о биолошким и физичким користима једног и дру-

гог начина живота, подразумевајући ту изгледе за чување здравља и продужење живота, становање у пристојном стану, добијање задовољавајућег рада, довољних средстава за сигурност и одржавање удобног и одговарајућег нивоа живота и уживање задовољстава, даље, о социјалним и физиолошким утицајима, који се мање виде али су врло значајни, и подразумевају могућност потпомагања стварања корисних удружења, и развој и потпуну формацију јединке.

Не улазећи у питање релативног значаја урођених способности у односу на усавршавање које човек дугује самом себи, интересантно је да се испита да ли постоје знатне разлике у погледу формирања између градских и сеоских заједница и дали се они могу приписати разликама у урођеним особинама становништва. Ако би се показало да ове разлике проистичу од урођених способности, могућности напретка, уздизањем једне групе на ниво друге, биле би очигледно мање, него ако би ове разлике долазиле услед утицаја саме околине.

Извесне предности градског живота изгледају неопходне људима који желе да постигну циљеве које модерно друштво сматра као веома значајне и поштовања достојне. Могуће је да су критеријуми успеха који су омиљени у нашем савременом друштву у главном критеријуми градске цивилизације и да сеоски становник треба да буде оцењиван према другој јединици формирања, која ће одговорати свету у коме он живи. Али, било у добром било у рђавом погледу, и тај свет изгледа да носи печат урбанизма у све већем степену.

Упоредње између америчкој и европској урбанизма.

Урбанизација Сједињених држава је само слика једног светског покрета, који се нарочито осетио са својим дејством у земљама које је захватила индустријализација. Из неколико разлога немогуће је стриктно упоређење између Сједињених држава и Европе, у погледу извесних битних фаза урбанизације. За извесне главне тачке не постоје чињенице које се могу упоређивати за разне земље. Треба подвући да су Сједињене државе највише задоцниле у погледу прикупљених података који се тичу градова. Када се располаже са податцима о сличним тачкама, оне се често не могу упоредити јер се употребљавају различите јединице, различите методе документације и јер постоји разлика у датумима када су информације прикупљене.

То је случај са демографским податцима и са чињеницама које се односе на највидније физичке карактеристике града. Ипак се могу учинити извесна општа упоређења. Разуме се, да се при овим упоређењима неће водити рачуна о значајним разликама које постоје између различитих земаља Европе, а још мање о огромним разликама на које се наилази у унутрашњости сваке земље.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ако се, да би се добила једна општа база за упоређење утврди проценат становништва које живи по општинама различите величине у различитим земљама, констатује да у Енглеској 45,2% становништва живи у општинама са 100 хиљада и више становника; у Аустрији је однос 32,5%, у Немачкој 30,2%, у Сједињеним државама 29,6%, а затим долазе Холандија, Данска, Италија и Француска у којој је однос 15,7%. Ово упоређење одређује место које ове земље заузимају ако се има у виду становништво које живи у великим варошима. У извесним другим индустријским земљама Европе, као што је Белгија, највећи део становништва градског живи у градовима са мање од 100 хиљада становника, а најслабији проценат становништва живи у општинама испод 10 хиљада становника. Ако се усвоји овај шири критеријум урбанизације, онда је Енглеска на челу са само 25,7%, Холандија је на другом месту са 36,4%, Италија на трећем са 49,6%, Немачка на петом са 52,5% и Белгија на шестом са 54,1%.

Уопште се може рећи да су европски градови добили свој градски карактер и своје пропорције са више поступности него Сједињене Државе. Док се модерна градска цивилизација Европе изградила полако из привреде и културе средњег века, Сједињене Државе добиле су свој градски карактер на начин релативно брз, полазећи од примитивног пољопривредног стадиума. Многи градови европски носе печат свога средњовековног порекла, што се може видети по остатцима зидова који су некада били утврђења, по изгледу улица и грађевина. У многим великим европским градовима потрудили су се да се сачува оно што је остало од средњовековног карактера. Центар европског града готово увек је посвећен искључиво званичним грађевинама и њега сачињавају грађевине које су остале из прошлости. Доласком модерне технике утврђења града постала су застарела и престављала су сметњу за проширење и развој нације. Услед тога често се налази код многих европских градова на подељеност у два главна дела: стара варош у центру, и нова и модерна ван линија старих зидина које су некада опкољавале центар. Различитост атмосфере између ових делова је уопште франпантна. Европски градови су, поред тога, постојали и пре доба железница и њихова изградња није толико била под утицајем захтева железница, као што је случај са америчким градовима. Сигурно да су многе од њих морале прилагодити своју структуру у току XIX столећа да би се могле користити новим системима транспорта и саобраћаја, који су изграђени благодарећи пари и електрицитету. У већини случајева нови систем транспорта био је прилагођен плану града који је већ постојао.

Многи европски градови имају још од искиони своје планове и ако се упореде са америчким градским заједницама код њих се кон-

статује један ред, симетрија и једна целина, која се ретко среће у Сједињеним државама. Док су код многих од њих грађевине гушће и солидније него у нашим америчким градовима, не постоји онај нагао контраст између облакодера у центру и ниских грађевина рабацаних по периферији, што је тако карактеристично за амерички град. Према томе, мада су у многима од њих улице у центру тесне и старе, градови не трпе од пренатрпаности која се сусреће у Сједињеним Државама. Релативна реткост аутомобила, природно, доприноси да се избегне претрпаност. Европски градови, поред тога, имају да захвале једним делом за своју лепоту, свој ред и своју величину отсуству шпекулације са непокретним имањима или постојању ефикасне контроле у томе погледу и чињеници да су општине или држава у великој мери сопственици змљишта. Велики слободни терени и монументалне грађевине, које задовољавају естетску страну, контрола зидања која се врши у току већ дугих периода времена, учинили су да су код европских градова избегнути они најзначајнији недостатци који се сусрећу у структури америчких градова.

Европски градови, по правилу, задржали су више у својим рукама разне јавне општинске службе него амерички градови. Из тога произилази да су се јавне службе у европским градовима развиле потпуније, са више плана и у духу мање конкуренције него у Сједињеним Државама. Услед тога што их имају у својој сопствености и управљају овим службама, европске општине биле су у могућности да врше јачу контролу о значају и смислу развоја града. Исто онако као што европске владе врше, уопште, строжију социјалну контролу над приватним предузећима, оне су могле помоћу правилника за грађење, помоћу своје акције у погледу одређивања зона и другим прописима да надгледају развој и прилагођавање својих градова новим условима, на начин који је боље одговарао општем интересу, него што је то случај у Сједињеним државама. Недостатак средстава и оскудица у капиталу нагнали су Европљане да сузбију или да ограниче шпекулативне оргије и да буду обазривији и пажљивији у погледу изграђивања и отварања нових предузећа. Европски градови изгледа да желе да покажу да они нису изграђени да постоје само од данас до сутра. Они одишу атмосфером вечности, која јако одудара од привременог и провизорног карактера великог дела америчких градова, специјално од оних приградских крајева са рђаво изграђеним и изнедавим становима.

Схватање управа у европским земљама и услови живота који преовлађују у њима одвели су их, бар у земљама јако индустријализованим, да се живо заузму за лично и колективно благостање. Хигијенске мере и мере за одржавање чистоће, примена социјалног осигурања и социјалног старања, јавне разонеде,

старање о здравим становима па чак и банке дали су заједници више могућности да води и управља градски живот, више него у Сједињеним државама, у којима је још увек традиција да у колико има мање власти, у толико је боље. Европски градови имају чиновнике који с формираним дугим искуством, услед чега општинске послове воде специјалисти који су релативно заштићени од штетних утицаја политичких странака.

Чињеница да европске земље имају централизовану управу него у Сједињеним државама, изазвала је потребу народне политике у томе погледу и у тим земљама постоји велико старање да се доведу у склад потребе и интереси локални са интересима и потребама целе нације. Према томе, постоје релативно мале супротности између локалних и националних интереса, па према томе и мање сметњи и тешкоћа него у Сједињеним Државама, у погледу интервенције владе у локалним пословима. Европски градови могу преговарати директно са својим народним владама, а ове могу преговарати директно са градовима, без посредства држава и округа.

По правилу, код европских градова има много више питања која су сасвим ван политике и која зависе једино од администрације, него што је случај у Сједињеним државама. Према томе, извесне усвојене мере могу бити примењене од стране одговорних чиновника без интервенција политичких група. Како се природна богатства европских земаља мање могу развијати него наша, њихови друштвени редови су више стопљени и покретљивост становништва је знатно мања. То доприноси већој стабилизацији живота. Поред тога европске земље имају по правилу хомогенија становништва и културу која је више заједничка и боље постављена, чиме се објашњава то да су код њих непознати извесни проблеми који се хронично постављају у америчким градовима.

Кроз целу своју историју, а специјално у последње време, европске земље много су се више старале о својим односима са својим суседима, него што је то случај у Сједињеним Државама, које тако рећи, саме за себе представљају један континент. То је учинило европске земље окретнијим у вођењу народне политике, која води рачуна о природним богатствима земље, о своме становништву, о пореским теретима и о њиховој војничкој снази. То се види и на њиховим градовима, по њиховом положају, по њиховим функцијама, структури и контроли. Што је нарочито значајно у овом погледу, ратна опасност, која изискује многобројне мере предострожности да заштити осетљива места градова од нових метода рата, нарочито од напада из ваздуха,

Према томе, европски градови, супротно градовима у Америци, у тешкој су вези са државном управом, врше активнију контролу

над животом становника, регулишу строжије приватна предузећа, имају стабилнију структуру, постепеније повећавање, културно су хомогенији, примењују више штедњу и уређују град са више ширине и континуитета, али су у исто време пред већом опасношћу од зарања, располажу са мање резерве и остављају мање поље за вршење народне контроле. Тешко је рећи, кад се све добро расмотри, који је начин живота бољи, јер је вероватно да ми не би желели да заменимо нашу ситуацију, наше традиције и оно што нам је драго, за већу стабилност и ефикасност, по цену промене система управе и друштвеног живота. Ипак, неограничавајући због тога нашу слободу, ми можемо користити дуго искуство европских градова у погледу заједничког градског живота, о чему постоји драгоцен и обилна документација. Њихово искуство биће нам нарочито драгоцено када будемо прешли на напреднији стадиум градског и народног живота.

(Наставиће се)

Н.

Сретен Стојановић: Нага жена (Орахово дрво)
(Са изложбе у павиљону „Двијете Зузорић“)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Најблиставија победа нашег спорта

— На Спасов дан, 18 маја, победила је репрезентација Југославије најбоље светске фудбалере, Енглеze, са 2:1 (1:0) —

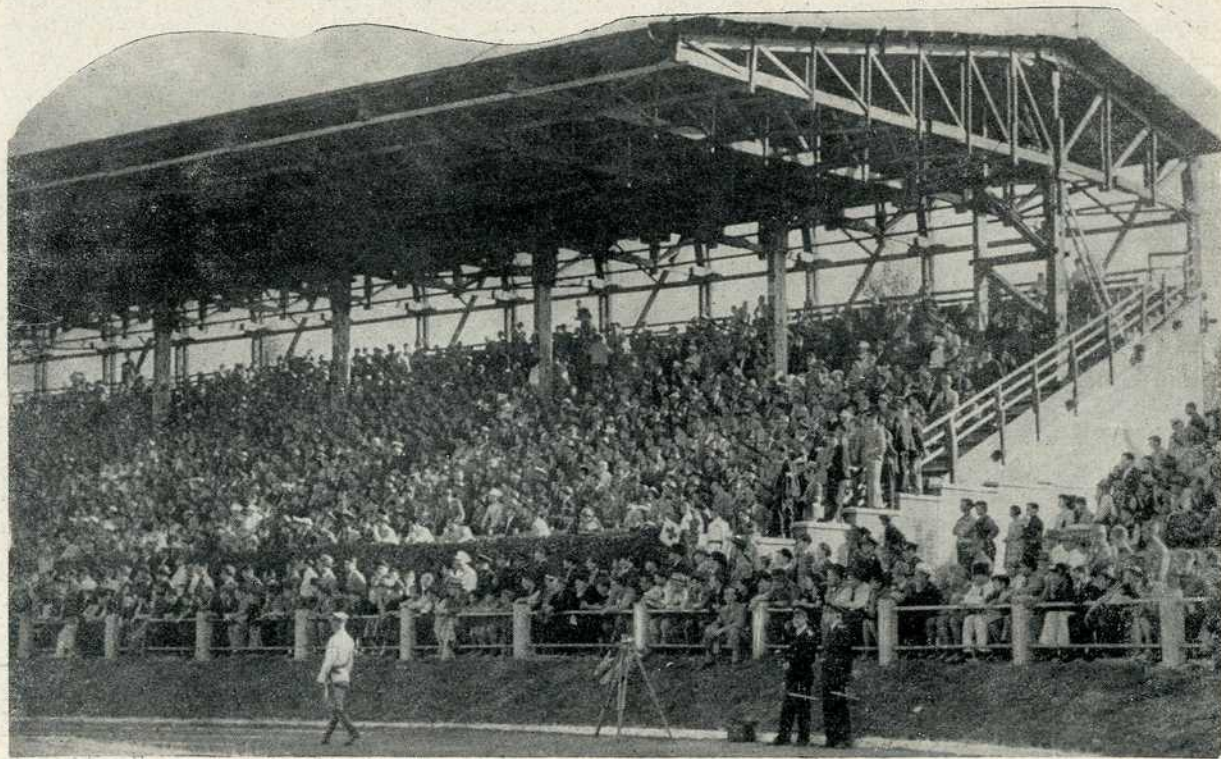
Кад сам се вратио из Милана, где сам се дивео виртоузној игри енглеских професионалаца на утакмици са италијанском репрезентацијом, двоструким прваком света, на улици, по кафанама, биоскопима, свуда, познаници су ми упућивали увек исто питање:

— Да ли можемо да победимо Енглеze?

Иако је оно што сам видео у Милану давало повода за песимистичку прогнозу, ми нисмо изгубили сваку наду. Одговарао сам:

ности енглеског фудбала над осталим, континенталним екипама. Они су своју репрезентацију назвали „Казнена експедиција” и због тога је разумљиво да је њихова екипа изазвала у редовима Италијана највеће поштовање.

Још пре него што су изишли на терен „Азури” су били бледи у лицу и нервозни. Они нису могли да се ослободе треме ни у првим минутима игре. Тако су направили кобну погрешку: допустили су да им Енглези

Трибине за време игре

— Енглези се могу победити само онда ако противнички тим уложи максимум пожртвовања и ако диктира од почетка страховито темпо. На тај начин могућно је збунити Енглеze и разбити њихов прецизан систем. Ако се не успе у томе, катастрофа је сигурна.

Кад светски првак има трему

Овога пута Енглези су пошли на континент да једном за увек пречисте питање суперин-

наметну свој систем. Резултат тога био је да Италијани просто нису постојали на терену. Енглези су радили с њима шта су хтели. Виртуози у баратању лоптом, они су спроводили своје комбинације математичком прецизношћу. По неколико минута Италијански фудбалери нису могли да дођу до лопте. Сваки њихов играч упадао је у празан простор. Наравно, да је овако савршена игра Енглеза још више деморалисала италијанске репрезентативце. Они никако нису могли да се снађу. Гол

који су примили још више је унео забуне у њихове редове.

Четрдесет и пет минута Енглези су приказивали Италијанима екзибициону игру. Просто је било невероватно да је могуће овако играти фудбал како су Енглези играли. Њихова покретљивост, постављање, додавање, баратање с лоптом, игра главом, све, апсолутно све, било је толико савршено да је изазвало дивљење свих спортских стручних кругова. Свима је било јасно да је још увек велика разлика између енглеског и континенталног фудбала, за читаву класу!

Припремање ратној њлана

Два савезна капитена, Бошко Симоновић садашњи, и Кика Поповић, бивши, присуствовали су овој историјској утакмици у Милану, која је дефинитивно указала на то да је енглески фудбал далеко супериорнији над континенталним.

Па ипак, и поред те класне разлике, и поред тога што ће још много времена проћи док континенталци стигну Енглезе у фудбалској вештини, добио се утисак у Милану да се Енглези могу тући.

— Ја сам задивљен, — рекао је Кика Поповић, — јер никада нисам видео да неко овако игра фудбал, али, искрено да кажем, они нису непобедиви.

— И ја се слажем у томе, — одговорио је Бошко Симоновић. — Они се могу тући, али само једним оружјем: пожртвовањем.

На основу онога што је видео у Милану, савезни капитен Бошко Симоновић израдио је ратни план за игру против Енглеза. Он је увидео да Енглезе не можемо тући техником. Они су у том погледу недостижни. Требало се користити искуством Италијана, који су већ у почетку игре тучени енглеским системом и његовом савршеном применом.

Тек после утакмице у Београду Бошко Симоновић, нам је у једном неvezаном разговору одао једну тајну:

— Много сам мислио о томе при повратку из Милана како би смо могли успешно да се супроставимо Енглезима. Било ми је јасно да је једини начин борити се против њих свим срцем, свом снагом, до задњег даха. Зато сам рекао својим играчима у свлачионици, пре почетка утакмице, да играју полетно и пожртвовано и да у самом почетку дају све од себе. Играјте, рекао сам им, као да утакмица траје двадесет минута. Докле можете издржите темпо. Само то од вас тражим.

Ова тактика је успела. Бошко Симоновић имао је ту срећу да његов тим постигне највећи успех нашег фудбалског спорта.

„Бој не бије свијетло оружје, већ бој бије срце у јунака...”

Када је утакмица почела наши фудбалери стушили су се као вихор према противничком голу. Они су још првих секунди наметнули Енглезима такав темпо да је изгледало да ће утакмица заиста трајати много краће него што је то правилима предвиђено. Овако страشان темпо под врелим сунчевим зрацима збунио је Енглезе. Читавих десет минута они нису могли да дођу к себи од чуда. Противник је играо тако брзо, и, што их је највише изнена-

Једна успела одбрана голмана Ловрића

дило, тако технички добро и прецизно да су морали да дају све од себе да би се одбранили од насртљивих и опасних навала противника.

А када су се најзад Енглези снашли и када су свим силама настојали да смире и „умртве” игру, како би спровели свој систем кратких пасова, Глишовић је једним изванредно јаким шутом затресао њихову мрежу.

Тај гол, очекиван још раније, јер је пропуштено неколико врло повољних ситуација, деловао је спасоносно на наше фудбалере, Иако им је недостајао дах, они су с новом снагом ступили у борбу и Енглези су по други

пут у првом полувремену били разбијени.

— Немогућно је да наши издрже овај темпо деvedесет минута, вајкали су се навијачи за време полувремена.

И стручњаци су исто мислили. Темпо је био толико јак да је заиста требало имати савршену физичку кондицију па га издржати до краја. Енглези су је имали, али је она недостајала нашим фудбалским асовима.

Остварује се чудо.

Када су Енглези, још у почетку другог полувремена, изједначили резултат, многи су изгубили сваку наду. Енглези су навалили као гладни лавови на своју жртву. Њихови мишићи били су још свежи и снажни, а снага наших фудбалера била је на измаку.

жилавом одбраном, тим неописивим пожртвовањем, када су снаге већ биле исцрпљене, када је катастрофа лебдела у ваздуху, једна дивна акција, брза као ветар, пренела је лопту на лево крило и Никола Перлић полетео је као вихор ка Вудлиу. Стари ас Мејл, бек енглеског тима, учинио је последњи очајнички покушај, али га је Перлић прешао изванредним дриблингом остављајући га на земљи иза себе.

У публици је владала потпуна тишина. Ниједан глас се није чуо. Људима је застао дах од узбуђења, а очи се рашириле од ишчекивања.

Наше лево крило избило је напред и нашло се очи у очи са вратаром Вудлием. У близини није било ниједног противничког играча. Тренутак је био величанствен.

Ловрић падом у ноге центар-халфу Лаутону спасава свој гол

— Пла-ви! Пла-ви!

Око тридесет хиљада грла покушало је да спонтаним узвиком поврати нашим играчима веру и снагу. На терену су, међутим, жонглери лопте изводили најфантастичније комбинације. Четврт сата Енглези су били потпуно надмоћни. Као што су доминирали над Италијанима сада су радили шта су хтели с нашим фудбалерима. Па ипак, наши су дали задивљавајући отпор. Они су се бранили остатцима снаге, жртвујући све, не штедећи ни себе ни противника, онако како се уме бранити само очајник, само онај који зна да су му тренутци избројани. Сви напори Енглеза падали су пред том

Никола Перлић је успорио темпо, причекао је да му се лопта смири, извукао је тим покретом голмана с вратију и онда је снажним и прецизним шутом послао лопту у гол. Мрежа се затресла...

— Г-о-о-о-о-о-л!

Остварило се чудо! Југославија води са 2:1! Хиљаде људи било је у делиријуму одушевљења. Свет се грлио, бацао шешире, љубио од среће.

Тренутци страха и радости.

Тек тада се развила гигантска борба. Енглези више нису штедели себе. Пред поразом

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

они су запели из петних жида. Њихова савршена физичка кондиција дошла је потпуно до изражаја.

У тим тренутцима страве, када је тридесет хиљада гледалаца дрхтало од страха при сваком налету Енглеца, наши фудбалери су надвисили сами себе. Чудесно је како су издржавали темпо. Играли су као у почетку борећи се за сваку лопту. Несхватљиво је где су пронашли резервоаре снаге.

Сказалка на великом часовнику лагано је одмицала. Наше застрашене очи тражиле су је сваког секунда. Она се, међутим, померала лагано као вечност!

Мишићи наших асова дрхтали су од умора. Играчи су бацали лопту у аут да би могли мало да одахну. Дрес им је био мокар од зноја, лице искривљено од гримасе. Па ипак, борили су се, трчали, одбијали лопту, спречавали Енглеце у пуцању, шта више изводили навалe и у неколико махова угрожавали гол енглеског тима.

вали овој историској утакмици напустили су игралиште ведри и поносни због успеха који је толико значајан и леп.

Осамнаестогодишњи вратар јунак дана.

Још док су тренирали наши фудбалери, енглески професионалци питали су да ли ће гол бранити вратар с тако младоликим ликом. Они су зачуђено вртили главом не схватајући како је могућно да један тако млад играч брани гол државне репрезентације.

Осамнаестогодишњи вратар Ловрић био је јунак дана. Његове параде задивиле су и и саме Енглеце. Они су изјавили после утакмице да никада нису видели једног вратара да тако брани као што је Ловрић чувао своја врата.

Још у почетку игре Ловрић је имао у неколико махова прилике да се истакне. Еластично и вешто он је ловио најтеже лопте. Кад је већ изгледало да се лопта налази у голу он је стизао да је ухвати или боксује.

Огорчена борба пред енглеским голом

На неколико минута пре краја Дубац је узео да баца лопту са аут линије. Његове руке биле су толико заморене да му је требало неколико секунди да скупи последње остатке снаге да би бацио лопту. Учинило се, дакле, дато је све што се могло дати...

А када је судија засвирао крај, људи су улетали у игралиште и љубили знојава лица. Савезни капитен је грлио Глишовића и Перлића. Свуда се осећала спонтана радост и одушевљење које се јавља само у моментима безграничне среће. Сви они који су присуство-

У фудбалској игри има момената када разум не одлучује. Ситуација је таква, акција толико стреловита да је немогућно припремити зрелу и промишљену одбрану. Тада се јавља инстинкт и он одлучује. Вратар је нарочито подложен овом осећању. А инстинкт је код Ловрића развијен до максимума. Он нам је признао да има пуно момената када он несвесно интервенише.

— Баш на утакмици са Енглеском, — рекао нам је млади вратар, — често ми се дешавало да не видим ни играча ни лопту, па

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unipak бих, вучен неком чудесном силом, по-
јурио на леву или десну страну. Колико пута
испружио бих руку ни сам не знајући зашто,
а у следећем тренутку с моје песнице одби-
ла би се лопта.

Ловрић је заиста бранио чудесно. Његова
игра уврстила га је дефинитивно у државни
тим. Млади вратар је то потпуно заслужио.

Највећи спортски догађај у историји престо- ничког спорта.

У Београду су досада приређене многе у-
спеле спортске манифестације. Наши спорти-
сти постигли су многе значајне и блиставе у-
спехе на београдском терену. Па ипак, никада
још нисмо имали такав спортски догађај као
што је била ова утакмица, која ће ући у исто-
рију нашег спорта као заиста највећи и нај-
раскошнији успех.

Многи рекорди су потучени. Пре свега,
први пут код нас, једној фудбалској утакмици
присуствовао је овако велики број гледалаца.
Продато је око 27.000 улазница, што претстав-
ља рекорд у броју посетилаца. Рачуна се да је
утакмици присуствовало око тридесет хиљада
људи. А то је цифра с којом се можемо по-
носити.

И приход је рекордан. Око седам стотина
хиљада динара пало је на каси. То је лепа
сума, која је превазишла све досадашње при-
ходе.

Нама је драго да је ова утакмица одржана
у Београду. Наша престоница је заиста спорт-
ски центар и збиља ни у једном другом граду
не би могао да се постигне овакав успех у
погледу броја посетилаца.

Најзад, цифра од тридесет хиљада гледа-
лаца на једном фудбалском такмичењу увр-
стила је нашу престоницу дефинитивно у ред
највећих европских спортских центара.

Препуни стадион Београдског спорт клу-
ба, који је био специјално преуређен за ову
утакмицу, показао је још да спорт у Београду
нагло напредује и да интересовање публице ра-
сте из године у годину.

Скућ уљедних личности

Ова историска утакмица привукла је и
многе најугледније личности нашег друштва.
Пре свега, утакмици је присуствовао прет-
седник Краљевске Владе г. Драгиша Цветко-
вић. Он је с великим интересовањем пратио
игру и био је очевидно одушевљен пожртвова-
ном и лепом игром наших фудбалера. Кад је
је утакмица завршена, претседник г. Драгиша
Цветковић срдачно је плескао храбрим бор-
цима, који су нашем фудбалу стекли највећу
славу.

На трибинама су још запажени министар
војске и морнарице, армиски генерал г. Недић
с породицом, претседник Београдске општине
индустријалац г. Влада Илић, затим министар

саобраћаја г. Спахо, министар физичког васпи-
тања народа г. Чејовић, министар без портфе-
ља г. Мastroвић, енглески посланик на на-
шем двору, италијански посланик, и многе дру-
ге угледне личности.

Нас веома радује да су тако истакнути
функционери државне власти присуствовали о-
вом великом спортском догађају. Они су овом
приликом могли да се лично увере колико је
спорт популаран и користан, колико је заин-
тересовао све друштвене слојеве. Ми смо у-
верени да ћемо у свима њима, а нарочито у
претседнику Краљевске Владе г. Драгиши
Цветковићу и претседнику Београдске општине
г. Влади Илићу, имати у будуће најискреније
поборнике спортског покрета. Они су и до-
сада с много разумевања схватили значај спор-
та, а сада ће га, надамо се, још више помагати
и подупирати.

Изванредан пројатландни успех

Победа југословенске фудбалске репрезен-
тације над Енглеском изазвала је сензацију у
целом свету. Још исте вечери целокупна европ-
ска штампа донела је крупним словима сен-
зационалну победу југословенских фудбалера.

Енглеску репрезентацију прати група наји-
стакнутијих енглеских новинара спортских. Они
су одмах после утакмице у дугим телефонским
разговорима јавили својим редакцијама своје
утиске са ове велике и значајне утакмице.
Целокупна енглеска штампа забележила је на-
шу победу масним словима. Многи листови,
а међу њима и „Дејли мејл” и „Дејли експрес”,
листови с милионском тиражом, донели су ову
сензацију на првој страни.

Не треба подвлачити колико је овај наш
спортски успех допринео пропаганди наше др-
жаве у иностранству. Реклама коју смо изазва-
ли није се могла купити ни за какве па-
ре. Ми смо је, међутим, добили бесплатно
и то у најширем публицитету што је то било
могућно. Многи листови доносили су поводом
овог спортског успеха читаве чланке о нашој
држави, о нашем спорту, о нашим питомим
долинама, језерима и рекама. Данас и најмањи
шврћа са страхопоштовањем говори о Југо-
славији. То је заиста сјајан пропагандни у-
спех који је постигнут само због једне победе
на зеленом пољу.

Зашто је наша победа тако значајна

Није ово први пут да је енглеска репре-
зентација побеђена на континенту. Швајцарци
су је победили, а исто тако Белгијанци, Чехо-
словаци и Французи. Па, ипак, наша победа
далеко је значајнија од успеха свих осталих др-
жава које су досада имале ту срећу да победе
енглеске професионалце.

Ево због чега је тај успех тако значајан:
Енглеска репрезентација, исто као енгле-
ски клубови, долазила је досада на континент
као на какав излет. У доба када је играчима

додељен одмор после напорне првенствене сезоне, репрезентација је прелазила Ламанш и гостовала по већим спортским центрима на континенту. Приликом ових турнеја играчи, као ни војство, нису озбиљно схватили утакмице. Нису чак пазили ни на своју физичку кондицију. Пили су, ишли са женама, живели уопште безбрижним животом фудбалера који се налазе на одмору.

Овога пута, међутим, то није био случај. Можда је томе много допринела политичка ситуација, а можда се пробудила таштина Енглеза, јер су им са континента оспоравали да су још увек најбољи на свету. Писало се по континенталним листовима да је ученик достигао учитеља и да га је, шта више, превазишао у фудбалској вештини.

То је, изгледа, наљутило Енглезе. И преко обичаја они су решили да крену на континент одмах после завршене првенствене сезоне, дакле у доба када су се њихови играчи још увек налазили у савршеној физичкој кондицији. Сем тога изабрали су свој најбољи тим. Одредили су екипу која је непосредно

пред одлазак на континент победила репрезентацију Шкотске са 2:1 у Единбургу.

Још нешто: енглески фудбалери живели су преко обичаја врло скромно и солидно приликом овогодишње турнеје. Ниједан од њих није окусио кап алкохола. На то се строго пазило. За време ручка сервирана је минерална вода. Све ове ситнице, тако значајне, указивале су да су Енглези заиста најозбиљније схватили овога пута континенталну турнеју.

Спортски кругови у целој Европи знали су врло добро да Енглези овога пута мисле озбиљно. То је главни разлог да је победа Југославије примљена с таквим изненађењем. После нерешеног резултата у Милану, где су Италијани дали један гол руком, што је видела сва публика, очекивало се да ће југословенска репрезентација положити оружје пред мајсторима фудбала. Није се, међутим, тако догодило. Зато је наша победа тако чиста, тако значајна и лепа, и зато је уврштена на чело наших интернационалних спортских успеха. Она ће бити сачувана, сасвим оправдано, као највећи и најблиставији успех нашега спорта.

Љубомир Вукадиновић.

Енгр Жан: Портре Господина Кордие-а

Коро Камија: Жена са током (1850—1855)

(Са изложбе „Сто година француског сликарства“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ноћ посвећена мртвима

Не мало сам се изненадио кад сам око 10 часова ноћу уочи Спасовдана видео пун трамвај „Гробљанац”. На клупама су седеле жене у црнини, са букетима и саксијама цвећа у крилима. Поред њих стајала су дечица са малим воштаницама у рукама.

— Куд иде овај свет? — упитао сам кондуктера трамваја из чисте радозналости.

— На гробље. —

— Зар сад, у ово доба ноћи?!

— Па да, тако је код нас уочи сваког Спасовдана.

— Зашто иду тамо, шта раде?

— Седе на гробљу целу ноћ и чекају да се појави дух покојников у виду неке бубе.

Ово ме је заинтересовало. Признајем да до тад нисам знао за овај чудан обичај код Београђана. Зато сам се и сам упутио на гробље.

Ноћ је била топла, тиха и ведро. Гетеова, некадашња Гробљанска улица жива као о задушницама. Из трамваја број 2 и 6 читава река жена, људи и

сам дошла да се састанемо. Ноћас ће он устати из гроба да се видимо...

Чудно веровање. Оставио сам их да верују и продужио даље. Што сам дубље газио у мрак, призор је бивао све мистичнији. Поред једног споменика у дну гробља стоји једна старица, сва у црнини и са седим власима потсећа на несрећну мајку Југовића. Стоји налакћена на споменик, нема и непомична. Бледи пламичак свећице, која на хумци пламса, обасјава јој воштани лик, изобразан потоком проливених суза.

— Син ми овде лежи, — каже, иако је нисам ништа питао, ваљда тек да с неким проговори: — Јединац. Морали сте чути за њега. То је онај једриличар што је пао са једрилицом и погинуо. Па тако, ето, више волим овде крај њега да стојим него код куће да сама седим, А, можда ће се ноћас појавити... Тако су ми казали.

Промичем даље. У извесним моментима, не знам због чега, кожа ми се жежи. Поред хумки, на којима

Они су целу ноћ уочи Спасовдана провели покрај хумке свога драгог покојника

деце, у црнини, сливала се према Новом Гробљу. Тихо, скрушено, са погнутим главама, само са једном мишљу која је упућена на драгог покојника, ова чудна колона поклоника промицала је и заустављала се пред баракама поред гробљанског зида, у којима се продају цвеће и воштане свећице.

На гробљу тајанствен мир. Као безброј звезда на хоризонту на хумкама светлуцају упаљена кандила. Свет кроз полутаму спасовданске ноћи нечујно корача гробљанским стазама. Тихо да се ни бат корака не чује. Пред црквом Св. Николе, поред које поклонници мртвих пролазе, заустављају се, мушкарци скидају капе, сви се крсте и настављају пут. Губе се у алејама гробљанских парцела.

Поред Београђана, у грађанским оделима, примећујем групу сељанки из Јужне Србије у живописној народној ношњи. Не могу да издржим а да их не питам:

— Је л' ви у Београду живите?

— Не, одговори једна млада. — Ми смо од Прилепа. Ту ми је муж био у печалби и умро, па

горе свећице, седе читаве фамилије, са децом. Кувају кафу и пију. Сви ћуте и очекују чудо. Дух драгог покојника да се појави у виду „свете бубе”.

Хтео сам један овакав призор да снимим, да остане снимак као живи докуменат на доба када се веровало у чуда. Фоторепортер се нечујно прикрада једном гробу, поред којег седи удовица са децом. Намешта апарат сакривен иза једног споменика, На апарату је магнезијумова сијалица, која помаже да се снима и по најгушћем мраку. Апарат шклоцну и сијалица као муња сину. За секунд простор би осветљен. Порођица се трже и погледа у небо. Можда су тога тренутка поверовали у чудо.

— Добро је, — кажем, — нису нас видели. Хајдемо даље.

И тако, до саме зоре, око пет хиљада Београђана уочи Спасовдана провели су ноћ на Новом Гробљу поред хумки својих драгих покојника, који су требали да им се те ноћи јаве. Да ли су се јавили?.. Кад човек верује, онда се, збиља, дешавају чуда.

Света Милутиновић

Књижевни додатак:

Три виђења Свете Петке

— Фрагменти хронике једне Београдске породице —
(Дело из лепе књижевности — награђено на књижевном конкурс
Градског поглаварства Београд за 1939 годину.)

*Моје драјоме оцу Милану, који у
ретко свежој старости осамдесетпетогоди-
шњака, даде ми податке за ову прило-
ветку.*

Писац.

Била је немирна ноћ, спарна, загушљива, пресићена влагом, тешка од позних јесењих киша које су тих дана падале. Још немирнији и грознији сан!

Тамо негде, доле у Расини, идући низ друм широки, од Крушевца ка Куршумлији, уз бучну реку која бесно прска и пробија се кроз стене, поред самог пута, на једном наглом и уском пропланку, постоји једна велика кућа на два три спрата, са безброј празних и огромних соба. После многих урзина и мрачних провалија, пуних бучних потока, као и стрмих наднесених стена, оштрих као игла, вртоглаво високих, летећих у ниско облачно небо; после мукле, суморне и сурове дивљине и неке нарочито пригушене тескобе и полумрака увала у које сунце никад не допире, ова кућа избијала је усред те већ бескрајне пустоши, без колибе и села, као нешто свеже и спасоносно, и као мало необично, па чак потмуло и тајанствено.

Велика и лепа била је та кућерина, са уским и високим прозорима, чудна, неравна, необична крова, двор неког народног трибуна. У место подрума били су пространи и високи сутерени, и у њима је оних страшних дана повлачења, октобра 1915, био смештен војни магацин хлеба. Тога дана, о коме ћу вам говорити, кућа је била потпуно пуста и ја сам у њој. А био сам тада млад, готово још дете, добровољац, незнатни обвезник пекарске чете и бројач „тајина”.

Низ друм, излокан и избраздан дубоким колосецима тешке артиљерије, пролазила је војска у повлачењу, борбене јединице војника, са очима још помућеним од недавне борбе, често још крвавих, поцепаних, недовољно превижених; за њима милици су рањеници, клатећи се, гегуцајући, неки чак са лелеком, али не гласним, већ пригушеним и иза шкрипећих зуба. Ту су, у том бескрајном ланцу гомиле,

ширине колико је то блатњави друм допуштао, били помешани и штабови: намргођени и забринути официри на коњима и у колима, разних облика, од београдских фијакера до простих са арњевима; па коњица, артиљерија, митраљеска оделења, многе разне коморе, муниционе колоне, санитарски возови, све то у нeredу. А изнад те гомиле, у страни од пута, на тераси мога двора, свима онима који су навраћали, ја сам издавао хлеб.

Око мене стално се тискала гомила војника, препланула, изборана лица, забачене шајкаче на потиљак, и са песмом на уснама, или са шајкачом намакнутом на очи и са пикавцем на крају уста. Било је ту, на моме прозорчету, кроз који сам додавао „тајин”, и оних доброћудних „трећепозиваца” са врховима зарђалих „ражњева” који су вирили иза њихових седих глава; па и оних препредених обвезника чиновничког реда, са увек откопчањим војничким копораном да би се видео испод њега грађански прслук и дебел златни ланац; а били су ту и они идеални младићи, ђаци-поднаредници, нежних очију и бела глатка лица, тек нагараних наусница. Навраћала је и по која група заробљеника, оних меких, преплашених Словена, који су певајућим гласом дуго захваљивали за хлеб; па избеглице, жене и деца, који су већ почели плавити претрпане друмове: варошани у танким капутима и жене са високим потпетицама, невесте и јадни. Свега је ту било!

Гомила све више мешана, све нервознија, све ужурбанија, у све већем нeredу, гушала се, газила. Тек застане повремено као бујица загушена горским камењем, па одједном крене нагло и брзо пролази, пролази!..

Под кућом, на стрмој пољани до друма, биле су покретне пећи и шатори са наћвама; ту се до последњих дана месио и пекао хлеб и давао горе, мени, под сигурни кров, на чување и даљу „надлежност”. Из многих пећи дизао се дим, да ми се моја кућерина, онако у нимбусу бела дима, гледана са друма, чинила некако као онај из прича чардак ни на небу ни на земљи.

Дан или два раније пред страшном ноћи, коју нећу никада заборавити, моји другови ко-

ји су били са мнош, као и пекари на пољани, због наглог повлачења наших трупа, добише наређење да крену низ Расину, а ја да останем и даље ту, да делим „тајин“, и са последњим нашим трупама да се евакуишем.

Док су ми другови били ту, и друм је био пун војске. Али како ови одоше, а поздравих се са мнош, добри другови моји, као са оним који се оставља на броду који тоне, друм опусте. Нестаде дугих и густих колона. И под суморним и прљавим небом, друм се забеле, излокан, местимице одроњен, подривен; овде онде са црном и надувеном лешином коња или преврнутим тарницама, поломљених точкова и осовина. Тек би с времена на време, али све ређе, нарочито последњега дана, прешле у трку — колико су то могле по таквоме путу — сеоске тарнице пуне наоружаних војника, и очигледно последње патроле, групе погурених војника журних корака, сваки са пушком у руци.

Усамљен, са много досаде, а и са већ нешто мало зебње у души, више да прекратим време, мање да убијем страх, ја сам им довикивао са лепе и простране терасе мог усамљеног дворца, питао их шта има ново и нудио им „тајин“. Неки се нису ни обазирали на мене, а неки ми с прекором одмахивали руком да их не задржавам, и одлазили журно даље на југ, низ кривудама и пусти друм.

Нисам још осећао прави страх од непријатеља. У последњој наредби — била ми је у цепу — стајало је изриком написано да овим путем има да прође читав један пук, који је због важних положаја око Крушевца, заостао сувише истакнут према непријатељу, и да се и ја томе пуку имам у пролазу придружити са остатком мојих још топлих и за гладног врло укуских „тајина“. Али дуго и жељно очекивани пук није се појављивао.

Док су још трупе пролазиле друмом, артиљериска грмљавина допирала је из далека. Мој двор се налазио у једној котлини, готово као у кланцу не сувише високих брегова, отвореном према северу и југу. Ехо удаљених борби, на северу, одјекивао је и котрљао се кроз долину, стокрако јечећи на сваки одвојени пуцањ. И тај већ навикнути шум бивао је све јачи, али последњег дана утиша се. Поподне, пред страшном ноћи, канонада умуче сасвим. Ни појединачни пуцњи не јекнуше више. Све се утиша, умуче дубоко, као заглухну, да сам се питао да нисам оглувео. Настаде дубок и стравичан мук. Друм је био потпуно пуст. Последња два три наша војника видех још пред подне када су ужурбано, готово трчећи и не осврћући се на моје довикивање, прошли друмом.

Била је јесен, али те несрећне године сувише нагла. Дан је био прави новембарски, не много хладан, већ тежак, пун влаге, као пред

некакав јужни и тешки снег. А ноћи су овде, у брдима, биле свеже да се шињел морао добро притезати уз тело.

Тога дана ноћ паде брже но обично. Није то било први пут да сасвим сам заноћим у тој огромној кућерини, али тога вечера први пут осетих у души неки немир, који ме поче све више обузимати. Не бих рекао да је то био страх. Чег да се бојим? Непријатеља једино. Међутим, он је по моме мишљењу, био још увек далеко. Па ипак, била је то нека врста оног сујеверног страха, као од духова, вукодлака, привиђења, тако нечега. Иначе, ко би још на такве ствари мислио за време рата, јер то је страх који се јавља само у оним добрим годинама мира, кад људи немају оних огромних узбуђења, које ствара рат, и када и најмањи шушањ, сенка, у недостатку нечег јачег, узнемири човека. А у ове тешке и кржаве године, само је непријатељев метак или тифусни бакцил био опасан и од њега се плашило.

Мало петролеума, који су ми другови били оставили у лампици, изгорело је прошле ноћи. Свеће нисам имао, и тако сам остао у мркоме мраку, увијен у свој шињел и згрчен у једном куту огромног подрума. Око мене, хлеба није више било много, једва нека стотина комада. Тишина је била дубока, да сам своје сопствено дисање ослушкивао као неки чудни ехо у звучној подрумској празнини. Ипак, био сам, понављам, спокојан, јер сам рачунао да ћу — ако се то деси ноћас — бат друмом оног већ дуго очекиваног пука морати чути. У сваком случају пуковска комора морала је знати да се овде, у овој кућерини, налази депо хлеба; ако ни по чему другом, онда бар по, и у мраку, сувише видљивим траговима, које су покретне пекаре оставиле поред самог пута.

Тим мислима гушећи у себи оно чудно осећање, најзад сам заспао.

Нису то били снови, они убичајени, више мање могући, разне лудости или ужаси, када се фантазија потсвести пусти на вољу. Није то ни био у правом смислу сан, већ једно сећање, убрзо претворено у проживљавање истините приче моје старе тетке, баба Наумке, — како смо је ми, деца, звали — најстарије сестре мога оца, умрле давно пре рата. То је била она жена, која је некада са својим мужем, сухим, високим, озбиљним, са старински поштеним и паметним очима — какав му је лик сачуван на још добро очуваним породичним фотографијама — покојним Костом, угледним трговцем из старе београдске савске чаршије, а родом из околине Скопља, немајући деце, уснила свога најмлађег брата, мога оца Милана, тада петогодишњег дечака, и он — отац мој — доцније из пажње према њима, узео њихово презиме. То је била та добра старица — какву сам је ја запамтио —

која је умела да сакупи око себе нас, децу, и слатко прича о њеном девојаштву, о животу у оним давним данима старог Београда, средином прошлога века, када се сокацима није смело показати чељаде, него се само могло кроз капицик, из авлије или баште, једно другом на разговор ићи, како српским тако и турским, комшијским кућама.

Биле су живе те авлије и зелене баште, пуне ружа, каранфила, мирисних јоргована, зумбула, а на трави, у страни, прострто шарено сицаде, са вуненим јастуцима унаоколо, у хладовини разгранатог шандуда или слатке дафине. Тада се ту, међу младежи, време у весељу проводило, све у шали и смеху, игри и песмама: „Калоперо, перо? Што ме зовеш, Јело?” или оно: „Сви шајкаши пошоше”, или: „Шег’о сам се горе, доле по зеленој башти...”, или: „Ој за гором, за зеленом, нешто јасно проговара... младо момче, млад делија”... Па када би се младеж уморила, латила би се ђерђефа и везла срмом или златом свилене јаглуке, а на разбоју ткала „саде”-платно, на ибришиму низала бисере, а после тога рада, дугог и пажљивог, донеле би се бакарне синије и тепсије пуне ђаконија: разне алве и татлије, гурабије и баклаве, локумићи и мафиши, шећерлеме и ратлуди, и све се то понајлак заливало меденим шербетом...

— Биле су ту и буле, каде и хануме, — сећам се речи моје баба-Наумке, — које су свакодневно долазиле, кроз капицик, у комшилук на посело, на разговор и весеље. Младе девојке и жене ишле су у нанулама, јер се ципеле тада нису носиле. Младеж беше без јашмака, а старије са чембером (бели вео око главе), огрнуте у фереце, разних боја. Голубије и аван-боје носиле су млађе жене, а старије сасвим црне. Ту би оне доносиле од понуда својим српским посестримама: султипите, ђулпите, патишпања са маџуном и кадаџифа у меду куваног. Ето тако смо се онда забављале! А мушкарци, ма били својта или „амиџе”, а још мање који делија, нису смели главом живи ту да звирну. Још нешто се добро присећам — прича даље баба Наумка, — у оно наше старовремско доба, кад је свадба или слава, ту се нађу и свирачи, зурла и гоч, а када и њих не бејаше, онда коло уз песму игра. Кад девојке коло заиграју и неки мушкарац, дели-момче, учини се да за адет не зна, пружи руке да се међу њих ухвати, девојке се као птице плашљиво распрште на све стране по авлији, и оставе њега самог на средини да се чуди, гледа шта се то са њиме збило, а то све због стида, који изазва међу нашим девојкама. А било је онда и једно друго коло, — говорила је баба-Наумка даље, смешећи се својим старачким, добрим осмејком; — коло мешовито, сви заједно играју, и мушко и женско. Али играчи се не држе за руке, него сваки играч уврти марамче; за један се крај он хвата, а за други она држи,

и то стога што не смеју руке да се додирну, све због „срам и резил”. У кући се увек нађе по који старији човек, обично деда, па у руди са дрвеном тољагом, обилази коло унаоколо, па чим угледа да који мушкарац женску руку додирне, он га с леђа у слабину лако муне, опомињући га тако да не чини у колу „срамоту”. Ето тако вам је онда старо златно време у нас било. А на наш излаз ван куће, или да се где год с киме у шетњу иде, није се смело ни помислити, ни за живу главу; него недељом и празником после подне лепо се обучемо, па пред кућу изађемо. Пред сваким домом била је клупа, на коју поседају старији, а ми млађи поседамо на столчице око њих и гледамо пролазнике до првога мрака. Тада задовољне, као да смо се необично провале, улазимо расположене и веселе у кућу...

Између тих многих њених веселих и златних казивања, сетих се овога тренутка једне њене језовите и дирљиве приче, која ми — ако ћете веровати — никад више од дана када сам је чуо, па до данас — не паде на ум.

Била је то, прво, занимљива историја моје прабабе, коју су Турци у време најезде, 1815 године, заробили и одвели као робинју у Једрене. А затим, догађаји из времена бомбардовања Београда 1862 године, у којима је мој дед, по оцу, имао једну племениту улогу. Откуда да ми баш та заборављена прича падне на памет? Али обично је, да ми сами не опажамо и никада нисмо свесни колико на нас имају утицаја наша породица и наши претци, и све оно што чини атмосферу тога неразлучнога круга. Нама, Србима, варошанима, чини се да смо без традиција, да нема контакта између нас и ранијих генерација, а и не слутимо колико нераскидних, и у ствари скривених и дубоко инстинктивних веза, постоји између нас, данашњих људи и наших предака. И док сам ту причу десетину година раније једва саслушао, јер бејаш још живо и немирно дете; још мање је схватао из оно неколико штурих и бледих речи те старе, добре, онемоћале жене, моје тетке, баба-Наумке; — сада ове ноћи, ја сам ту причу гледао очима, живео у њој, страховао и ужасавао се, као да ми се збиља догађа...

ПРВО ВИЂЕЊЕ

Године 1806, толико срећне за наш народ, дана 30 новембра, ноћу, на Св. Андрију, Вожд Карађорђе ослободио је варош Београд, и дошао до саме тврђаве. Неколико дана доцније, 17 децембра, по завршеним преговорима, Гушанац-паша са својом породицом напустио је тврђаву, и прешао на чамцу у Земун. Тамо је закупио под кирију четири дрвене велике лађе — дереглије — од тамошњих трговаца, са њима дошао Дунавом под зидине

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

градске, натоварио на њих сву своју војску из тврђаве и отпловио низ Дунав за Видин. Вожд је свечано ушао са својом војском у тврђаву на трећи дан Божића.

Од тога дана, срећне 1806 године, када се рашчуло да је Београд после више векова постао ођет српски, многи Србин са разних страна Балкана, до тада мучен, глачен и угњетаван, грабио је слободном Београду.

Тада, у то срећно и свето време, напустио је свој родни крај у Санцаку, у околини Белог Поља, у коме се није могло више издржати од зулума бесних јаничара, и мој прадед, добри деда Бранко Бранковић. У гомили народа, истакнутих Срба тога краја, који су се били компромитовали због веза са Вождом и његовим људима, он је заједно са својом породицом дошао у Београд.

Београд је у то доба под турским јармом, већину својих становника имао Турке Муслимане, нешто мало Грка и Цинцара, шаку Јевреја и тек неколико храбрих десетина Срба који су се са великом вештином и везама могли одржавати у граду. Отуда није чудо да у Београду није ни било више од две или три православне црквице, неке напуштене а неке кришом одржаване. Насупрот њима, било је у то време око стотину џамија, мошеја, текија и турбета, у којима су велики број имама, муџезина, хоџа и дервиша и још разних других редова исламског свештенства клањали и служили занесено свецу Мухамеду; китњасто, меланхолично извијали молитве: намаз, ћиндију, акшам и јације. Док се православна служба није смела чути уопште, дотле над ондашњим Београдом одјекивала је песма муџезина, а његово призивање прихватали други са даљих и ближих минарета.

Београд је у то време био крајња тачка турске царевине. Имао је у својим зидинама сакупљену силну војску и био је стална база за даље продирање у Европу. Кроз Београд је пролазило, у њему се бавило мноштво турских војних лица. Било је ту разних паша и везира, диздар-бега, алај-бега, беглер-бега и дахија, турских одметника, крџалија, јаничара и сејмана, па разних ага, богатих бегова и њихових силедија; буљубаша и субаша, бешли-баша и јузбаша, арамбаша и бимбаша, а у вароши су становали богате ерлије, силихтари и ћехаје, разне муле, хоџе и дервиши. Из тврђаве излазили су у град низами, аскери и редифи. Па ту је био још и башибозук и ешкије, најамници бесних насилника, који су још више мучили ојађени српски народ.

После ослобођења Београда, 1806 године, велики број Турака отишао је из града; Срби су узели управу у своје руке и хтели да тај некада знаменити град поново живахне и крене путу напретка. У то време није било у Београду много трговаца и занатлија. Али

ипак убрзо по ослобођењу сви главни еснафи беху у рукама Срба: болтације, абације, терзије, кондурџије, грнчари, шећерџије, екмеџије; све су ове професије узели Срби у своје руке. Грубе просте гвожђарске послове радили су Цигани ковачи, а све друге, боље израђивине набављале су се из Земуна.

Убрзо по ослобођењу у Београду се формирала читава чаршија, центар њен бејаше од данашњег угла Узунмиркове улице, па низ улицу Краља Петра до Змаја од Ноћаја — Зерека. Са обе стране беху дућани Срба терзија који су радили за наше грађане и њихове жене фистане, либадета од свиле и кадифе, кратке са широким рукавима, златним ширитом и везом оивичене; затим шкутељке зимске са самур-кожом око врата и на прсима опшивене, фистане дугачке, доле широке, отворених груди и рукава, а ивице златним везом ишаране. Овде су терзије шиле нарочито за жене, а за мушке су шиле абације из чувене абацијске чаршије, у данашњој улици Краљице Наталије. Терзије са Зерека беху на далеко чувене. Из далеких крајева Турске царевине, многе паше, аге и бегови, поручивали су за своје хареме терзијске радове из Београда. Велике поруџбине стизале су нарочито из Смедерева, Шапца, Ужица, Кладова, Адакала и из Соко-Града.

Најугледније занатлије тога доба у Београду били су терзије, а међу њима нарочито чувени уметници, Срби, везиљаша, који су са пуно лепоте и мајсторске вештине златом, сребром и срмом везли на кадифи и тешкој свили изванредне, хармоничне шаре ретке лепоте. Од тих материја терзије су шиле кадунама шалваре и срмали јелеке, а пашама и агама димије и чохана дубета.

Старешина — устабаша Терзијског еснафа, у то време најугледнијег еснафа, био је мој прадед, по мајци мога оца, добре душе човек, поменути Бранко Бранковић, дошљак из Санцака и од ослобођења Београда 1806 године угледни Београђанин. Као имућни и угледни терзија и чувени везиљаш за време кнеза Милоша, и мајстор одела од свиле и кадифе везених златом за конак Кнегиње Љубице, био је приморан да се „пред Турцима не постиди” лепо одева по укусу тога времена. Носио је дугачку, од врата до испод колена, пошироку антерију вишњеве боје, од шарене ћитајке. На глави фес са плавом кићанком, а на ногама имао је плитке кожне ципеле, и беле, обојеном вуном везене чарапе. Од ципела до колена носио је црвене тозлуке, ишаране свиленим гајтаном; испод колена подвезе са сребрним кићанкама. Око паса, преко антерије, везивао је свилен појас, трамболос. Горе, црвени јечерман ишаран гајтаном, поврх њега гуњче са црвеним рукавима од плаве чохе. У руци је држао штап са дршком од кована гвожђа, у облику мало-

www.unlib.rs

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

нацака — брадве, а у другој киту босиока. Ова ношња била је обележје оновремског устабаше Терзијског еснафа. Тако је сачуван изглед мога прадеде на једној слици и данас још добро очуваној у нашој породици, коју је израдила нека непозната, али ипак вешта сликарска рука. Празником мој прадед носио је оружје, и до скоро било је сачувано од њега нешто оружја старинског: ханџар са дршком од слонове кости, два пиштоља рубинима искићени и пошироки кожни силав са арбиом и кесом за барут.

Али ово срећно и поносно доба за српски народ не трајаше дуго. Дана 19 септембра године 1813, Карађорђе је био приморан, немогући више одолети турској сили, да напусти Београд. Три дана после тога Турци су обилазили око града и вароши, бојећи се какве замке, јер су их још тешки ударци Карађорђеви потсећали на њега, и тек трећег дана ушли у варош и тврђаву Београдску. У та тешка времена када се Турци напрезаху да прегазе Србију и униште све што је Први Устанак подигао и створио, Срби Београђани, немајући више никакве сигурности нити наде на живот и имање, морали су да напусте варош и своје домове, и да беже у околне планине и збегове или преко Саве и Дунава.

У тој поамној, крвожедној најезди многа женска чељад радије се давила у валовима хладне Саве, него да жива доспе у руке побеснелих крвопија. И збиља, што беше остало а није се уклонило, било је вешано, поклано, и на коље набијано у дугом реду, од градских бедема па до краја Ташмајданских рупа. Тога призора, те страхоте и ужаса, капацице људског меса и на све стране самих губилишта, Београд у својој иначе крвавој историји није видео. Ове страхоте беху дело новог насилника Београда и зликовца Сулејман-паше Крволока, који је сваког дана на коњу шетао и посматрао ове страшне, крваве призоре.

Једнога дана месеца септембра, те несрећне 1813 године, нашао се и мој добри прадед на обали Саве, између осталих београдских хришћанских породица, са својима око себе, женом Тодором и шесторо ситне деце: Тасом, Милетом, Ђоком, Маријом, Стојном и најмлађом Белком (мајком мога оца) испред силних турских трупа које су са халакањем наступале. У хаосу, који настаје у таквим приликама, у очајању и ужасу, људи су побацали децу и нешто ствари у кајик, у последњем тренутку отисли се од обале и кренули да се спасу у суседној, хришћанској, Гесаровој земљи. Нису дошли ни до пола Саве, а деца, у кајику пуном народа, опазила су са очајањем и вриском да им нема мајке. Додајући разне бошче, мајка је била остала на обали негде испод града, и у том лудом тренутку страха и забуне, кад су већ и први

метци турских џефердара почеле зујати око њихових ушију, чамци су кренули без ње. Било је доцкан да се врате по жену, јер су се на обали Саве већ били појавили турски турбани. И тако моја прабаба, Тодора Бранковић би заробљена од Турака, и одзедена у град са осталим робљем, похватаним по улицама београдским.

У то време она је већ била „зашла у годину“ (по ондашњем схватању), у ствари, имала је тек нешто више од тридесет година. Била је снажна, крупна и врло паметна жена. Знала је и турски језик. Имала је среће да у оном буљуку робља, случајно, док је пролазила испред пашиног двора падне у очи, онако отресита и лепа, једној од пашиних жена; допадне јој се, и ова је одмах узме себи, у двор, као робинју. Убрзо је тај паша био премештен у Једрене, а пашинаца, заволевши је, повела је са собом и Тодору.

Прођоше две три године, а Тодора још увек у Једрену. Прилике су се биле поправиле, Србија покорена умирила и живот почео понова по старом. Тодори није било лоше у богатом пашином двору, али мучила ју је мисао шта је са децом, мужем, кућом. Шта ли је сада са њима, и да ли они знају шта се збива са њоме? Знала је да су прешли „преко“, чак видела чамце кад су стигли на другу обалу; веровала је да им није лоше тамо и да јој сигурно сада њен Бранко са децом пали свеће и даје парастосе по фрушкогорским манастирима. Ех, да је и она сада тамо, у тој хришћанској земљи, где се слободно крсти и звона звоне? Доцније је дознала од турских војника да су се многе избеглице вратиле у Београд; предосећала је да су се и њени вратили дому, а она, ето, не може да нађе начина да се врати деци. Ипак, Тодора није престајала да мисли на то.

Била је то паметна жена, понављам, а прилике су је начиниле и препредедом. Тако, она се поче жалити својој господарици, коју је иначе верно служила, и ова је зато волела, да пати од костобоље, и да је моли да јој се даје зејтин и опијум да тиме маже болне удове. Господарица нареди да јој се учини по вољи, и Тодора је од тада увек вечером мазала ноге и руке зејтином, а опијум — остављала, да доцније оствари своју намеру.

Распитивала се добра пашинаца како јој је, али Тодора се увек жалила да јој је, истинна, нешто лакше са боловима, али да се све теже креће. Остављали су је по читаве дане и ноћи да лежи у постели; и она се за то време стално молила Богу и Светој Петци, својој крсној слави од старина, док је кроз танке зидове своје одајице чула, као из даљине, бесно оргијање пашине страже, као и још даље, танке звуке шаркија и песму из пашиног харема.

И ако је била робиња, према Тодори су, као тешком болеснику, попустили у надзору, рачунајући да због болести не може побећи. Обилазећи раније цели двор, који није био мали, она је знала где се све страже око пашиног двора налазе и како се најбоље из њега може побећи.

Једнога мрачног вечера, без месечине и звезда, Тодори — која се правила као да је мало прездравила, али да се још увек мучно креће — нареде да скува кафу за стражу. Била је светковина неке турске победе, па је паша хтео да се почаста цео двор. Она то и учини, али у кафу саспе сав онај брижљиво скупљани опијум.

И баш кад је мислила да кафу пошаље стражи, појави се старешина страже мало веће, и рече Тодори:

— Ти ли си нам скувала кафу, лепа робиња? Кад је тако, мораш са мном да попијеш једно филчанче. Дед да видим, каква је та кафа?

Тодора се трже, пребледе од страха, али се одмах прибра, сети се своје девојачке славе, заштитнице свете Петке, чију је иконицу, као амајлију, увек уза се носила, и којој се, као и увек, у тешким тренуцима обраћала; стегну храбро иконицу, скривену у хаљини на прсима и рече у себи:

— Света Петко, помози ми!

Затим узе филчан и храбро испи кафу.

Одмах потом остале робиње разнесу по двору кафу стражи, а она се повуче у своју собицу и поче се молити Богу и светој Петци, да је помогну у намери коју жели да изврши. Очекујући тренутак када ће сав двор лећи, а стража да заспи опијена њеном кафом, Тодора онако уморна и узбуђена, а и под утицајем опијума у попијеној кафи, заспа дубоко. И тако би њено бегство било онемогућено, а она ухађена да је у кафу сипала опијум, па сигурно и погубљена, да се управо у поноћи не деси — чудо!

Тодора је била заспала у својој одајници, на чијем је прозору она већ раније кришом престругала дрвене пречаге, а под којим је сада у дворишту, хркао дубоко успавани стражар. Одједном, у глухо доба ноћи неко је продрмуса и рече:

— Тодора, Тодора, време је да бежиш! Устани и иди где си наумила!

Тодора отвори очи и пред собом угледа једну високу, суху жену, у дугој, белој хаљини, а онако буновна у први мах и не опази да ова има велики златни крст на грудима.

— Ко си ти, добра жено?, прошапута преплашена и још буновна Тодора. Ко си и од куда знаш да хоћу да бежим? Да ниси не-

ка од пашиних ухода? Смилуј се, ја сам мати ситне деце...

А прилика је помилова по глави, да Тодора јасно осети на себи, дуге, коштуњаве, аскетске прсте.

— Не бој се! Нисам пашина ухода, ја сам света Петка, коју ти са толико љубави и попожности увек славиш, чак и овде, кришом међу неверницима. Они су те од свију драгих отргли, али од мене нису могли. Бежи, Тодора, бежи; тренутак је погодан и не бој се, ја бдим над тобом. Бежи, деца те твоја жељно очекују...

Кад то чу, Тодора скочи на ноге да целива руке светитељки и онај златни крст на њеним грудима, али око ње би поново мрак, мрак и ништа више.

Прекрсти се Тодора три пута и изговори брзо кратку молитву, па скиде дрвене пречаге са прозора, и закорачи у мрачни простор. Прозор је био висок, али Тодори не би ништа од пада. Као да ју је неко на крилима спустио на земљу. Прође поред заспалих стражара, отшкрину тешку капију двора и изгуби се у мрачним улицама Једрена.

Трчала је дуго, дуго, кроз кривудава и тесне улице града, док најзад не изађе у поља. Ишла је још дуго; већ се први петли почеше одазивати, кад она утрча у кукурузе и из њих дође до једног ограђеног дворишта.

У то свану зора!

Кроз ограду Тодора погледа у двориште и виде жену која тек што је устала од сна, стоји пред бунаром и крсти се. Виде да је Хришћанка, а по ношњи њеној сети се да је Гркиња.

Тодора се онда полако приближи, провуче се кроз ограду и приђе непознатој жени. Ова се трже, али Тодора, крстећи се да би је уверила да је Хришћанка, исказа јој се ко је.

Гркиња се смилостиви према њој и сакри је на таван куће у неку сламу, ипак страхујући како ће се то свршити, јер су Турци били свирепи према јатацима одбеглога робља.

Имала је право што се бојала та добра жена, јер су одмах, чим се разданило, у пашином двору приметили опијену стражу, а и да је одбегла једна робиња, и Турци узбунише читав град. Са тврђаве груну топ на узбуну и чу се по улицама Једрена, и по путевима око града халакање, удари таламба са и вика пашиних војника.

Дођоше и до Гркиње која је склонила Тодору, претражише двориште и кућу. Један се од Турака попе и на таван. Мрзећи га ваљда да претурга по слами, он извади кубуру и опали посред гомиле, па сиђе низ лествице; а затим — одоше. Гркиња чувши шта се догодило горе на тавану, већ прежали у себи ро-

бињу. Очеку док Турци не одмакоше у село, па се попе да је види мртву, кад оно, она седи на слами жива и здрава.

Дуго времена Гркиња је крила Тодору у својој кући, док се у вароши и околини не заборави на бегство робиње. За то време Тодора је, да не би цабе јела хлеб Гркињи, прела вуну и везла скупоцене везове.

Неколико месеци доцније, кад се Гркињин муж, кириција, вратио из Мале Азије и кренуо за Солун, Скопље и Ниш, повео је уз свој караван и њу.

Данима је путовала са караваном, прерушена у мушко. Беше приморана да косу одреже. Неумивена, нагаравивши своје лице и науснице као да је човек, навукла је била над очи чалму, око врата увила старе крпе да би што ружније изгледала, а и правила се да је хрома и нема.

И када је после дугог пута, пуног стрепње и страха да је Турци не познаду, у Београд стигла, сместио се караван у једном малом и забаченом хану.

Тодора је, журећи се, само навукла на се једно изгужвано старо женско одело, и онако прашњава и неумивена од пута отрчала своје дому, своје Бранку и деци. Кад је дошла у своје двориште, деца видећи неку чудну и непознату жену — прошло је већ било више година од њиховог растанка, па су деца своју мајку заборавила — повикаше:

— Ено луде жене!

И разбегоше се на све стране.

Када убрзо Бранко изађе и познаде своју Тоду, деца се охрабрише и повратише, познаше своју мајку; тада љубљењу и плачу није било краја!

Убрзо Тодора дознаде и ово, да је Бранко, оставши сам са својом ситном децом и не знајући на који други начин да их одгаји како треба, имао намеру да се поновно ожени, дубоко уверен да му је његова драга Тода, мајка његове многобројне деце, давно већ убијена од Турака.

Благодарећи Св. Петци што ју је оне ноћи пробудила, чувала на дугоме путу и довела до њене деце и мужа, она поживе још дуги низ година срећна и задовољна са својим мужем и децом својом.

Тридесетак година доцније, јула 1847 године, мој прадед Бранко Бранковић, као усташа Терзијског еснафа и омиљен и угледан човек у то време, за покој душе својој жени Тодори, која је изгледа те године умрла, подарио је Саборној Цркви један скупоцени, златом извезени, велики барјак, који се још и данас као реликвија чува и храни у Музеју Православних Цркава у Београду.

Овај догађај, заробљавање и избављење моје прабабе Тодоре, дуго се и дуго од уста до уста препричавао (пошто тада не беше ни књига ни новина) међу становницима ондашњег Београда, и тек шесет година по-

сле тог догађаја, први је споменуо и из заборавата отргао познати писац Срета Л. Поповић у својој књизи: „Пут по новој Србији!“, објављеној у издању Браће Поповића у Новом Саду 1878 године. Ту је укратко изнет цео овај догађај.

Хроника наше породице прича још да је потомство деда Бранка и његове Тодоре, од њихове деце: Марије која је поживела сто година, Стојне деведесет пет, Белке седамдесет пет година, и од три сина који такође доживеше дубоку старост, у години 1900 бројало око три стотине душа. А данас ваљда има их бар два пута толико.

Вредно је поменути, ради угледа и части наше породице, да је унука мога прадеде Бранка Бранковића, а кћи његове најстарије ћерке Марије — Анка, била жена Александра Ј. Ненадовића, министра финансија 1848 г., сина војводе Јакова Ненадовића. Поменути Александар био је рођени брат Јеврема Ненадовића, оца Књегиње Персиде, супруге Књаза Александра Карађорђевића.

(Наставиће се)

Никола Трајковић

Сретен Стојановић: „Фонтана“ — (бронза)
(Са изложбе у павиљону „Цвијете Зузорић“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НОЋ У БЕОГРАДУ

Међу осталим европским државама наш Београд се издваја својом нарочито привлачном физиономијом. У лику Београда се срећно надовезује садашњост за прошлост, уплићу се једна у другу стварајући сигурну подлогу за његову сјајну будућност, која је из дана у дан све видљивија.

Од зоре до мрака престоница је сва у напону рада и стварања. Дању се свуда осећа дах њеног захукталог стваралаштва. Уз напоре хиљада вредних радних руку ничу нове зграде које употпуњују лепоту Београда и још више подвлаче превласт нове архитектуре у њему, просецају се и поплучавају нове улице, саобраћај моћно струји кроз све артерије носећи појединце с краја на крај, према потребама њихове свакидашњице, радње су у очекивању својих муштерија, а банке и пословне просторије испуњене својим клијентима... То је дневни, нешто озбиљни изглед нашег престоног града, кад је сав апсорбован радом, кад је његов колорит утопљен у његовој активности.

Ноћ прво заустави механизам рада и донесе једно смирење замореном бићу престонице, а затим на њу распе обиље електричне светлости, која открије паркове, центар и периферију Београда у мирној и непомућеној ноћној лепоти.

Посматрачу, који долази из Земуна, Београд ноћу пружа једну заносну и чаробну панораму. Као да нека невидљива рука дигне завесу и он се наједном укаже сав у блиставом треперењу.

То је права светлосна визија, у којој се распознаје Калемегдан са тамним зеленилом, издваја се средиште вароши са вишеспратним зградама као у пламену од светлости, која, удаљујући се од центра, постаје све блеђа, док се тамо на крају града, на његовој граници са шумадијским пољима, не претвори у благе дрхтаве светилке.

У том шароликом и раскошном мозаику ноћног Београда доминира Саборна црква својом белом силуетом и торњем на коме отсијава златан крст. Она је у првом реду, рекло би се на ивици реке што тече у њеном подножју, и ту стоји мирна и права као пастир једног неизмерног стада. Колико је та црква, у својој скромној и једноставној лепоти, речита за сваког Београђанина. Сви важнији догађаји наше новије историје налазили су побожног одјека под њеним мирним сводовима,

у њој су венчани сви наши последњи владоци и крунисан је Краљ Петар I Ослободилац. А у последњем рату, да, пред најездом непријатеља, заштити своју паству, та црква је несебично, матерински раширила своје груди, које су изрешетала зрна непријатељског оружја. Како су биле племените и узвишене те њене ране, у њима су биле оличене ране и патње нашег целог народа. И под тешком непријатељском окупацијом Саборна црква је куражно наставила своју улогу духовног пастира уливајући утеху и охрабрење поробљеном становништву престонице. Сачекала је ослобођење и огласила га звуцима са свога звоника, док је у њој седи владар упућивао своје прве молитве захвалности Богу за извојевану победу над непријатељем, који се, поражен, надао у панично бекство. С правом је, дакле, у слици ноћног Београда доминантна Саборна црква, окриље чијег крста се шири и благо пада над целим успаваним градом.

Калемегдан се замори дању од хода хиљада шетача расутих по његовим широким алејама, у тражењу освежења и одмора, зато и он радосно дочекује ноћ која му доноси починак. Кад се и последњи шетачи повуку, у поноћ, и Калемегдан се, сав испуњен опојним мирисима зеленила и цвећа, тихо предаје сну. Тада, док он у сну равномерно дише и његов се дах шири кроз лелујање зеленога лишћа, наједном оживи сва она далека и ближа историјска прошлост, којом је натопљена свака стопа земље где су данас цветне стазе тог најлепшега парка.

Изгледа као да, у сенци ноћи, почну да говоре они тамни зидови древног београдског града и усамљени дуго причају успаваном парку своју вековну историју, сећајући се својих давнашњих господара — почев од Римљана, који су прошли туда и чије је трагове време скоро сасвим збрисало. Небојшина кула, Сахат кула, Турбе Али паше и други споменици настављају причу града и говоре о свом историјски ближем периоду, испуњеном јуначком борбом Српства за слободу. Најзад, они витки борови, на главној стази, завршавају ту нему ноћну исповест својом приповешћу о страхотама последњега рата, кад су кроз њих и преко њих фијукали непријатељски шрапнели са земунске стране и кад је ово сад најлепше шеталиште било опасни „брисани простор” рата.

Тако је наш Калемегдан прошао кроз

разне историјске фазе, бивао поприште крвавих ратова док је најзад постао оно што је данас — један од најлепших паркова на свету.

Једини живи сведоци целе те испреплетане и чудне историје су Сава и Дунав, његови најближи, вечно млади и непроменљиви суседи. Још у римско доба, или под владавином Турака, Сава је увек, баш као и данас, полетно, жуборећи, у подножју Калемегдана, утицала у Дунав да заједно, загрљени, наставе свој вијугави и устрептали пут ка Црномору.

Са ноћног Калемегдана, тако утонуло у мир и ћутање, улази се право у најужи центар града, који је и у позну ноћ испуњен интензивним животом разоноде и забаве, за разлику од оног дневног живота — посла и дужности. Ту већ при првим корацима ишчезавају све оне историјске реминисценције, понете са шетње по усамљеном Калемегдану, и око је забављено игром обиља разнобојне светлости, свуда нештедимице расуте: по улицама, кућама и вешто намештеним изложима радња.

Ова светлост озарује и лица мноштва пролазника, који журе у разним правцима, и показује да су њихови изрази измењени, да то нису више они дневни, брижни, пословно озбиљни ликови. Као да су људи заједно са послом и дужношћу оставили те строге изразе и сад се на свакоме од њих огледа једно олакшање и жеља да се у тренутној разоноди и забави ноћи заборави на свакидашње бриге.

Ноћни локали су пуни. У једнима је атмосфера као у оним париским на Монпарнасу: ту се свет, у коме увек има странаца, забавља уз звуке џаз музике, отварају се, кад расположење узме маха, боце шампањца, испија се виски и други јаки напитци. Они други са циганском песмом и музиком, са домаћим јелом и пићем, ближи су Београђанима; у њима они, после дневних брига, слушајући песму и музику, уз чашу домаћег вина, дају одушке својим расположењима.

Заједничко весеље Београђана у таквим локалима пружа интересантну и лепу слику, пуну бучне и раздрагане радости. Темпераментна, понекад и меланхолична, песма младе певачице, праћена вештом циганском виолином зачас створи од догле непознатих љу-

ди једну целину, једно бића које бива захваћено и понето истим веселим или сетним расположењем. Стварању тог заједничког расположења допринесе, свакако, поред песме и музике, и реномирано београдско вино.

Кад се ноћни шетач из центра упути улицом Краља Александра, чија импозантна дужина и правилност, нарочито у ноћ, под светлошћу, падају у очи, на крају те најважније градске артерије откриће једну нову, ведру и здраву периферију. На њеним вратницама стоје као две сестре: православна црква свете Петке и католичка црква светог Анте, под чијом симболичном и благом заштитом тече живот овог краја. Нижу се лепо ушорене нове куће, свака окружена вртом, понегде очувана дрвета шљива и других воћака показују да је та насебина недавно никла и да су туда доскора била поља и воћњаци. Овде ни светлост није бљештећа, она је дискретна и блага, као да пази да не поремети мир овога краја. Уместо аутомобилских сирена, ту се разлеже лавез паса. Авала се чини тако блиска овом предграђу, скоро се наднела над њим и својом свежином доприноси да заслужи сан ових становника буде што више окрепљен.

Тако ова периферија престонице има свој посебан ноћни живот. Према оним бучним ноћним радостима центра, она се показује ћутљива и њена ноћ је више испуњена одмором, који јој даје снагу за сутрашњи нови рад.

И Топчидерско Брдо са Кошутњакком својим шумовитим залеђем утоне ноћу у мир. Кроз зеленило провирују успаване луксузне виле, испред њих шуште водоскоци, повремено понеки ауто пројури углачаним асфалтним путем и светлошћу фарова обасја дуж пута поређане витке и немирне тополе и бреже. По том опет настане мир, кроз који се чује само покретање грађа.

Ноћ Београда је разнолика, она је мистична у његовом најлепшем парку, бучна и засењујућа у центру, тиха у предграђу и нема на Топчидерском Брду. Све те различите слике београдске ноћи, као неки акорди, сливају се у једну целину, у једну симфонију ноћи, кроз коју одише и вибрира топла и полетна душа нашег Београда.

Љубомир Ж. Јевтић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Друштвена хроника

На дан своје славе, на Спасовдан, Београд је одликован највишим ратним орденом: Карађорђевоом звездом с мачевима

— Одликовање је свечано предао Министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић
претседнику Београдске општине г. Влади Илићу —

Из године у годину слава града Београда Спасовдан (св. Вазнесење Господње) добива све свечанији карактер и претвара се у праву народну светковину, у којој учествују готово сви Београђани.

Апел претседника града Београда г. Владе Илића београдском грађанству

На три дана пред славу, 15 маја, претседник Београдске општине г. Влада Илић упутио је београдском грађанству апел следеће садржине:

Градско Поглаварство Београд

Београђани!

Осамнаести мај ове године, празник Христовог Вазнесења — СПАСОВДАН, слава је града Београда.

Слава, дан заштитника породице, друштва, градова најсвечанији је тренутак који спаја сећање на прошлост, веру у садашњост, наду у будућност. То је дан када се наше племените тежње, наши земаљски напори стављају у молитвама и мислима под заштиту Провиђења, дајући нашим душама моралне снаге за рад на добру заједнице и народа.

И ове године Београдска општина ће, са благословом Свете Цркве, а уз учешће свештенства, појске, националних, хуманих, културних организација и свију редова грађанства и омладине, прославити своју славу, **Спасовдан**.

Велика Спасовданска литија и поворка биће и овога пута величанствена манифестација душевне и моралне снаге нашег народа, прекаљене у славној прошлости, учвршћене у садашњости и понесите пред будућношћу.

Грађани и грађанке!

На дан своје заједничке славе окитите своје домове са заставима и зеленилом. Уздижући своје мисли Богу, узмите учешћа у Спасовданској литији, уједињујући своје мисли, молитве и тежње за добро нашега народа и Отаџбине, **посведочите своју љубав према својој славној и лепоме граду и верност светлим традицијама које су нас увек одржавале.**

Ко Крсно име слави, оном и помаже!

15 мај 1939 год.
Београд

ПРЕТСЕДНИК
Општине града Београда
Влада Илић

Као и увек Београђани су се свесрдно одавали позиву свога претседника, тако да је на

на слави узело учешћа преко сто хиљада Београђана.

Свечани изглед Београда

Још уочи славе сви београдски домови били су окићени југословенским заставама. Како у центру града тако и на крајњим предградјима лепршале су се весело заставе.

Вишеспратне палате у улицама кроз које је имала да прође свечана литија, са поглаваром српске православне цркве Њ. Св. Патријархом Гаврилом и претседником града Београда г. Владом Илићем, биле су искићене цвећем и зеленилом, а прозори и балкони покривени живописним пиротским ћилимовима.

Још од раног јутра Београђани, у свечаним оделима, хитали су на одређена места. Једни на место где се формирала поворка, а други да заузму што лепше место на тротоарима.

Већ око 8 часова све улице, кроз које је литија имала да прође, биле су закрчене светом.

Помен пред Костурницом бранилаца Београда

Брујање црквених звона са звоника београдских православних храмова побожно је деловало на Београђане. У црквама се служила св. литургија. На улицама је свуда владао мир. Београдом и Београђанима завладао је пратнички дух.

За то време пред Костурницом бранилаца Београда, у којој леже кости осам хиљада храбро палих ратника, скупљали су се званични претставници разних установа и многобројних друштава.

И ове године слава Београда почела је свечаним поменом палим браниоцима Београда, који су своје кости узидали у темеље велике југословенске престонице.

Помен је имао да почне у осам и по часова. Још у 8 часова пред Костурницом су заузели места градски већници: г.г. Живан Ранковић, д-р Душан Калановић, Милорад Симовић, Љубомир В. Стефановић, Миливоје Благојевић, Ђорђе Радојловић, Божидар Мато-

вић, Мих. Профировић, Стојан Крстић, док су остали градски већници присуствовали свечаним богослужењима у црквама. Такође су били присутни и претставници свих београдских витешких, националних, хуманих и културних друштава. Велику групу сачињавали су живи браниоци Београда на челу са својим претседником г. Светоликом Урошевићем.

Претседник града Београда г. Влада Илић полаже венац на споменик палих бранилаца Београда

Нешто после осам часова пред костурницу је дошао претседник Београдске општине г. Влада Илић, у пратњи шефа свога кабинета г. Љубомира Нинића.

На минут пре почетка помена дошао је изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни потпуковник г. Миодраг Томић, кога је дочекао претседник г. Влада Илић.

Чим је изасланик Њ. В. Краља заузео место помен је отпочео.

Чинодејствовали су свештеници г.г. Тома Бурковић и Велимир Исаковић.

По завршеном помену свештеник г. Исаковић одржао је пригодан говор, па је затим претседник г. Влада Илић положио на споменик велики лоров венац са југословенском траком, на којој је златним словима писало: „Браниоцима Београда — Претседник града Београда Влада Илић”.

Говор претседника Удружења бранилаца Београда г. Светолика Урошевића

Чим је претседник г. Влада Илић положио венац, претседник удружења бранилаца Београда г. Светолик Урошевић, резервни пешад. потпуковник, у име живих бранилаца Београда, одржао је овај говор, у коме је између осталог рекао:

„Наш престони град слази данас своју славу Вазнесење Христово Спасоздан. То је заједничка слава свих Београђанки и Београђана. Њен је циљ да се за кренутак сви грађани и грађанке Београда потсете на његову мученичку и сјајну прошлост и на славу целе наше историје...

Први метци у светском рату 1914 г. испалиени су на Београд. Он је дао и прву жртву у овом од највећих ратова народа...

Изасланик Њ. В. Краља потпуковник г. Миодраг Томић, претседник Београдске општине г. Влада Илић са градским већницима и претседник Удружења бранилаца Београда г. Светолик Урошевић на помену браниоцима Београда

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Минуло је четврт века од како је пијемонтски град почео понова да приноси жртве за слободу. Зато је данашњи помен још свечанији и званичнији.

Непознат је гроб прве жртве на српском фронту, која је и прва жртва у светском рату. Зна се само да је ту прву жртву принео Београд.

Сви знани и незнани гробови, као и ова света Костурница, у којој су смештене кости 8.000 храбрих бранилаца Београда и која је наша историја и наша слава чине непрекидни ланац наших најсветијих дужности према прошлости. Оне су знаци и сведоци о најскоријој херојској прошлости нашег народа, пуне части и славе. Они су аманет палих другова нама живима а нарочито омладини и будућим генерацијама ради потстрека у патриотизму и љубави према родној грудии...

Посветимо нашу успомену овим тешким и судбоносним данима.

У име Удружења бранилаца Београда захваљујемо Њ. В. Краљу Петру II на високој пажњи, коју је указао нашим славно палим друговима и овом приликом шаљући свога Изасланика, господину претседнику и већницима града Београда на приређивању овог свечаног и тужног помена а присутнима на учешћу у овом одавању захвалности и пијетета нашим драгим и никад незаборављеним другозима у одбрани нашег славног Београда.

Слава славнима!"

Крај говора г. Урошевића присутни су пропратили клицањем:

— Слава им!

Говор градског већника г. Живана Ранковића

После г. Урошевића, у име Београдске општина и њеног претседника г. Владе Илића, градски већник г. Живан Ј. Ранковић, генерал у пензији и резерви, одржао је овај говор:

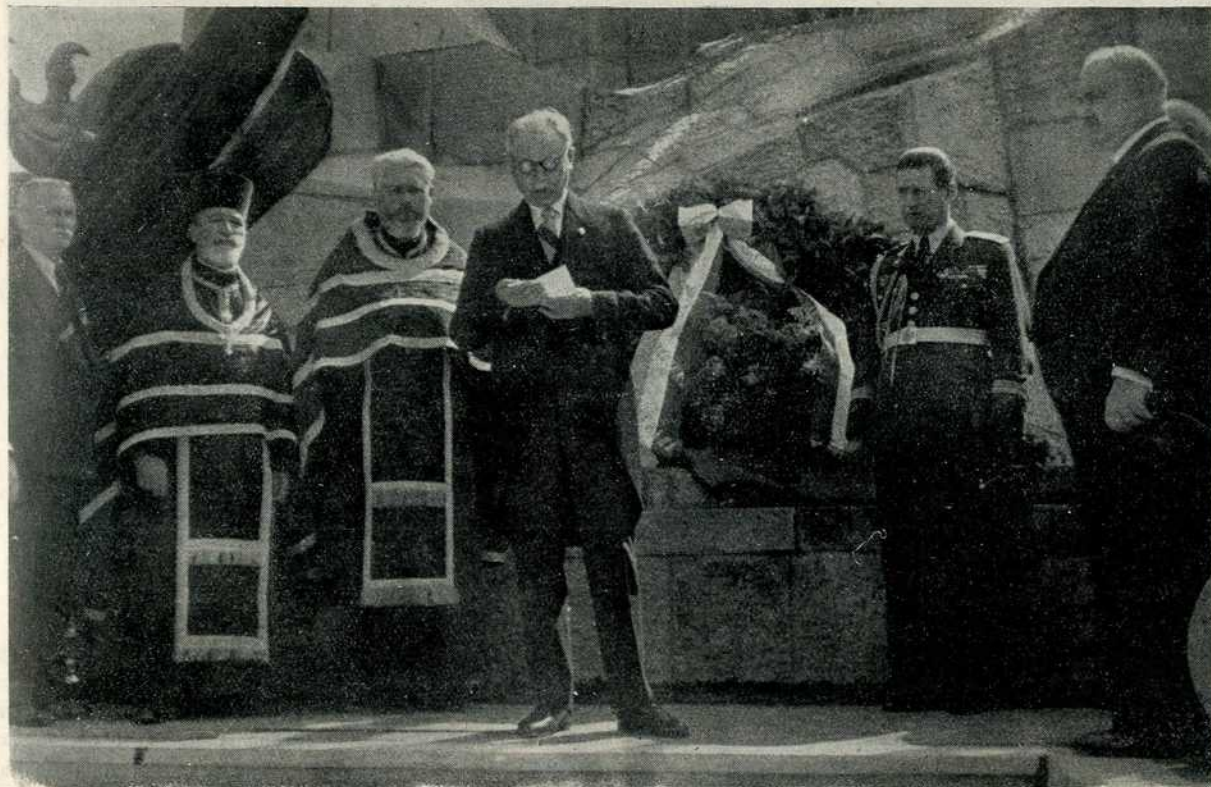
„Бесмртници,

„Себ прегорев највише се може” рекао је неумрли песник Петар Петровић Његош. И заиста, низ сјајних догађаја мучне прошлости Југословена и тешко грађене Краљевине Југославије, небројено пута истиче: да су то Југословени, нарочито Срби, као ови овде покопани, показали и доказали.

Београд, мученички, напаћени, више пута попрште и објект многих завојевача, горда престоница Краљевине Југославије „недељиве и јединствене” како је рекао Витешки Краљ Александар I Ујединитељ, гаји нарочити култ поштовања према Творцима Краљевине Југославије. Београд изнад свих цени несечичне хероје, почев од Војда Карађорђа, који су „себе прегорели” да би Краљевина Југославија могла да се сагради.

Београд се диви Херојству њених Бранилаца, који су у бури смрти и мегдана, којима се свет дивиио, истрајали до краја. Београд обожава подвиге Оних дивова, који су падали и умирали са задовољством што то чине за своју Отаџбину и свога Краља.

Београд се клања пред Градитељима Краљевине Југославије, пред Онима, који су без вапаја и без уздаха часно свој живот дали да би Југословени били скупљени и уједињени. У исто време, Београд овим поменом хтео би да све и свакога у Краљевини Југославији опомене, да је сада више него икад време да се сви

Градски већник г. Живан Ранковић говори на помену палим браниоцима Београда

сетимо речи Јосипа Јураја Штросмајера, великога Југословена, ученога и напреднога католичког бискупа, који је једном рекао: „Најглавнија задаћа је Југославањана здружити се, сложити и ујединити... Сваки, ко иоле бистрије наша одношења просуди, знаде да нам сва наша самосталност и неовисност мало или ништа не може помоћи, ако нам не пође за руком да постанемо једно политичко тијело, у коме једно срце бије.”

Краљевина Југославија да се само обележе њене садашње границе морала је да жртвује на бојним пољима око један милион и пет стотина хиљада својих најбољих синоза. Нека нас патриотски пример тих жртава упуту на братску љубав међу племенима Југословена.

Слава и хвала нека је сенима Бранилаца Београда.”

— Слава им! — одјекнуо је поклик присутних.

Помен пред Костурницом бранилаца Београда завршен је песмом

„Вечнаја памјат”!

На челу са изаслаником Њ. В. Краља потпуковником г. Миодрагом Томићем и претседником града Београда г. Владом Илићем, присутни су од споменика браниоцима Београда отишли пред споменик и Костурницу палих руских ратника;

Говор градској већника г. Љубомира В. Стефановића пред руском костурницом

После помена, градски већник г. Љубомир В. Стефановић, адвокат, у име Београдске општине, одржао је пред Костурницом палих руских ратника овај импровизирани говор:

„Светли гробови, сабрани у овој руској костурници, којима се са побожношћу клањамо, гробови руских јунака, палих у Светскоме рату на бедемима наше слазне престонице, подсећају нас и на једну нашу свету дужност: да се у овоме часу, када Свевишњем уздигемо своје топле молитве за покој и рајско насеље душа ових великих синова Русије, сетимо нашега дуга захвалности према братској нам Русији. Заиста је тешко

Изасланик Њ. В. Краља вазд. потпуковник г. М. Томић и претседник Београдске општине г. Влада Илић са г. г. градским већницима и живим браниоцима Београда пред костурницом после помена

Помен пред Костурницом палих руских ратника

Први пут ове године на дан славе Београда одржан је свечан помен и пред Костурницом палих руских ратника, која се налази на Новом Гробљу, неколико корачаји удаљена од Костурнице бранилаца Београда.

изчети и у најсажетијем обиму тај наш дуг благодарности рускоме народу, који је у крвавом и страшном светском рату, каказ се до сада није преживео и запамтио, поднео највеће жртве за нашу и своју слободу и за општу ствар човечанства. Тај наш осећај, без обзира на опште прилике у свету, дужни смо да изразимо данас јасно и искрено баш зато, што човечан-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ство нашега времена преживљује можда најкритичнији период свога опстанка и када мутни хоризонт нагавештава да је светски мир више но икада од рата загрожен и у питању.

Ови див-јунаци, који почивају вечни санак свој, озарени љубављу наших мајки и сестара, и нас, словенске браће своје, а напојени општим идеалима човечанства, борећи се пре четврт столећа раме уз раме са нама за част и слободу нашу, положише своје животе за лепу нашу Домовину. Пионери словенства и словенске мисли, они су са осмехом на уснама улазили у кржаве окршаје. Са истим осмехом и ведрином своје словенске душе они су јуначки падали у борбама вођеним око нашег престоног града.

Данас када су остварени вековни идеали нашега народа, ми се морамо захвално сетити шта је за нас учинила моћна и братска Русија, та величанствена словенска луча, која ће покрај свих искушења, морати опет да засија свим сјајем својим. Јер ако је према једном великом мислиоцу слобода право народа, братство је дужност њихова. А братство је узајамна деоба срца, рада, добара и љубави међу људима. Са тим

— Слава им и хвала! — прихватили су присутни.

За то време на београдским улицама

За време док су званични претставници на Новом Гробљу одавали дужну пошту онима који су своје животе дали за слободу и напредак вечног града Београда на београдским

Скаути и црквени барјаци

Претседник г. Влада Илић са градским већницима и браниоцима Београда после помена пред Костурницом палих руских ратника

мислима ми се овога часа сећамо заслуга ових јунака, који су својом племенитом крвљу напоили тле наше Отаџбине. Са тим осећајима ми им изражавамо нашу искрену, топлу и дубоку захвалност.

Поклонимо се сенима ових руских хероја, који су дали сјајан пример пожртвовања и јунаштва, са оним пијететом, који се дугује великанима. Нека им је вечна слава и хвала!"

улицама огроман број Београђана очекивао је литију, коју је организовао, уз помоћ великог броја чиновника Београдске општине, помоћник директора Општег одељења г. др Ђура Ђуровић.

По нарочитом плану — који је израдио Одбор за прославу, на челу са градским већником г. Живаном Ранковићем, у коме су,

поред претставника Београдске општине, били и претставници свих београдских друштава и организација, — формирана је поворка у Немањиној и Милоша Великог улици.

Све је текло у најбољем реду, јер је сваки учесник у литији имао план по коме је унапред знао где му је одређено место.

Соколска музика

Читава река Београђана, чланова разних друштава и организација, са музикама и заставама, сливала се у улицу Немањину и Милоша Великог.

У Вазнесенској цркви

Док се на улицама формирала поворка, у цркви св. Вазнесења Господњег држана је свечана служба божја, јер Спасовдан слави и Вазнесенска црква. Црквена порта такође је била дупке пуна побожних Београђана.

Четници

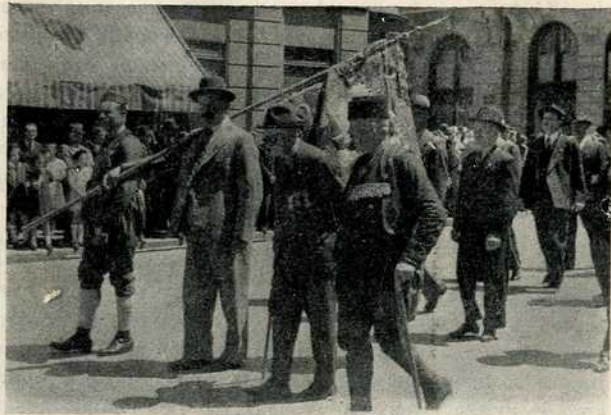
У цркви је службу божју служио лично Њ. Св. Патријарх Гаврило са Митрополитом скопским Јосифом и епископом Савом Трлајићем, уз асистенцију великог броја београдског свештенства и ђакона.

Пред крај службе божје у Вознесенској цркви, са помена су у црквену порту дошли претседник Београдске општине г. Влада Илић са градским већницима.

У 9.30 часова пред Вазнесенску цркву стигла је литија од Саборне цркве, која се прикључила литији Вазнесенске цркве.

Кретање литије

Кад је из Вазнесенске цркве излазио Њ. Св. Патријарх да ступи под „небо”, музика Дома малолетника интонирала је молитву. Претседник Београдске општине г. Влада

Савез ратних добровољаца

Илић са целокупним градским већем, претставници војних и грађанских власти, као и претставници друштава и организација заузели су места одмах иза Њ. Св. Патријарха.

Тад је поворка, у којој је било преко 15.000 Београђана, кренула.

Напред је ношен крст, а одмах иза њега барјак Вазнесења, па застава града Београда између две државне заставе. Иза њих ишла је

Козаци

војна музика, за којом је ступала почасна чета 2. пешад. пука са заставом.

Одмах иза музике, у савршеном реду, ишле су ученице и ученици београдских гимназија, па соколи са музиком. Иза Сокола ишли су ученици и ученице: Женске и мушке учитељске школе и Државне трговачке академије. Овде је поворку прекидала музика Дома малолетника, иза које су ишли: ђаци средње техничке школе, грађанских школа и питомице Школе нудиља у униформама. Иза њих са заставом ишло је Академско певачко друштво

„Обилић”, иза кога су ступале ученице Женске радничке школе и униформисани скаути са заставама.

Средину поворке сачињавали су: црквени барјаци, студенти Техничког факултета, Прво београдско певачко друштво, ђакони и целокупно београдско свештенство, иза којих су у свечаним одежама достојанствено ишли преосвећена господа архијереји, иза којих је ношен амблем Патријаршије између четири ђакона.

Иза архијереја под „небом” је ишао Њ. Св. Патријарх Гаврило, који је целим путем са крстом у руци делио свој Патријаршијски благослов Београђанима.

Иза Њ. Св. Патријарха ишао је изасланик Њ. В. Краља са претседником Београдске оп-

Засебне групе у поворци заузимали су: живици браниоци Београда, ратни инвалиди, носиоци Карађорђеве звезде с мачевима, носиоци Белог орла с мачевима, носиоци Златне медаље за храброст, четници са заставом, ратни добровољци, носиоци Албанске споменице, резервни официри и ратници и пензионисани официри и војни чиновници. На овом месту поворку је прекидало Певачко друштво „Станковић”, иза кога су ишли чланови Народне одбране; затим: Јадранска стража, руска војничка и патриотска друштва, чиновници Београдске општине, учитељско удружење — Секција за град Београд са својим певачким друштвом „Маринковић”.

Велики део литије сачињавали су: Добровољна ватрогасна чета са заставом и музиком;

Архијереји

штине г. Владом Илићем, који је био окружен градским већницима; иза њих су ишли: претставници Краљевске владе, командант града Београда и управник града Београда, бивши претседници и потпретседници Београдске општине; претставници Сената и Народне скупштине; претставници Академије наука, Универзитета, Државног савета, Главне контроле, Касационог, Апелационог и Управног суда и окупних судова; претставници сталешких комора: Индустијске, Занатске, Трговачке, Радничке, Адвокатске, Лекарске, Инжињерске, Апотекарске и Удружења банака. Велики део поворке заузимали су активни официри Београдског гарнизона.

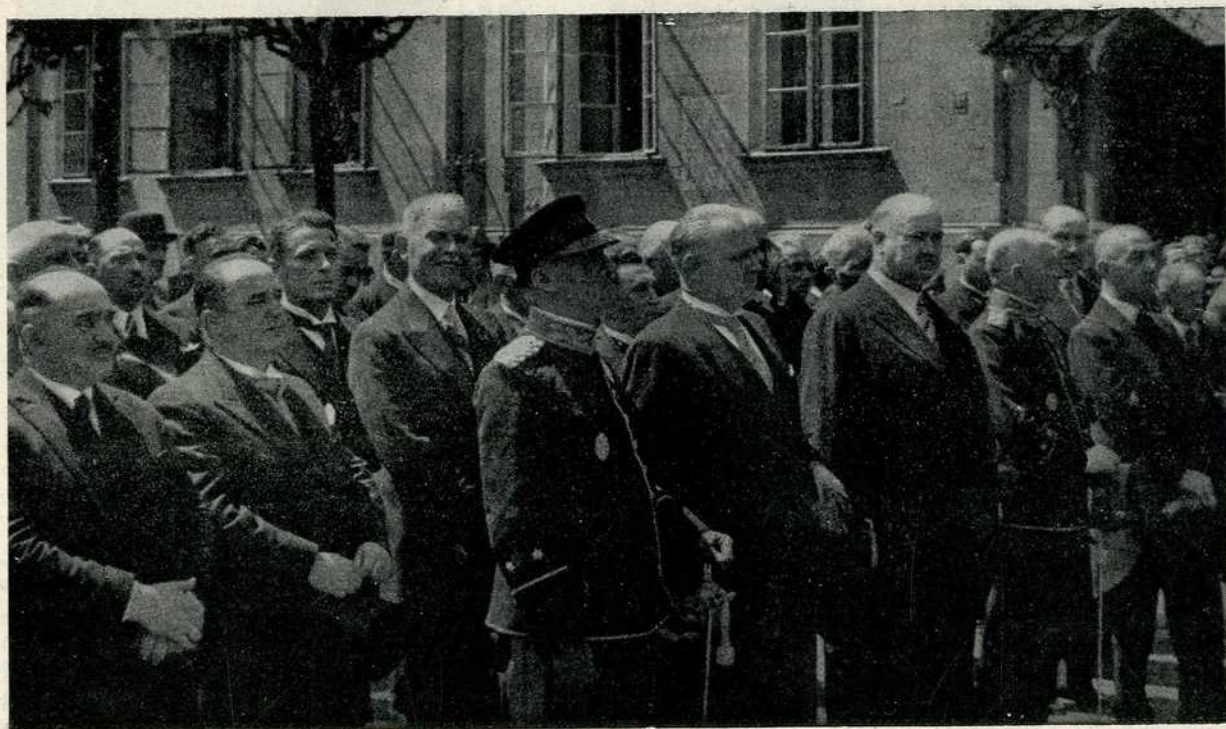
певачка друштва: „Мокрањац”, „Карађорђе”, „Абрашевић”, „Милошевац”, Земунско академско певачко друштво и руско певачко друштво „Словјански”; Црвени Крст са добровољним болничаркама, Унија за заштиту деце, Југословенски женски савез и све београдске женске организације, руске женске организације, Српска занатлијска певачка и просветна задруга и Београдска трговачка омладина са хором; Удружења: трговаца, индустријалаца, занатлија, угоститеља, пиљара и многобројна сталешка удружења и организације са заставама; Друштво за васпитање и заштиту југословенске деце, управе дечјих обданишта са одбором госпођица, музика фабрике „Милан

Вапа", Хришћанска заједница младих људи и мешовити црквени хор „Покров Пресвете Богородице”, верска удружења, Удружење поштанско-телеграфских службеника и званичника; многобројна друштва за унапређење Бео-

града; хумана друштва и остала удружења; ученици Железничке школе; Удружење железничара и машиновођа са музиком, певачким хором и заставом; Удружење настојника зграда са заставом; Хумано служитељско удру-

Њ. Св. Патријарх Гаврило

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са претставницима војних и грађанских власти и градским већницима за време молелствија пред Двором

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

жење и Удружење школских служитеља и лажача, Удружење носача и многобројно грађанство.

Београдска литија, која је пролазила читав један сат и по, завршавала се војном музиком и почасном четом 18. пешад. пука са заставом.

*Народ носила житом и бомбонама претседника
г. Владу Илића и литију*

За све време кретања литије многобројне музике свирале су молитве, а певачка друштва певала су црквене песме.

Са балкона, прозора београдских вишеспратница и са тротоара, Београђани су, по старом српском обичају да би година била срећна и берижетна, засипали житом и бомбонама претседника Београдске општине г. Владу Илића и целу литију за све време њеног кретања.

Сечење славског колача и предаја одликовања у свечаној дворани Градског већа

Док су се учесници у великој спасовданској литији и грађанство које је литију посматрало разилазили кућама, зграда Београдске општине, у Узун Мирковој улици, пунила се званицама, које су позване да присуствују сечењу славског колача и предаји високог одличја Карађорђевог звезде с мачевима IV реда, којом је Њ. В. Краљ одликовао град Београд за јуначко држање у светском рату.

Сва места у већничкој сали и на галеријама, још пре 12 часова, била су заузета.

*Долазак изасланика Њ. В. Краља и сечење
славског колача*

По завршеној литији, претседник Београдске општине г. Влада Илић са целокупним Градским већем дошао је у Општински дом.

У 11.50 часова ушао је у већничку салу, која је била свечано декорисана, изасланик Њ. В. Краља арм. генерал г. Милутин Недић, Министар војске и морнарице, у пратњи г. Владе Илића. Присутни су поздравили Краљевог изасланика поклицима: „Живео Краљ!”

За то време музика Добровољне ватрогасне чете у холу зграде интонирала је државну химну.

Чим је изасланик Њ. В. Краља генерал г. Недић заузео почасно место, ушао је у салу Њ. Св. Патријарх Гаврило, дочекав песмом „Исполајите Деспота”, коју је певао хор радника Електричне централе „Никола Тесла”.

Тад је отпочео славски обред.

По прочитаној молитви Њ. Св. Патријарх Гаврило пререзао је славски колач са претседником Београдске општине г. Владом Илићем, градским већницима г.г. Живаном Ранковићем и Властом Шићанским, и претставни-

Молејствије пред Двором

Тачно у 10.15 часова, кад је чело литије било већ близу Саборне цркве, а „небо” са Њ. Св. Патријархом Гаврилом и претседником г. Владом Илићем тек код Двора у Краља Милана улици, литија се зауставила.

Пред Старим Двором Њ. Св. Патријарх Гаврило одржао је молепствије за срећан и дуг живот Њ. В. Краља Петра II и чланова Краљевског Дома.

По завршеном молепствију из десетине хиљада грла Београђана разлегло се громко клицање:

— Живео Краљ Петар III!

Затим је поворка опет кренула.

Тек нешто око подне код Саборне цркве стигао је крај литије, која се на томе месту разишла.

ком живих бранилаца Београда г. Јоксимом Гајићем.

Говор Њ. Св. Патријарха Гаврила

По завршеном верском обреду, Њ. Св. Патријарх Гаврило одржао је овај говор:

„Није град срећан по величини стубова и сјају златних кровова његових палата, већ по врлинама његових становника” — рекао је Св. Јован Златоуст.

И у данашњој дивној славској светковини, у поштовању и обновљењу својих великих и славних традиција, Београд, дична престоница велике и моћне Југославије, манифестује духовну снагу и народну величину.

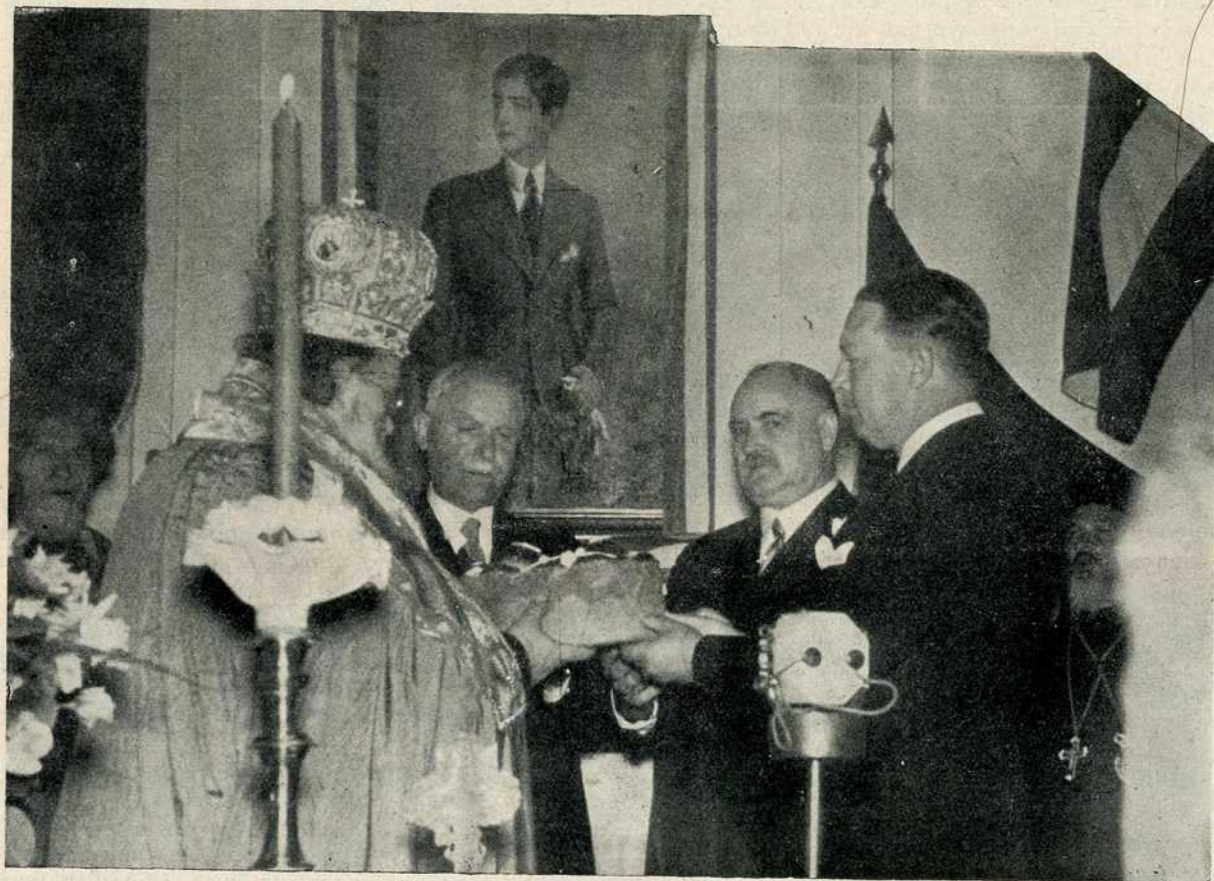
Искуство и историја доказују да без духа и духовних основа нема високе културе и здраве цивилизације. Хришћанство је открило љубав као принцип живота, а врлину као најактивнију и најважнију делатност човечјег духа. Све што нема духовне подлоге, нема ни сталности и трајности. И ако је римски Сенат био прогласио Александра Великог за тринајестог Бога, овај није био у стању да одржи и спасе своју моћну Македонску државу након себе. Међутим Спаситељ Исус Христос учврстио и проширио Царство Божје на земљи тек после своје крсне смрти на Голготи. Вера из које потиче сила врлина, а којом се побеђује зло и обезбеђује добро у свету, није у мудрости људској већ у сили Божјој (I. Кор. II. 5). Отуда све оно што је обдарено вером у Бога, здравим разумом, добром вољом, родољубљем и човекољубљем мора тежити духовном и моралном усавршавању и мора се инспирисати са вишим племенитим идеалима, који су за постојање и напредак народа, државе и друштва тако потребни и толико неопходни.

Неоспорно је, да човечанство нашег времена преживљује можда најкритичнији период свога битисања. Но може се са утехом констатовати да се са вртложне раскрснице живота најављују појаве и оријентације, које уливају доста наде, да ће се мутни хоризонт света разведрити и да ће у миру и љубави, у истини и правди светлост сунца огрејати и обасјати забринуто човечанство данашњице.

Црква уздржава народе и државе, да се сувише не узносе у гордости кад су у моћи и слободи, а да не клону духом кад су у невољама и страдањима. Традиције су чиниоци, које у животу и делању имају велики, драгоцени и бла-

дашности и будућности, Београд, наша Југословенска престоница, даје, као вазда, добар пример и сигуран путоказ целом нашем народу, како треба држати, поштовати и чувати духовне вредности и традиционалне светиње и аманете Народа, Цркве и Државе. Ову своју родољубиву особину и племениту врлину Београд са Београђанима показује и у данашњој дивној и величанственој светковини своје традиционалне славе.

Српска Православна Црква са својим благочестивим свештенством и побожном паством свагда је у светлости хришћанских православних

Њ. Св. Патријарх Гаврило, претседник општине г. Влада Илић, градски већници г.г. Живан Ранковић и Власта Шиђански за време сечења славског колача

готворни утицај. Ове велике истине најбоље и најјезгровитије су изражене и заступљене у историји и животу нашега народа. Њих треба не само поштовати, већ их се и држати у нашем раду и у нашим стремљењима. И следећући њима, ми ћемо бити јаки и моћни, да на олтар нашег јединства и наше заједничке сарадње прилажемо све потребне жртве, сваки напосе и сви заједно, да би себе сачували и обезбедили у будућности и да би својим способностима дали достојни удио у животу човечанства и његове цивилизације.

Свесни ових истина, као и своје славне историје и своје велике улоге у прошлости, са-

истина и у топлоти материнске љубави, братске слоге и толеранције сарађивала предано и ревносно у сваком добром делу свога народа и државе и целог човечанства.

Она и данас у топлини материнске љубави, са радошћу и свесрдно учествује у овом дивном слављу и најсрдачније честита славу и славски колач Београду и Београђанима. Приносећи непрестано топле молитве Господу Богу за срећу, благостање и свестрани напредак југословенске престонице и свих њених грађана, Српска Светосавска Црква, преко свога Поглавара подељује топли патријаршки благослов свима православним грађанима славног града Београда.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Уважени и омиљени Г. Претседниче Београдске општине!

Вама и Београђанима нека је сретна и благословена градска слава!"

Говор Њ. Св. Патријарха присутни су у тишини саслушали и на крају топло поздравили.

Затим је Њ. Св. Патријарх Гаврило пришао претседнику г. Влади Илићу, честитао му славу и пољубио се са њим.

Предаја одликовања и говор изасланика Њ. В. Краља генерала г. Милутина Недића

Одушевљено поздрављен клицањем „Живео Краљ!“, изасланик Њ. В. Краља, Министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић, пришао је претседнику Београдске општине г. Влади Илићу и предао му највише ратно одликовање: Карађорђеву звезду с мачевима IV степена, којим је Њ. В. Краљ одликовао град Београд. Том приликом је одржао овај говор:

„У име Његовог Величанства Краља Петра II Краљевски Намесници изволели су одликовати град Београд орденом Карађорђевог звезде са мачевима IV реда.

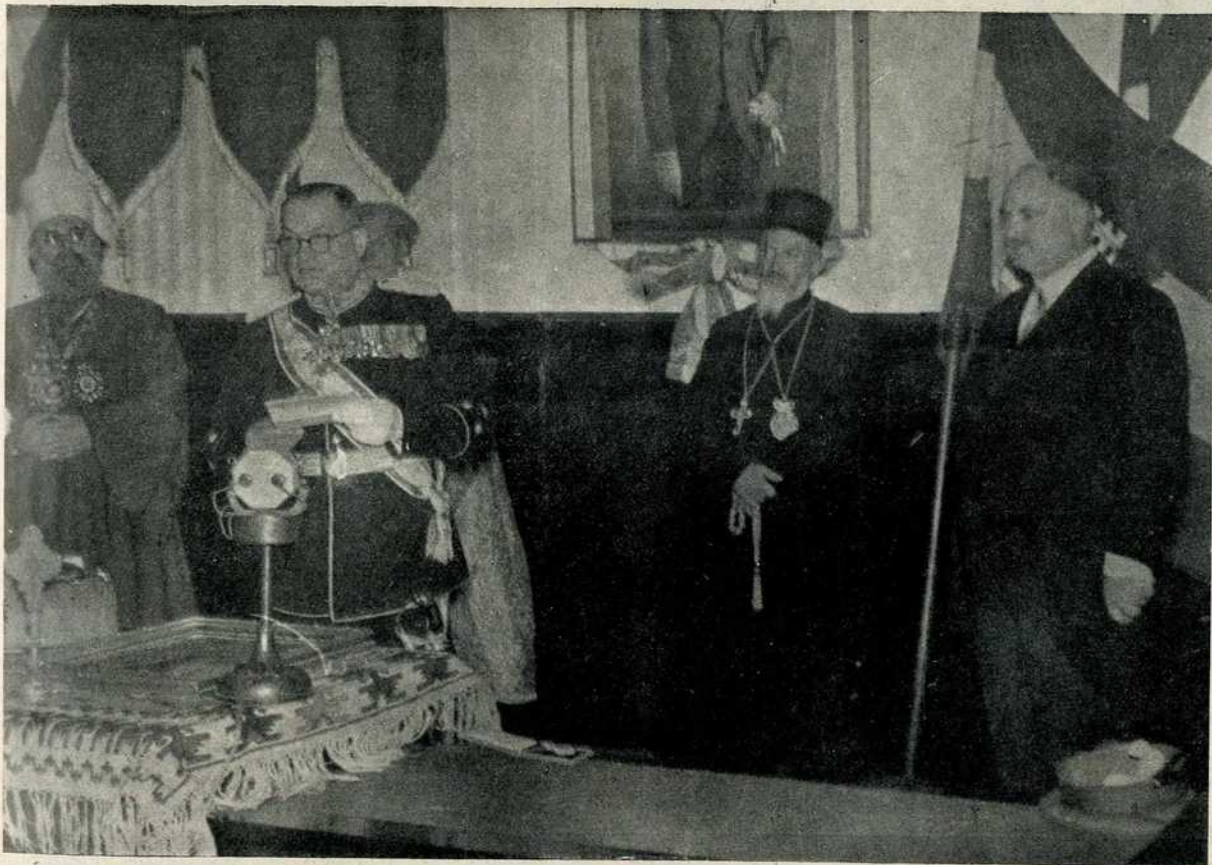
Овим високим одликовањем Краљевски На-

месници желе да одаду највише признање нашем престолном граду, његовој храбрости и његовом пожртвовању.

Додељено на дан градске славе, у двадесет петој години од почетка великог светског рата, који се свом тежином разарања и пустоши бејаше нарочито обрушио на нашу Отаџбину и наш престони град, ово одликовање добија утолико већи значај, што се дела, храброст и пожртвовање Београда сада посматрају кроз призмину историске прошлости. Прошлости која досеже не само у последњу четврт века наше националне историје, већ без мало у једно и по столеће, испуњено неизмерним прегнућима и безбројним жртвама.

Јер од када је још Карађорђе развио заставу народног ослобођења и на челу својих устанака, слабо наоружаних, али задахнутих најплеменитијом храброшћу и пожртвовањем, у неодољивим јуришима савладао моћне бедеме београдске тврђаве, град Београд стојао је храбро и пожртвовано на челу нашег националног живота.

Стваран и изграђиван приливом подузетних елемената из свих крајева нашега народа, град Београд био је кроз сва ова времена веран тумач и будан чувар наших националних идеала и мудар, смео и истрајан пионир на пољу њиховог остварења.

Изасланик Њ. В. Краља Министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић говори о заслугама Београда и његових бранилаца поводом одликовања Београда Карађорђевог звездом с мачевима

Стога ово високо одликовање значи и признање свим трудбеницима на општем националном послу који је вођен из Београда на свим пољима јавног живота и активности. Значи још једно више признање свима борцима, који су са беспримерном храброшћу бранили наш престони град, а нарочито онима који су својом крвљу тако обилно залили и својим костима моћно ојачили његове горде бедеме, као и грађанима Београда који су, верни своје граду и својој Отаџбини, пали на пољу части и славе.

Значи највише признање престолом граду Београду, који је не само херојски и непоколебиво остао у првом борбеном реду у току целог светског рата, већ је и тада као и кроз сва ранија времена, храбро стојао на челу наших националних прегнућа и руководио радом на ослобођењу и уједињењу нашег народа, стављајући без устезања на коцку сопствену, тешким жртвама искупљену слободу, животе своје деце и сву своју имовину.

Министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић предаје високо одликовање Карађорђевог звезде с мачевима председнику Београдске општине г. Влади Илићу, којим је одликован Град Београд

Предајем, господине претседниче и господо градски већници, ово највише ратно одликовање за храброст на част и у славу града Београда."

Предајући високо одликовање, Министар г. Недић пољубио се са претседником г. Владом Илићем.

Двораном се поново проломило клицање:
— Живео Краљ!
Музика опет интонира државну химну.

Говор претседника Београдске општине г. Владе Илића

Приметно узбуђен и дирнут великом пажњом према Београду, претседник Београдске општине г. Влада Илић, примајући орден Карађорђевог звезде с мачевима из руку изасланика Њ. В. Краља Министра војске и морнарице арт. генерал г. Милутина Недића, одговорио је овим речима:

„Господине Изасланиче Њ. В. Краља, Ваша Светости, Господо Министри, Госпође и господо,

Са великим узбуђењем узимам реч да у име Градског већа, у име своје и свег београдског рађанства, дубоко благодарим Његовом Величанству Краљу Петру II на тако значајном признању које указује нашем престолом Београду, стављањем на његове дивовске груди највећег ратног одликовања Карађорђевог звезде с мачевима.

Моје је узбуђење утолико веће што знаке овог високог одликовања примам из руку једног браниоца Београда, који се као млад официр одликовао у борбама око престонице, а у присуству многих живих бранилаца Београда и сведока оног херојског доба, када се на Београд и наш јуначки народ беше устремљено непријатељ са огромном војничком снагом.

Храброст и пожртвовање Београда, те две врлине које данас добијају признање са Највишег Места, учиниле су од нашег града светионик националних стремљења и пример најизразитијег пожртвовања.

Идући путем који му је обележила историја нашег народа, Београд је усредсређивао у себи све националне, ослободилачке и уједињитељске тежње, не пропуштајући ни једну прилику да својим примером покаже како се служи највишим интересима Краља и Отаџбине.

Око бедема Београда проливана је људска крв безброј пута у току његове дуге историје. Али се никад један народ није борио за један град са више права и више пожртвовања, него што је то чинио шумадишки устаник 1806 године, предвођен неумрлим Карађорђеом и српски војник у великом рату, предвођен прауном бесмртног Војвода. И у једном и у другом случају знао је наш народ да је борба за Београд уствари борба за његову слободу и националну независност.

Жртве су биле неизмерне. Крај светског рата дочекао је Београд разорен, унакажен, сав у рушевинама. Његови идеали, међутим, остали су неповређени. У склопу велике југословенске државе, као њена престоница, Београд је наставио своју историску мисију окупљања и уједињавања.

И ми сви морамо са захвалним дивљењем стати пред величином душе која светли из животне прошлости нашег престолог града, када знамо како он непоколебиво бди над општим

добрим целокупног југословенског народа и колико му је драго све оно што служи општем добру свих крајева наше земље и свих њених синова, ма на који начин они се Богу молили.

Београд прима ово високо одликовање на Спасовдан, дан своје крсне славе, када се на величанствен начин манифестује грађанска солидарност и народни култ према вековним традицијама нашег града.

Београд ће остати поносан на високу част и признање које му се указује на дан његове славе, за показано херојство и дух пожртвовања и самопрегора. Заједно са Легијом части, орден Карађорђевог звезде с мачевима потсећаће младе генерације на херојску страну нашег града, без које се не може схватити његов дух, нити одмерити његова историска улога у нашем народу.

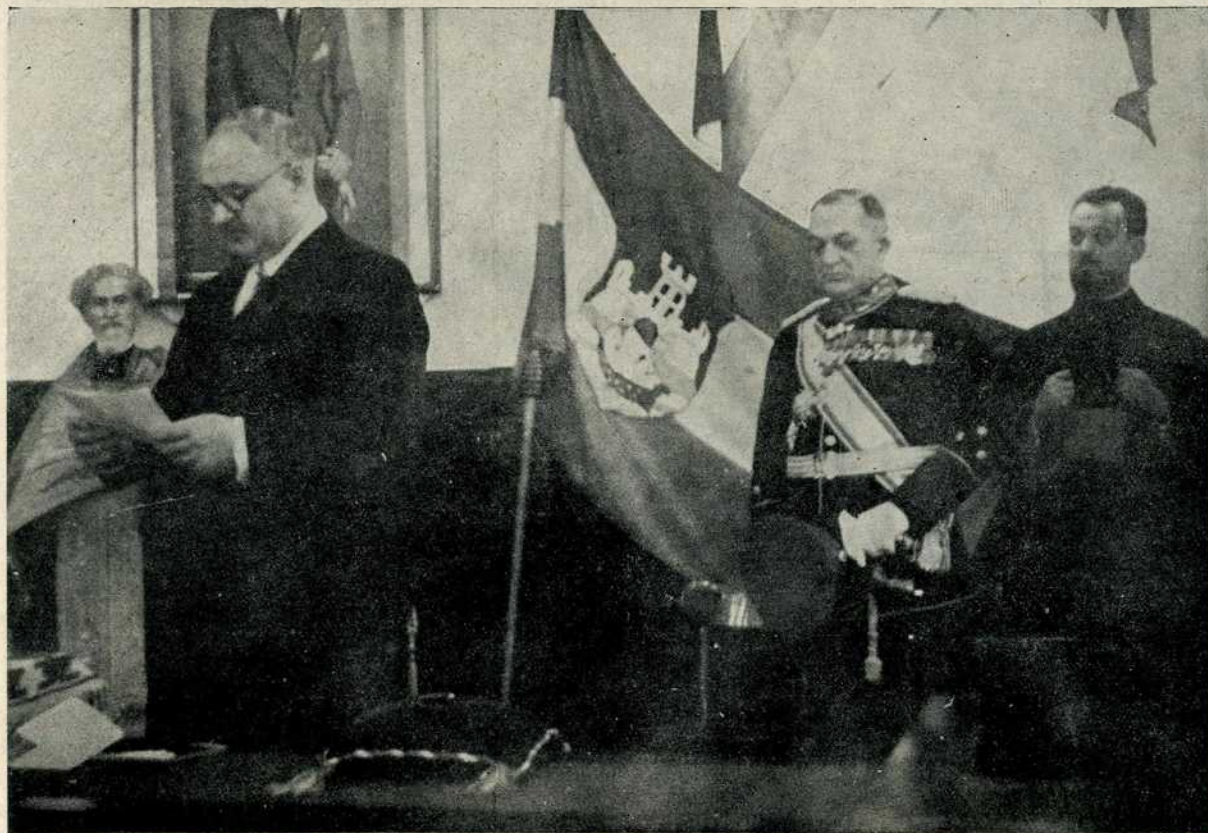
Ми смо сви дубоко благодарни на овом акту признања Краљевском Намесништву на челу са Његовим Краљевским Височанством Кнезом На-

— Живели! — трократим громким клицањем присутни су прихватили крај говора г. Владе Илића.

Признање Београду и претседнику г. Влади Илићу од стране ратника одликваних златном медаљом за храброст

У исто време када је Београду одато признање са Највишег Места за његово херојско држање у светском рату, Удружење одликваних златном и сребрном медаљом за храброст, одало је такође признање Београду и његовом претседнику г. Влади Илићу, изабравши град Београд за свога првог почасног члана, а г. Владу Илића за свога првог почасног претседника.

Одлуку о овом признању саопштио је претседник Удружења одликваних златном и сребрном медаљом за храброст, пуковник у пензији г. Антић овим говором:

Претседник г. Влада Илић говори у свечаној дворани Градског већа после примања одликовања града Београда

месником, који с будном пажњом прати развој престонице у свима правцима. Ја Вас позивам да наше признање добије израза у спонтаном и одушевљеном поклику: Да живи Његово Величанство Краљ Петар III! Да живи Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле и Краљевски Дом! Живели Краљевски Намесници! Да живи наш поносни и херојски Београд!"

„Господине Изасланиче Његовог Величанства Краља,

Београђани и ратни другови,
Господине Претседниче града Београда,

На првој годишњој скупштини Удружења одликваних златном и сребрном медаљом за храброст, одржаној 19 марта о. г. сетили смо се нашега гордог и херојског Београда и умолили надлежне да и нашу

Престоницу одликују за храброст и поднете жртве за слободу и уједињење.

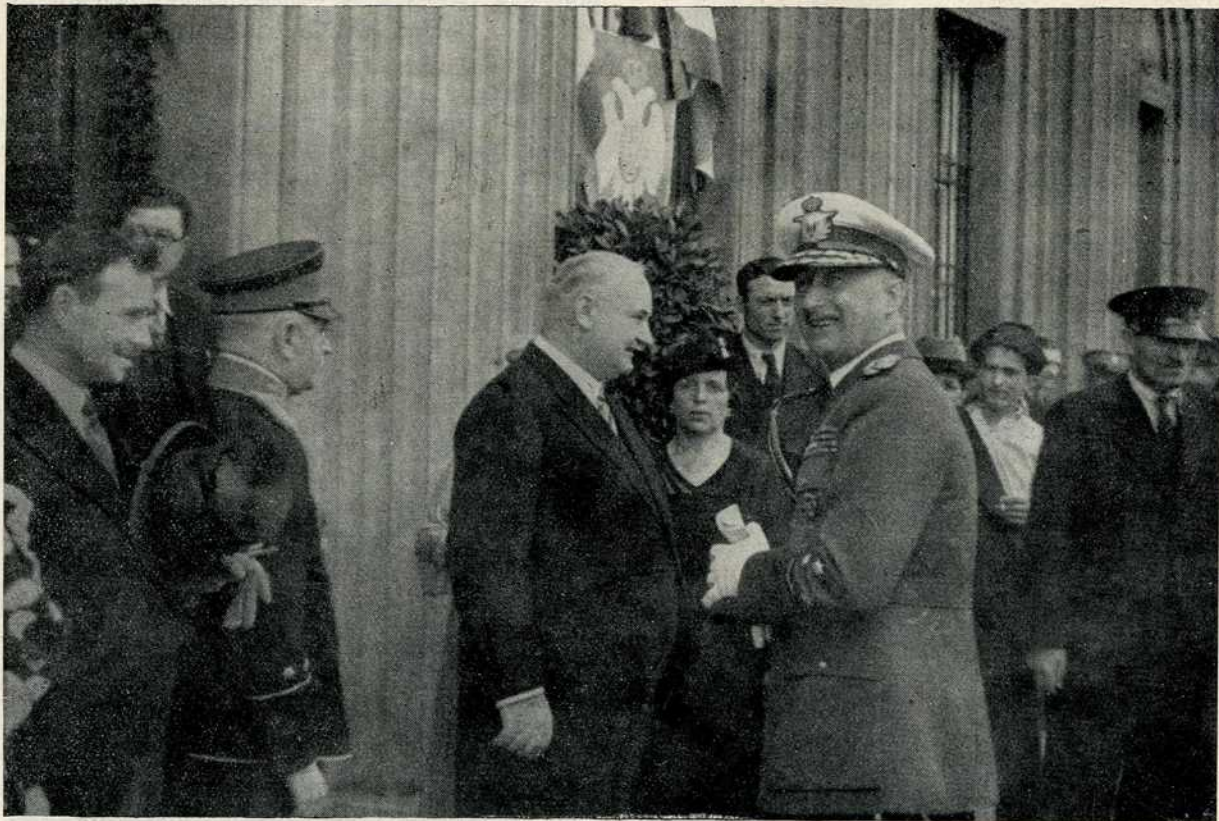
У име одликованих златном и сребрном медаљом за храброст, који су ме почаствовали избором за председника Удружења, молим Вас, Господине Председниче, да примите моје најсрдачније честитање на високом и заслуженом одликовању Београда.

У исто време част ми је саопштити Вам, Господине Председниче, да је наше Удружење изабрало град Београд за свог првог почасног члана а Вас Господине Председниче, као одликованог златном медаљом за храброст за свога првог почасног Председника."

лемегдан, где су сва београдска певачка друштва, први пут ове године, заједнички имала да отпевају црквену песму „Тебе Бога хвалим”.

Тачно у подне, кад је Њ. Св. Патријарх Гаврило са председником Београдске општине г. Владом Илићем окретао славни колач, звона на Саборној цркви зазвонила су и тад се из стотине грла чланова београдских певачких друштава захорила песма „Тебе Бога хвалим”!

Призор је био величанствен. Као по команди, чим је почела песма, хиљаде Београ-

Председник г. Влада Илић испраћа госте пред општинском зградом после завршене славске свечаности

И овај гест пажње према Београду и његовом председнику присутни су одушевљено поздравили.

Величанствен њризор на Калимеџдану

Док се у свечаној дворани Градског већа припремало сечење славског колача, непрегледна маса света прекрила је Велики Ка-

ђана под ведрим плавим небом, на историјском Калемегдану испред древне београдске тврђаве, поскидали су капе и упутили своје молитве Богу за спас и напредак мученичког и славног града Београда, Пијемонта свих Јужних Словена, кога красе два највиша ратничка одликовања: Карађорђева звезда с мачевима и Легија части.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

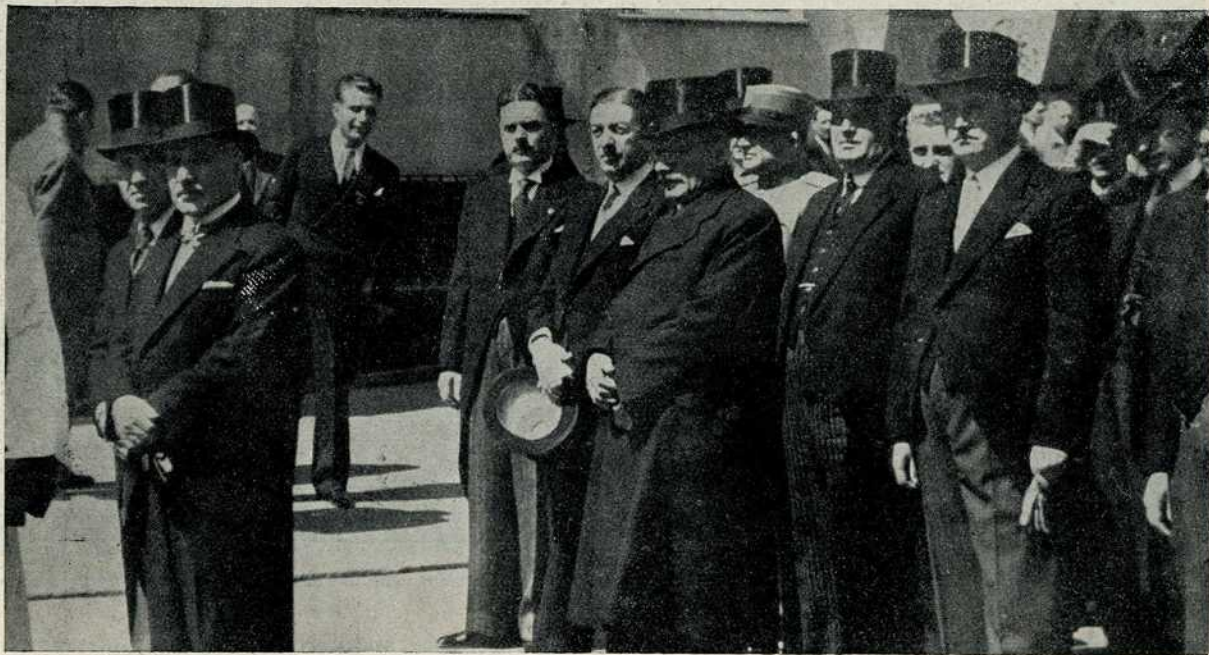

Освећење темеља Светосавског храма

— Величанствена народна литија од Саборне до Светосавске цркве —

Освећење темеља храма Св. Саве, које је обављено у Београду 10 маја т.г., претворено је у велику културну и националну свечаност, најширих размера. Сама монументална грађевина на Врачару, чији су темељи већ изграђени, претстављаће, кад буде довршена, највећи и најлепши наш народни споменик. После чувене цркве Св. Софије у Цариграду, која је претворена у џамију а сада у музеј, ово ће бити највећа православна црква на Балкану. Треба да надвиси у извесним правцима и велелепну цркву Александра Невског у Сафији. Њено грађење, — сама зграда са

сплет улица око светосавске цркве. Ова резервација је обухватила делове Булевара Ослобођења и улица Небојшине, Хаџи Мелентијеве, Браничевске и Дубљанске. У том крају не смеју се градити нове грађевине. Један део овог резервисаног простора употребиће се за проширење црквене порте и црквеног земљишта, на коме ће се саградити још неке црквене зграде, а други део за подизање лепог парка око цркве. Остала околина, која ће бити остављена власницима плацева на слободно располагање, биће изграђена лепим палатама. Ускоро ће се решити питање откупа резервисаног зе-

Краљевски Намесници г.г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић и претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић са члановима владе пред Саборном црквом очекују полазак литије

грубим радовима, довођење под кров и спољашње облагање каменом — стајаће око 75 милиона динара. Тачан прорачун немогуће је направити већ и због тога што ће грађење и украшавање цркве трајати коју десетину година. Унутрашњи радови, израда иконостаса и унутрашњи украси, стајаће исто тако 75—80 милиона дин. Тако би цела црква стајала око 150 милиона дин.

И сама порта и околина храма, који ће бити београдска православна катедрала, одговараће монументалности и лепоти самог храма.

Чим се приступило изради планова за овај храм, Београдска општина је ставила под резервацију читав

мљишта и околина храма ће се моћи одмах да изграђује.

*

* *

Ова ретка свечаност дала је повода многим нашим јавним радницима да преко новина, часописа и предавања истакну огромну улогу Св. Саве и православља у формирању наше културе и националне свести, огромни утицај на целу нашу историју и народну судбину.

На Коларчевом универзитету приредило је Друштво за подизање храма Св. Саве свечану академију увече 7 маја, којој је присуствовао и Њ. Св. Патријарх. Академију је отворио прота г. Стеван Димитријевић

професор универзитета. На њој је одржао занимљиво научно предавање о Св. Сави г. д-р Јован Радонић, познати историчар и секретар Српске Краљевске академије. Он је рекао: „Кроз два дана навршиће се 345 година како је велики везир Синан паша, звани Ђикала, родом Ђеновљанин, наредио да се на Врачару спале мошти св. Саве, пренесене из манастира Милешева на доњем Лиму. Спаљивање светитељских моштију извршено је баш у време када су подјармљени Срби на Балкану и они у Банату били подигли устанак противу Турака. Ово је био први српски устанак откако је турска сила била притиснула наш тешко нападени народ. И када је српски покрет узео опасне размере, па се за њега заинтересовале и тадашње знатније европске силе на Западу, интелигентни Синанпаша осетио је врло добро откуда потиче тај отпор

освиту седамнаестог века, још су јачи и интензивнији, а слика оснивача српске цркве добивала је из деценије у деценију све сјајнији и блиставији ореол...”

После овог предавања, изведен је музички део програма.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ ПОЗИВА БЕОГРАЂАНЕ ДА УЗМУ УЧЕШЋА У ЛИТИЈИ И ДА ОКИТЕ СВОЈЕ ДОМОВЕ ЗАСТАВАМА

Поводом свечаног освећења темеља храма св. Саве упутио је претседник Београдске општине г. Влада Илић овај проглас грађанству Београда:

„Београђани, на дан 10 маја ове године извршиће се свечано освећење темеља монументалног храма Светог Саве у Београду.

Млади Краљевић, који се у дванаестом веку

Претседник Београдске општине г. Влада Илић пред Саборном црквом пред полазак литије

српски, снажан и уједињен. Долазио је од народа који је, нападан високим идејама српске православне цркве, упркос робовања одржао живу свест своје народности и своје славне прошлости, готов да заложу сву снагу у васпостављање своје народне државе.”

Г. д-р Радонић је затим оцртао улогу Пећке патријаршије у формирању нашега народа. „Оно што није било извршено за доба царевања Стевана Душана, учинила је Пећка патријаршија. Српска црква била је она снага која спаја, уједињује, обнавља и снажи. И када се Турско Царство при крају шеснаестог века нашао у тешкој ситуацији пред хришћанским покретом, где су главну реч водили Срби, велики везир Синан осетио је да снага тога покрета лежи у цркви и њеном оснивачу — Св. Сави. По његовој наредби мошти светитеља спаљене су на Врачару, али идеја православља и народности није утрнула него се још више разбуктала. Српски покрети, убрзо потом, на

посветио Богу, неимар духовног јединства и моралне снаге нашега народа, творац српско-православне цркве, велики државник и просветитељ, писац и светац, — Свети Сава је највеличанственија личност наше историје.

Када су завојевачи четири века доцније ископали тело светитељево из манастира Милешева и спалили га на београдском Врачару — био је то за наш народ најболнији дан у шеснаестом веку.

Али, храм Светог Саве подигнут је у души свију Срба.

После седам стотина година црква Светог Саве, која се подиже на месту где је пре три века спаљено његово тело, биће само видан знак Светосавске цркве у нашим душама.

Грађани и Грађанке,
Свечаном чину освећења камена темељца

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

претходиће архијерејска служба божја у Саборној цркви и величанствена литија која ће после службе божје проћи Улицом Краља Петра и Кнеза Михајла, Теразијама, Улицом Краља Милана и Светог Саве до места где се подиже храм Светом Сави.

У овој импозантној литији, кроз коју ће се манифестовати морална снага нашега народа, подигнута на светосавској традицији, његова религиозност и његова жеља да храм Светом Сави буде што пре довршен, треба да узму учешћа Београђани и Београђанке свију позива и узраста.

Београђани, нека нико не пропусти ову прилику да посведочи своју истинску благодарност

сти и израдио је детаљан програм целе свечаности и распоред литије. Свако је имао унапред тачно одређено место.

На дан свечаности, 10 маја, Београд се одазвао у потпуности позиву свога Претседника. Заставе су весело виориле по свима кућама, од Теразија до крајњих београдских предграђа. Све радње пре подне су биле затворене. Грађанство је рано изјутра хрило да заузме место на тротоарима улица, кроз које треба да прође велика национална литија. Претставници националних, културних, просветних, привредних, верских и професионалних организација, — којима је по програму одређено место у литији — журили су да на време стигну на обележено место.

Свештенство из унутрашњости

успомени великог учитеља препородитеља и светитеља нашег.

Нека десети мај ове године буде празник ваше непоколебљиве вере и снаге.

Нека литија од Саборне цркве до храма Светог Саве пролази кроз наше заставе, којима треба да окитите своје домове.

И нека тај дан буде жива слика нашега поноса, што смо потомци и верници Великог Претка!

6 маја 1939 године
Београд

Претседник Општине града Београда,
Влада Илић"

СВЕЧАНИ ИЗГЛЕД БЕОГРАДА

Нарочити приређивачки одбор брину се о организацији ове импозантне народне и верске свечано-

ФОРМИРАЊЕ ЛИТИЈЕ

Литија се формирала почев од Саборне цркве у улици Краља Петра и Богојављенској, па Кнез Михаиловим венцем поред Калемегдана ка Душановој улици. Већ у 9 часова били су сви учесници литије на својим местима.

На овој свечаности, једној од највећих које је српски народ приређивао, били су окупљени претставници свих наших крајева, свих југословенских градова у којима живе православни. Тако се, без претеривања, може рећи да је ово била свечаност целог српског народа, а не само Београђана. Узеле су учешћа и извесне делегације из иностранства. Бугарску православу цркву заступали су епископ врачарски г. Пајсије и епископ старозагорски г. Павле.

Величанствена поворка, која је прошла кроз главне саобраћајнице Београда, била је јединствена манифеста-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

лија привржености заветној светосавској мисли и захвалности према великом српском просветитељу. Црква, народ и војска — удружени увек при стварању и jaчању српске државе — симболизовали су и овом приликом, заједничким учешћем у поворци, хармонично учешће у изградњи народне самосталности и културе.

АРХИЈЕРЕЈСКА ЛИТУРГИЈА У САБОРНОЈ ЦРКВИ

Велика свечаност је почела Архиепископском литургијом у Саборној цркви у 7.45 сати изјутра. Служио је

Симоновић са претставницима Сената и Народне скупштине; Претседник Београдске општине г. Влада Илић са градским већницима; највиши претставници војске; претставници универзитета и многих установа и друштава.

У току службе божије, нешто иза 9 сати, појавио се у цркви Њ. Св. Патријарх, окружен архиепископима српске, руске и бугарске цркве и већим бројем протојереја и ђакона, ушао у олтар и присуствовао до краја служби божијој.

Чело поворке

загребачки митрополит г. Доситеј са шабачким епископом г. Симеуном и мукачевско-пријашевским г. Владимиром уз асистенцију двадесетпет протојереја и пет ђакона. На јектеније је одговарао хор Првог београдског певачког друштва.

Литургији су могли присуствовати само позвани.

ВЕЛИЧАНСТВЕНА ЛИТИЈА КРОЗ ГЛАВНЕ БЕОГРАДСКЕ УЛИЦЕ

После свршене архиепископске литургије, око 10 сати, Њ. Св. Патријарх, са архиепископима и осталим свештенством, заузео је своје место у литији, која је била већ формирана пред црквом. У поворку су ушли и

Њ. Св. Патријарх Гаврило и епископи на литији

Присуствовали су: Краљевски намесници гг. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић; чланови Краљевске владе, са Претседником г. Драгишом Цветковићем на челу; Претседник Народне Скупштине г. Милан

други високи функционери, који су присуствовали литургији.

Поворка је кренула од Саборне цркве у 10 часова. На челу поворке се налазио крет и барјак

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

застава Општине града Београда, војна музика, ученици и ученице средњих школа, музика Дома малолетника, Прво београдско певачко друштво са заставом, хор теолога, студенти, богословски хор, монахиње, монаси, свештенство, емблем српске патријаршије, архијереји, Њ. Св. Патријарх; изасланик Њ. В. Краља, Краљевски намесници г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић; Претседник Краљевске владе, Претседник Народне скупштине, активни министри, Претседник Општине града Београда г. Влада Илић, бивши претседници владе, бивши министри, ректор Универзитета; претседници: Академије наука, Државног савета, Главне контроле, Касационог и Апелационог суда; генералитет и адмиралитет; сенатори и народни посланици; претседници других судова; професори универзитета; градски већници; Управа друштва за подизање храма Св. Саве;

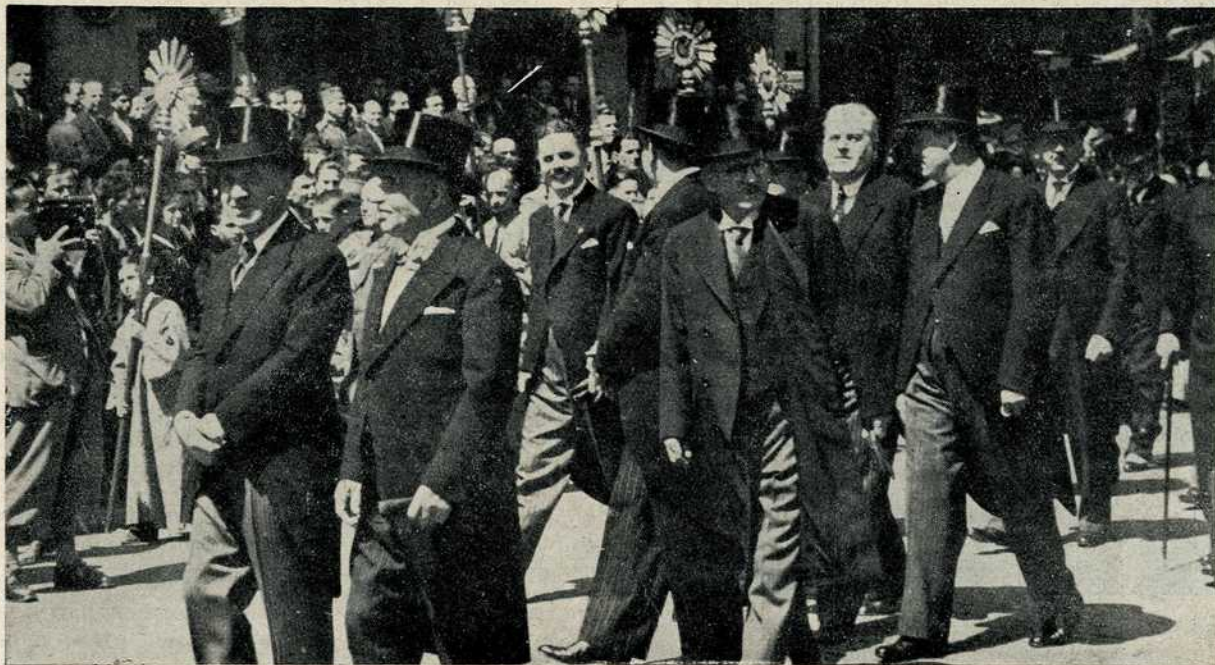
кви Св. Саве служена је исто тако литургија од 9—11 сати, којој је присуствовао велики број верних.

Освећење темеља извршено је у олтарском простору будућег храма. Ту су биле постављене две свечане трибине за високе госте, а у средини је стајао велики сто са крстовима и црквеним књигама. Теписи су били прострти по патосу.

Око 11 и четврт почело је освећење. Чинодејствовао је Њ. Св. Патријарх Гаврило са свима архијерејима и свештеницима. На јектеније је одговарало певачко друштво „Мокрањец“.

ПОВЕЉА

После освећења, Њ. Св. Патријарх заузео је место у челу олтара, где се налазио камен-темељац. Епископ горњокарловачки прочитао је повељу, која гласи:

Краљевски Намесници г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић и Краљевска влада у поворци

патријаршијски управни одбор и чланови епар. управног одбора; официјерски кор; виши државни и самоуправни чиновници; претседништво сталешких комора и лига, по један претставник сваке организације која учествује у литији. Затим су се ређале делегације националних, културних, хуманих, верских, привредних, професионалних и других удружења.

Сви учесници били су постројени у редове по 10. Поворка се протезала готово кроз цео Београд. Кад је чело поворке стигло на Врачар, пред цркву Св. Саве, крај поворке налазио се негде на Теразијама. Поворка је пролазила кроз Београд више од једног сата, улицама Краља Петра, Кнез Михаиловом, Краља Милана и Св. Саве, до храма Св. Саве.

На тротоарима ових улица стајале су велике масе грађанства. На свима прозорима и балконима било је света, који је посматрао ову импозантну литију.

ОСВЕЋЕЊЕ ТЕМЕЉА

Учесници литије, како су пристизали, заузимали су одређена места у порти храма Св. Саве. У малој цр-

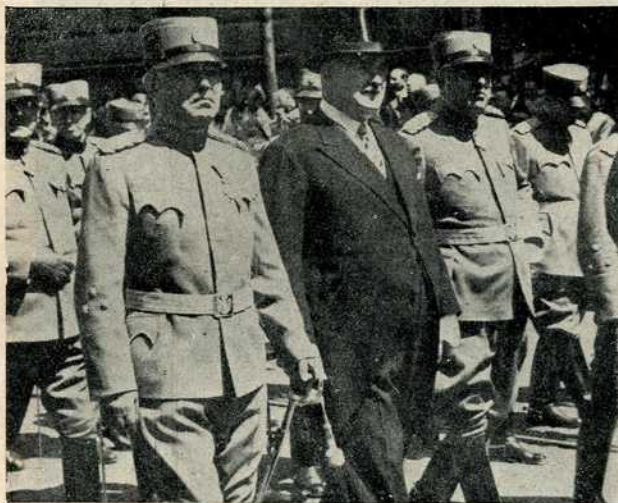
„У име оца и Сина и Св. Духа.

За владе благородног Господара Петра II Карађорђевића Краља Југославије и Његовог Краљевског Намесништва, благословом и чинодејством Његове Светости Патријарха српског Гаврила и свега Светога архијерејског сабора Српске православне цркве, уз учешће многобројног свештенства оба реда, претставника државних и грађанских власти, наше војске, изасланика из свих крајева отаџбине и многобројног народа освети се дана 27 месеца априла (10 маја) љета господњег 1939 овај темељ започетог велелепног саборног храма у славу и спомен Светога Саве.

Благонаклоношћу и под високом заштитом благоверних и христољубивих владара наших, бригом и старањем Свете српске православне цркве, преданошћу свештенства оба реда, и жртвовањем благочестивог нашег народа и ревностним руководством „Друштва за подизање храма Светог Саве на Врачару“ под претсед-

ништвом поглавара Свете српске православне цркве, подиже се величанствени храм у Београду на Врачару на месту где су спаљене чесне мошти Светитељеве, као видан и вечити споменик дубоке захвалности свега нашега народа својме првом Архиепископу, Учителу, Просветитељу и Препородитељу српском, Великом Угоднику Божјем, Равноапостолу и Светитељу Словена — Светоме Сави.

Нека неизмерна милост и благодат Божја чува у сва будућа времена овај молитвени дом као светлу лучу и снажни духовни ослонац наше свете православне вере и огњиште хришћанске честитости и нека он буде неисцрпни извор еванђелских истина, братске љубави и међусобне слоге на славу Божју, на добро наше Свете православне цркве, на срећу и напредак нашег узвишеног Краљевског Дома и целог нашег народа. Амин.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са генералитетом на свечаној литији

Пројект дадоше архитекти г. г. Богдан Несторовић и Александар Дероко уз сарадњу инжењера г. Војислава Зађине. Изводи предузеће „Расина“.

Затим су пришли камену-темељцу Њ. Св. Патријарх Гаврило, Краљевски намесници гг. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић, Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић и Претседник Београдске општине г. Влада Илић и извођачи пројекта, и ту су потписали повељу. Повеља је стављена у нарочити стаклени суд. Краљевски намесник г. д-р Раденко Станковић је напунио суд тај маслиновим уљем; суд је затворен и стављен у једну лимену кутију, која је спуштена у камену-темељац. Потписници повеље прилазили су, један по један, камену-темељцу и сваки је ударио по трипут чекињем по месту где је стављена повеља.

ПОРУКА Њ. КР. ВИС. КНЕЗА-НАМЕСНИКА

Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић обратио се тада присутнима овим речима:

Господо Намесници, Ваша Светости, Његово Краљевско Височанство Кнез Намесник Павле (Живео!), услед свог службеног пута у иностранство није могао узети личног учешћа у овом свечаном чину Српске православне цркве, у освећењу темеља нашег највећег историског храма Светог Саве. По највишем налогу приликом полагања повеље у темеље овог величанственог храма додељена ми је част да Српској православној цркви и нашем народу у име Његовог Краљевског Височанства саопштим ову поруку:

„Са дубоким пијететом хришћанске побожности полажемо повељу и учвршћујемо камену-темељац у основе будућег величанственог саборног храма, који се подиже на овом историском месту у спомен и славу највећег српског просветитеља Светога Саве.

Нама чини особито задовољство и радост да суделујемо у овом свечаном акту, са којим се освежавају и снаже светле традиције наше прошлости и у коме се манифестују осећања дубоке народне захвалности према великим делима и заслугама Светог Саве.

У пуној вери и нади да ће милост Божја и љубав нашега народа помоћи нам да остваримо побожну и родољубиву замисао подизања Светосавскога храма у дичној престоници Београду — ми најсрдачније поздрављамо ову дивну и значајну свечаност“.

Присутни су поздравили читање ове поруке бурним клицањем Њ. В. Краљу, Краљевском Дому и Краљевским Намесницима.

БЕСЕДА Њ. Св. ПАТРИЈАРХА

Њ. Св. Патријарх Гаврило одржао је затим дужу беседу, у којој је, између осталог, рекао:

„Св. Сава својим богоугодним радом поставио је чврсте темеље јединственој српској цркви, јединственој српској држави, јединственој српској култури и просвети, усадио је у срца својих сународника пречишћену свест и жарку љубав према свима вредностима које условљавају црквени, народни и државни заједнички живот и рад, а тиме свестрано обрадио духовно, интелектуално и национално уједињење српскога народа.

Овакав изванредан таленат, оваква знаменита улога, оваква далекосежност гледања и делања по судбину једног читавог народа испод скромне испосничке мантије младог светогорског монаха, није дело људи, већ дело Божјег провиђења, дело Божје воље. Пророк Мојсије извео је израелски народ из вавилонског ропства и водећи га у обећану земљу, кроз пустињу, добио је од Бога закон и у пустињи умро. Св. Сава извео је свој народ из пустиње мрака и лутања, дао му је Божји закон преко Православне цркве, увео га је у живот слободе и светлости и — посветио се.

Са примањем и сазнањем хришћанских истина свете православне вере, Срби су у исто време пришли ери духовног изграђивања и упознали елементе византијске културе и образова-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ности, богословско-филозофске норме и мисли, системе и дисциплине правне науке, искуство и вештину књижевности и уметности, и политичке и административне идеје. У крилу народне Православне цркве стекао је наш народ сазнање о богоустановљености државе и државних власти и о служењу њиховим циљевима царства Божјег на земљи. Православна црква постала је најизобилнији извор духовних и моралних вредности и најбодрији чувар националног самосазнања и државне националне мисли. Њена богоугодна и родољубива мисија, као светла витлејемска звезда, служи путоказом за живот српскога народа у његовом историјском путу од Св. Саве, па све до наших дана.

Отуда је свестрана делатност Св. Саве, почетак нове ере у животу српскога народа.

Њ. Св. Патријарх је затим истакао да је и после маричке погибије и после косовске катастрофе, снага и моћ духовног јединства Српског народа, која је имала неисцрпни извор у творевинама Св. Саве, остала чврста и непобедима кроз све векове тешког робовања.

присуству великодостојника народне државе и уз учешће огромних маса благочестивог народа српског, осветио је камен темељац храма Светога Саве.

Каква силна разлика између Београда онда и Београда данас, између судбине народне у оно црно време наше историје и његове судбине данас, на измаку четврте деценије двадесетог века.

Над тврђавом Београда у време спаљивања моштију Св. Саве, виле су се непријатељске заставе. Освајач је у својој необузданости уништавао потиштenu рају, која се грешила о грубе законе силе тиме, што је истрајно веровала у свој васкрс, у своје великане из прошлости, у Св. Саву више од свих. Није било довољно сломити физички отпор поробљених Срба; требало је томе жилавом и неустрашивом народу убити веру, угасити оно свето кандило што је светлело у густој тами и загревало српска срца; требало је разорити онај Светосавски храм који је сваки Србин изградио у срцу својем, коме је служио,

Краљевски Намесник г. д-р Иво Перовић, Њ. Св. Патријарх Гаврило и претседник Београдске општине г. Влада Илић потписују повељу која је узидана у темеље Храма св. Саве

„Будимо благодарни Св. Сави и у дубокој захвалности са осећајем и мислима, са жељама и молитвама, са речима и делима, вазда и свагда са благословом Божјим:

„Ускликнимо с љубављу Светитељу Сави“ — завршио је свој говор Њ. Св. Патријарх.

ГОВОР ПРЕТСЕДНИКА БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ Г. ВЛАДЕ ИЛИЋА

После Њ. Св. Патријарха, одржао је претседник Београдске општине г. Влада Илић овај говор:

Господо Краљевски Намесници,
Ваша Светости,
Драга браћо и сестре,

Пре равно 345 година Београд је био сведок једног болног догађаја; на овоме месту завојевач је спалио мошти највећег српског просветитеља Саве Немањића, коме наш народ дугује за свој културни развој више него и једном својем сину у току своје дуге историје.

Данас на томе истоме месту, Београд је сведок народне благодарности својем великом светитељу. Поглавар Светосавске цркве Христове, у

у коме се Богу молио, из кога су му стизале утехе и бодрене наде. То огњиште вечите ватре Србинове требало је угасити за свагда. Зато су мошти Св. Саве, чак из Милешева донесене овде на Врачар и спаљене.

Београд се згрозио тога кобнога дана.

Он је тада био војнички центар, једна важна тврђава моћног завојевача. Културни и привредни живот из доба српске деспотовине није се више осећао. Уместо да се развија, да расте, да зрачи у овоме делу Европе, Београд је животарио око тврђаве у којој су се гушили војници освајача. До њега су са свих страна допирали јецаји поробљене раје. Кад је пламен избио испод ломаче на којој су се налазиле мошти српског светитеља Београд се могао посматрати са овога места тамо далеко на савској и дунавској падини, приљубљен уз градске зидине без и једног торња којег би крст красио.

Данас, после 345 година ово покољење српскога народа освећује камен темељац велелепног храма посвећеног Светитељу Сави. На истом месту на коме су спаљене његове мошти али

У средишту једног великог града, поносног на своју херојску и мученичку прошлост, који се, у центру велике народне државе шири, развија, расте.

Верност српског народа Светосавској традицији учинила је од Београда ово што је он данас. Спаљивањем моштију Св. Саве на овом месту пре толико година није постигло онај циљ који је непријатељ очекивао од онога злочиначког дела. Уместо да истргне из српске душе утицај Светога Саве, он га је још више учврстио. Он је донео мошти светитељеве овде на Врачар да их ту спали и не слутећи да тиме обележава средиште будуће велике државе те исте раје коју је требало уцвелити и душевно скрхати. Бео-

Кроз овај велелепни храм опомињаће нас кроз векове Свети Сава да не скренемо с правог пута, да туђе никад и ни од кога не тражимо а да своје никад и никоме не дамо. Он ће нас потсећати да је духовни живот важнији од материјалног, да су интереси општи пречи од личних, да добро народне државе стоји изнад свих добара овоземаљских, да је брат мио ма које вере био.

Учинимо све што до нас стоји да овај величанствени спомен-храм буде што пре довршен и сетимо се, најзад, у овоме узбудљивом тренутку оних многобројних задужбина које су наши владари подизали широм својих пространих земаља.

Краљевски Намесници г.г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић и председник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић са г.г. члановима Краљевске владе присуствују свечаном чину освећења темеља Храма св. Саве, који обавља Њ. Св. Патријарх Гаврило

град је током исполинске борбе Србинове, заиста постао центар свих стремљења целог једног народа, да се најзад претвори у престоницу велике југословенске државе, благодарећи верности српског народа учењу Св. Саве, овај храм, коме су данас освећени темељи, биће најлепши украс модерног Београда. Везујући данашњицу са нашом народном прошлошћу он ће улепшати архитектуру престонице и дати њеној великоварошкој силуети специјално обележје. Изразито сведочанство дубоке благодарности српског народа великом духовном препородитељу, од кога датира наша национална култура, храм Св. Саве биће у исто време и доказ степена наше савремене посвећености.

Ова задужбина српског племена посвећена великом народном учитељу и просветитељу приводи се у дело под Високим покровитељством нашег младог краља. Узвикнимо зато, из пуних груди:

*Живео Њ. Величанство Краљ Петар III
Живео Славни Дом Карађорђевића!"*

После завршених говора, Њ. Св. Патријарх је изразио захвалност Краљевским намесницима, Председнику Краљевске владе г. Драгиши Цветковићу, Председнику Београдске општине г. Влади Илићу и генералитету што су својим присуством увеличали ову свечаност и поделио им је свој патријаршијски благослов.

Свечаност је завршена у 13 часова.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Слава Коњичке бригаде Краљеве гарде

Коњичка бригада Краљеве гарде прославила је и ове године 25 мај, као успомену на дан када је, 1838 год. под Кнезом Милошем, први пут установљена коњичка гарда. Свечаност је изведена у летњем павиљону Гардијског дома. Домаћин славе је био генерал г. Милутин Жупањевац, командант коњичке бригаде Краљеве гарде. Још пре почетка свечаности стигли су: Претседник Краљевске владе г. Драгиша Цветковић са министрима, Претседник Народне Скупштине г. Милан Симоновић и потпретседник г. д-р Дамић, Претседник Београдске општине г. Влада Илић, неколико сенарота, као претставници Сената, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Дионисије, проректор Универзитета г. Петар Митић, претставници свих ратничких друштава.

Обављено је резање колача уз обред свештенства три вероисповести — православне, католичке и муслиманске.

Командант Коњичке бригаде Краљеве гарде, и домаћин славе генерал г. Жупањевац одржао је говор о развоју и напретку Коњичке бригаде Краљеве гарде, у коме је, између осталог, рекао:

„Формирање прве коњичке гарде почело је 1 октобра 1832 образовањем књажевског кавалериског гвардиског ескадрона „Бег Михаила“. Од тога доба коњичка гарда служила је као основа кроз коју се развијала наша коњица стајаће војске. За период од преко стотину година од оснивања коњичке гарде до данас прослужило је кроз њу 346 официра, 528 подофицира и 33.000 каплара и редова. Коњичка гарда има

Њ. В. Краљ Петар II, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, Краљевски Намесници, чланови Краљевске владе и претседник Београдске општине г. Влада Илић, на почасној трибини

Нешто пре 10 часова дошли су Краљевски намесници г. д-р Раденко Станковић и д-р Иво Перовић. Тачно у 10 часова стигли су Њ. В. Краљ и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник, које су претставници цивилних и војних власти дочекали испред Дома и поздравили. Њ. В. Краљ је примио рапорт, поздравио је војнике поздравом „Помоз' Бог јунаци“, на што су војници одговорили: „Бог Ти помогао!“ Њ. В. Краљ је честитао војницима славу узвиком „Срећна вам слава“.

и светлу своју ратну историју. Стога у овом светом и светлом тренутку прва ми је дужност да се сетимо свих бесмртних јунака и витезова чије се сени радосно вију данас над нама, уверене да смо достојни чувари њихових тековина које су кроз векове својом врелом крвљу откупљивали и са дивљењем и захвалношћу узвикнемо: Слава им!“

Г. Жупањевац је речима пуним полета поздравио високе госте, изнео дужности Краљеве гарде и завршио

свој говор покликом: „Да живи Њ. В. Краљ Петар II, да живи Краљевски Дом!“ — који су војници и присутни гости пропратили трократим и громким „Живео“!

Пошто су гости послужени житом, Њ. В. Краљ Петар II је извршио, у присуству гостију, смотру постројених водова у кругу испод павиљона.

љевски Намесници гг. д-р Станковић и д-р Перовић, Претседник владе г. Драгиша Цветковић, претседник и потпретседник Народне скупштине гг. Милан Симоновић и д-р Дамић, Претседник Београдске општине г. Влада Илић, министар Двора г. Антић, сви чланови Краљевске владе, командант Краљеве гарде генерал

Дефиле коњаника Краљеве гарде

Њ. В. Краљ Петар II и Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник напустили су затим свечаност испраћени државном химном и одушевљеним клицањем.

Мало после вратио се Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник и присуствовао закуеци којој су присуствовали и Кра-

г. Станковић, командант Београда генерал г. Косић, генерал г. Марић, ађутант Њ. В. Краља генерал г. Христић, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ г. Дионисије, и остали гости који су присуствовали обреду сецења колача.

Њ. В. Краљ Петар II и Њ. В. Кр. Кнез-Намесник у Дому Краљеве гарде за време славског обреда

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Домаћин славе г. Жупањевац наздравио је, за време закуске, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику, захвалио њему и осталим високим гостима што су својим присуством увеличали ову свечаност.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник о заслугама и мисији наше војске.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник је наздравио свечарима и одржао овај значајан говор:

Радујем се што ми се и ове године указала могућност да овај свечани дан проведем са вама. Коњичка бригада је најстарија јединица на-

ше војске која постоји непрекидно више од једног столећа.

Ретко је која војска пожњела толику славу у тако кратком времену.

Још је рећи случај у историји света да једна држава својој војсци толико дугује колико Југо-славија, која без ње не би ни постојала. Наша војска није на својим лаворикама заспала. Она и даље бди над овом државом и умеће да сачува оно што је стекла.

Дижем ову чашу у ваше здравље.

Живели!

Слава београдске жандармерије

Наша жандармерија прославила је први дан Духова, 28 маја, као успомену на јуначку борбу младе српске жандармерије против Турака приликом крвавог догађаја на Чукур чесми 1862 год. Цео круг касарне београдског жандармеријског пука био је искићен заставама и зеленилом. У дворишту су били постављени водови жандарма са заставом. На капији су сачекивали госте командант жандармерије и домаћин славе жандармеријски генерал г. Милутин Д. Стефановић, помоћник

г. Петар Влашић, министар војске и морнарице арм. генерал г. Милутин Недић, министар иностраних дела г. Александар Цинцар-Марковић, министар г. Војко Чвркић, командант места арм. генерал г. Петар Косић, председници свих београдских судова, претставници генералитета и адмиралитета.

Црквени обред извршили су православни, католички и муслимански свештеник. Пошто је извршено сечење славог колача, командант жандармерије генерал г.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са г. г. министрима и генералима на слави београдске жандармерије

команданта, генерал г. Квинтиљано Тартаља и претседник одбора за дочек жанд. потпуковник г. Милан Рајаковић.

Свечаности су присуствовали: изасланик Њ. В. Краља бригадни артиљеријски генерал г. Павле Барјактаревић, Претседник Београдске општине г. Влада Илић, изасланик Њ. Св. Патријарха епископ призренски г. Серафим, изасланик београдског надбискупа конзултор

Милутин Стефановић одржао је говор у коме је евоцирао успомене на борбу са Турцима 1862 г., када је београдска жандармерија, уз припомоћ грађана, натерала непријатељску оружану силу да се повуче у тврђаву. Износи јуначко учешће жандарма у светском рату, говори о њиховим дужностима у мирно доба, када они успешно штите личну и имовну безбедност сваког грађанина. Честитајући жандармима славу, завршава

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

свој говор позивом да кликну Њ. В. Краљу, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику и целом Краљевском Дому.

Затим су подељене новчане награде награђеним жандармима, које су доделили претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова, Управа државних монопола, Претседник Општине града Београда и још неке државне и приватне установе...

Министар спољних послова, г. Цинцар-Марковић, син пуковника Цинцар-Марковића, бившег команданта жандармерије, доделио је награду жандармима 5.000.— динара.

Док командант жандармерије генерал г. Стефановић честита награђеним жандармима, потпуковник г. Радојчић им дели коверте са наградама.

Дефиле коњичке жандармерије

Дефиле моторизоване жандармерије

Славе београдских друштава

СЛАВА НАСЕЉА КРАЉА АЛЕКСАНДРА

Насеље Краља Александра, које обухвата територију од штофаре „Неимар“ па све Краља Александра улицом преко Цветкозе механе до краја атара Општинског, с обе стране Краља Александра улице, има своје велике бриге које су се манифестовале и 24. ов. м. на св. Ђирила и Методија, које друштво за унапређење Насеља слави као своје патроне.

Друштво је и ове године прославило свечано своју славу по српском обичају, испуњујући све традиционалне обичаје који карактеришу тога свечаног дана нарочито нашег средњег и малог човека.

Сечење колача је обављено у сали кафане „Даниловић“ у Кр. Александра ул. бр. 357 од стране проте г. Данила Поповића, који је уједно био и изасланик Њ. Светости Патријарха, са домаћином Славе и претседником Насеља г. Илијом Перићем правним референтом Средишње Управе Јавне Берзе рада. Поред њих колач је држао и нови домаћин г. Миша Даниловић.

Обреду су присуствовали изасланик Претседника општине, већник г. д-р Стеван Поповић, изасланик Управника Града г. инсп. Божа Петровић, бивши претседници Насеља г.г. Девичерски и Миљинковић, представници околних насеља, Кола српских Сестара и многих других удружења, као и велики број грађана Насеља.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић доделио је за успешно вршење службе јавне безбедности на територији Општине београдске награду од 5.000 динара, која ће се накнадно поделити жандармима.

За овим је изведен веома успео реви пешадије, коњице, и моторизованих јединица. (У овом истом поретку моторизоване јединице жандармерије прошле су касније целим градом).

После успелог ревија трупа, које је окупљена публика поздравила спонтаним и одушевљеним аплаузом, гостима је приређена свечана закуска у просторијама Београдског жандармеријског пука.

Ђаци школе Насеља која и носи име патрона Св. Ђирила и Методија извели су један леп програм рецитација и хорског певања под дириговањем г-ђе Славке Миленковић, учитељице школе. После програма било је лепо чути народне песме које је певао мали ученик IV разреда осн. школе Владислав Здравковић уз пратњу хармонике свога друга, такође ученика, Љубише Дачића. Ова два дечака показала су такву даровитост за музику да ће бити штета ако се не буду даље образовали у томе правцу.

Прота г. Поповић одржао је један пригодан говор, похваливши грађане што поштују обичаје својих старих и овако лепо прослављају своју Славу и изручивши им поздрав и благослов Њ. Светости Патријарха Гаврила. Претседник Насеља и домаћин Славе Г. Перић изнео је у главним линијама рад Удружења и потребе Насеља. На жељу присутних одржао је говор и већник Г. д-р Степа Поповић.

Он је честитао славу у име Општинског већа и изручио поздраве и честитке Претседника г. Владе Илића, који је хтео и сам да дође да им честита али је спречен, јер претседава једној важној конференцији коју, као претседник, не може да напусти.

Г. д-р Поповић је рекао, да он као стари пријатељ Насеља познаје све његове потребе, да је Општина за последње 2—3 године учинила нешто за то доскора сасвим занемарено Насеље. „Најлакше је давати јефтина обећања али ми смо и сувише добри прија-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

тељи и ја ћу вам рећи отворено шта може да се уради у скорој будућности, јер осећам ваша питања и и да ви много очекујете. Општинска Управа жели да и за ово наше Насеље учини што више, али су потребе велике и не можемо се надати да се оне задовоље из редовног општинског буџета. Учиниће се нешто. Нека улица ће се калдрмисати и ја мислим да ће питање пијаце да се реши дефинитивно. Ту скоро смо имали и освећење темеља нове гимназије.

Што се тиче осталих потреба, оне ће се моћи задовољити једино из зајма који Општина намерава да закључи. И право је да нешто терета за изградњу модерног Београда падне и на доцније нараштаје. Ми смо и сувише поднели док смо разрушени Београд из 1918. год. довели до данашњег стања. Несигурна политичка ситуација чини да данас није згодан моменат за закључење већег зајма. Морамо се надати да ће се прилике попразити а дотле ја вас молим и као већник општински и као пријатељ, чувајте ваше кућице јер овоме крају предстоји најлепша будућност."

Представник предграђа Петра Мркоњића изнео је затим питање Маринкове Баре и апеловао да јој се помогне.

СЛАВА СОКОЛСКОГ ДРЕШТВА БЕОГРАД „МАТИЦА”

Соколско друштво Београд „Матица” прославило је у суботу 6 маја 1939 год. на Ђурђев дан своју славу у своме дому Краља Александра I — Делиградска улица бр. 27.

Домаћин славе био је г. Душан Михаиловић, члан Управе „Матица”, виши чиновник Народне банке.

На слави је било присутних много гостију, поред изасланика министра војске и морнарице и претставника многих националних, хуманих и просветних друштава.

Претседника Београдске општине заступао је г. Живан Ранковић, доживотни почасни старешина соколског друштва X — Вождовац, градски већник.

Старешина друштва кратким говором, после сечења колача, поздравио је госте, а потом изнео историјат соколског друштва Београд „Матица”, које већ 57 година слави своју славу Ђурђев дан као једино Соколско друштво.

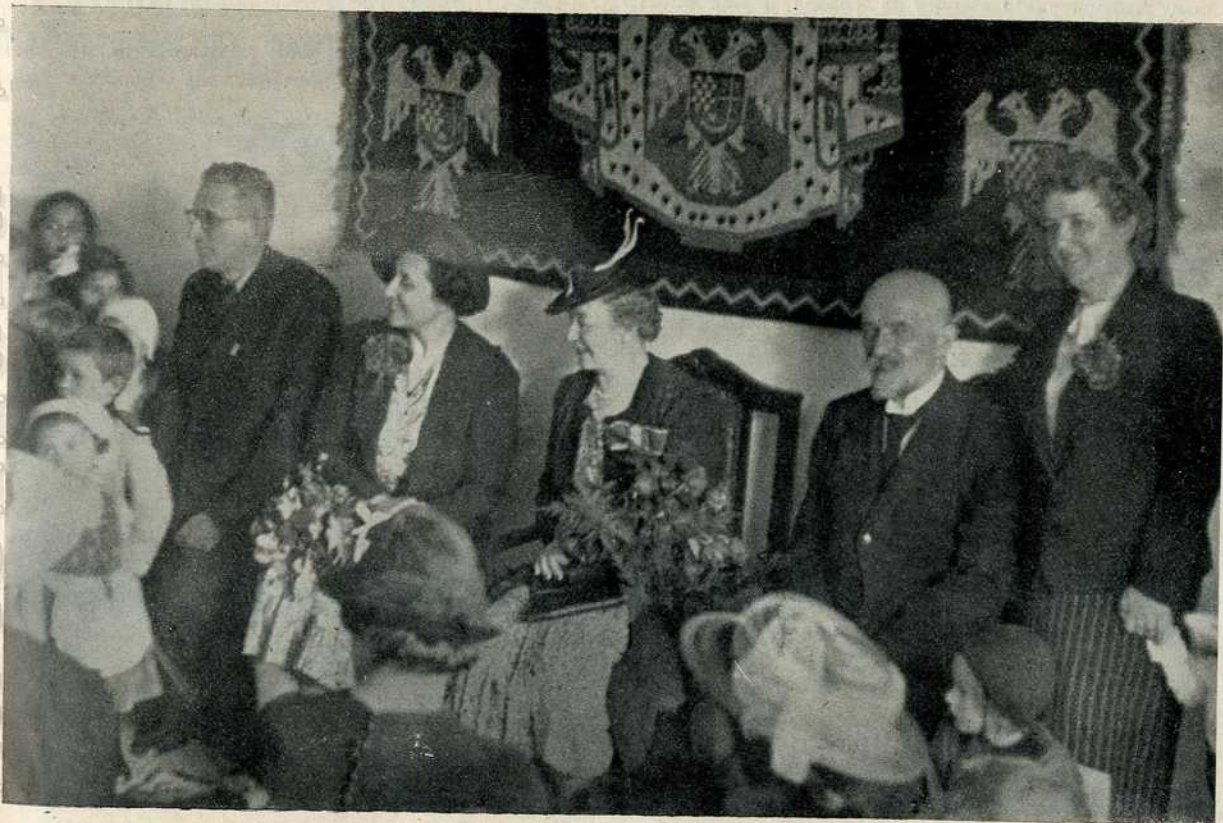
Соколско друштво Београд „Матица” прошло је за дуги период свога рада кроз многе патње и незгоде. Али, оно је увек, чак и у данима највећих искушења, сачувало своју идеологију.

Соколско друштво Београд „Матица”, које Београдска општина обилно помаже са сталном годишњом субвенцијом, треба да напаја соколске генерације са идејама националног јединства, као и са љубављу према Краљу и Отаџбини.

На крају је приређена закуска за госте и омладину.

СЛАВА ДЕЧИЈЕГ ОБДАНИШТА „СВ. ТРОЈИЦА”

Дечје обданиште „Св. Тројица” у предграђу Војводе Степе прославило је своју славу Први дан Духова. Били су присутни: Изасланица Њ. В. Краљице Марије и Краљевског Дома г-ђа Ела Ст. Хаџић; г-ђа Вјера г. д-р

Са славе Обданишта „Св. Тројица”. С лева на десно: г-ђа Перовић; г-ђа Хаџић, изасланица Њ. В. Краљице Марије; г. М. Профировић, градски већник — претставник претседника Београдске општине, и г-ђа Мара Хофмановић, претседница Обданишта

Иве Перовића, Краљевског намесника; изасланик Претседника Београдске општине градски већник г. М. Профировић; изасланик Министра социјалне политике и народног здравља г. Влада Д. Павловић; делегати многих хуманих установа и велики број грађанства.

Прво је одржан помен Витешком Краљу Александру I Ујединитељу, па је обављено сечење славског колача.

Затим је одржао кратак пригодан говор парох г. Неговановић и предао благослов Њ. Св. Патријарха. Градски већник г. М. Профировић истакао је, у лепом говору, успешан рад овог Обданишта и обећао је потпору Градског поглаварства.

Претседница Обданишта г-ђа Мара Љ. Хофмановић прочитала је поздравне говоре Њ. В. Краљици Марији и Претседнику Београдске општине г. Влади Илићу. Замолила је изасланицу г-ђу Е. Хаџић да буде веран тумач код Њ. В. Краљице и Краљевског Дома неизмерне захвалности, оданости и љубави управе овога Обданишта. Одала је пуно признање Градском поглаварству и Министру социјалне политике и народног здравља на помоћи, као и пријатељима децице ове установе.

После тога су деца извела занимљив програм. Домаћин славе г. Андра Живковић, грађевинар, приредио је, са својом супругом, обилан ручак деци и дао је прилог у новцу.

Ово обданиште ради под тешким приликама, у најсиромашнијем крају Београда. Нема своје зграде, а закуплена зграда је тесна за велики број деце, колико би требало сместити. Београдска општина је поклонила земљиште Обданишту и Управа је већ спремила све што треба за зидање модерног и хигијенског дома

У обданишту се сада налази 55 до 65 деце дневно.

СЛАВА УДРУЖЕЊА ОПШТИНСКИХ ЧИНОВНИКА И СЛУЖИТЕЉА

Удружење особља Општине града Београда за узајамно потпомагање у случају болести и смрти прославило је и ове године своју свалу Ђурђевдан, 6 маја. Прослава је извршена врло скромно.

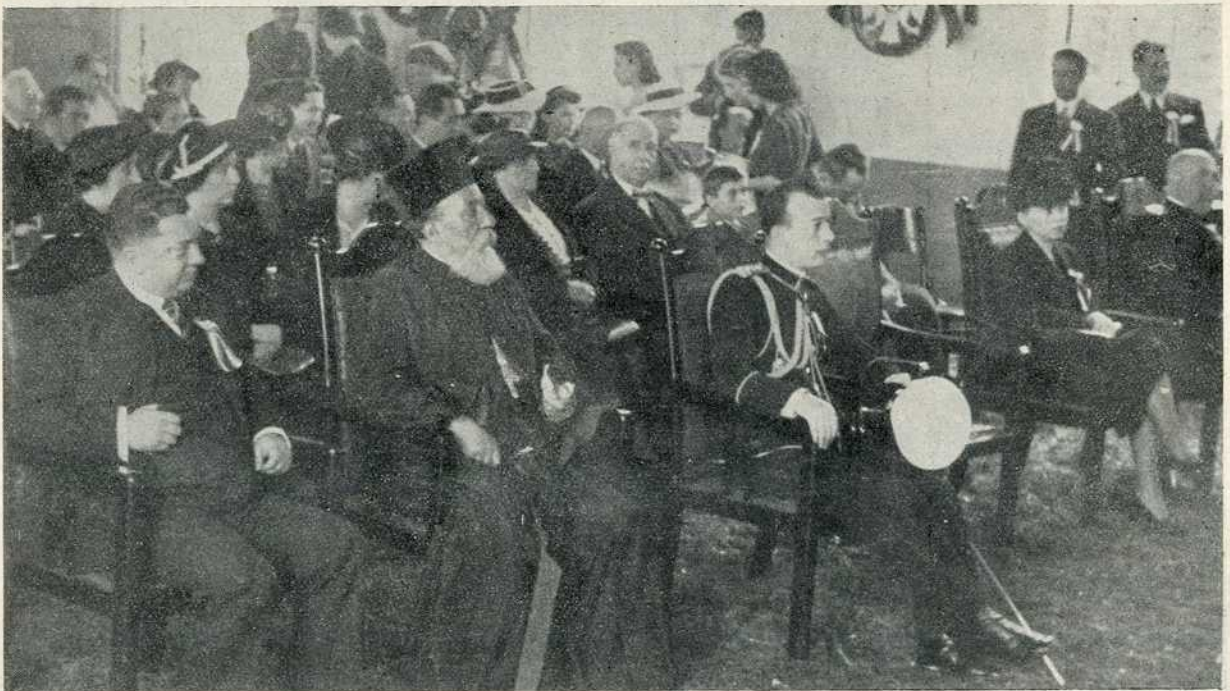
Ово Удружење, које је основано 1910 г., има за циљ да пружа својим члановима лекарску помоћ, лекове и новчану хранарину за време болести, а у случају смрти новчану помоћ од 2.000.— дин. Поред тога врши и извесне сталешке, економске и културне задатке.

СЛАВА ПЕВАЧКОГ ДРУШТВА „НИКОЛА ТЕСЛА”

Певачко друштво особља Дирекције трамваја и осветљења „Никола Тесла” прославило је своју славу Св. Ђирила и Методија 24 маја т.г. Приступовали су свечаности: Изасланик Њ. В. Краља капетан за генералштабне послове г. Градимир Раденковић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. Васа Бранковић, изасланик Претседника Београдске општине градски већник г. Миливоје Благојевић, адвокат, изасланик Команданта Београда мајор г. Милан Николић, изасланик Министра финансија г. Радован Драшковић и виши чиновници Дирекције.

Пошто је извршен црквени обред — помен умрлим члановима, водоосвећење и резање колача, — одржао је говор потпретседник друштва г. инж. Александар Дојчиновић, помоћник директора трамваја и осветљења, у коме је изнео рад овог друштва и његове уметничке заслуге.

Домаћин славе је био г. Благоје Јоџић, индустријалац и народни посланик, са госпођом.

Изасланик Њ. В. Краља капетан г. Г. Раденковић, изасланик Њ. Св. Патријарха прота г. В. Бранковић, претставник Београдске општине градски већник г. Миливоје Благојевић и други на слави певачког друштва „Никола Тесла“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СЛАВА ОБДАНИШТА НА ДУШАНОВЦУ

Обданиште на Душановцу прославило је своју славу на дан 22 маја 1939 год.

После службе Божје претседница управе Обданишта г-ђа Јел. Марић, супруга индустријалца из Белог Потока, поздравила је госте и у исто време истакла задатак и циљ рада Обданишта, у коме се сада издржава 55 деце.

Обданиште уз старање родољубивог грађанства и новчану помоћ, коју добија редовно месечно од Београдске општине, труди се да прикупи сву сиромашну децу предграђа Петар Мркоњић, Душановац и Маринкова Бара. Како сиромашне деце има врло много, то у своме говору обраћа се претставнику Београдске општине с молбом, да им се месечна помоћ од Београдске општине повећа.

Претседника Београдске општине заступао је г. Живан Ранковић, градски већник, који је поздравио Претседницу и управу Обданишта. Он је у своме говору истакао :

„Да ће учинити апел и умолити Претседника Београд. општине Г. Владу Илића да се овој оправданој жељи Управе Обданишта изађе на сусрет. По том је навео, да он сигурно рачуна да ће племенито срце Претседника Београдске општине, које је увек топло куцало када су у питању хумани потхвати, бити издашно наклоњено сиротињи и Обданишту предграђа Петар Мркоњић, Душановац, Маринкова Бара...”

ГОДИШЊА СКУПШТИНА УДРУЖЕЊА ПЕНЗИОНИСАНИХ ОФИЦИРА И ВОЈНИХ ЧИНОВНИКА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Средишња управа Удружења пензионисаних официра и војних чиновника Краљевине Југославије одржала је на дан 21 маја 1939 год. своју редовну Годишњу Скупштину у просторијама Београдског Официрског Дома са следећим дневним редом:

1. Конституисање Скупштине.
2. Поздрав Њег. Вел. Краљу и Министру Војске и Морнарице.
3. Свечано читање имена умрлих и живих друштвених Легатора, Великих добротвора, Добротвора, Утемељача и Почасних чланова.
4. Читање извештаја о раду Управног и Надзорног одбора и тражење — давање разрешнице.
5. Предлог буџета за следећу годину.
6. Предлог Управе за допуну друштвених правила и евентуални предлози Чланова, Месних и Обласних одбора.
7. Избор нових чланова Одбора на место $\frac{1}{3}$ отпалих чланова.

Претседника Београдске општине заступао је Г. Живан Ранковић, генерал у пензији и градски већник. Министра Војске и Морнарице заступао је Г. Чедомир Шкекић, генералшт. бригадни генерал и начелник Наставног одељења у Главном Генералштабу. Команданта Београда заступао је Г. Светозар Хаџић, пешад. бригадни генерал и помоћник команданта Београда.

Присутан је био и Г. Душан Ђорђевић, управитељ основне школе на Душановцу и градски већник, поред већег броја одабраних грађана.

СЛАВА ДРУШТВА ЗА ЗАШТИТУ И ВАСПИТАЊЕ ДЕЦЕ

Друштво за заштиту и васпитање деце прославило је своју славу Св. Ћирила и Методија 24 маја т.г. у свом дому у Гарашаниновој улици бр. 34. Свечаности су присуствовали изасланик Њ. В. Краља капетан г. Кулунџић, изасланик Њ. Св. Патријарха, Претседника Београдске општине, Министарства социјалне политике и народног здравља, Министарства просвете, Црвеног крста и свих дечјих хуманих установа из Београда.

Госте је поздравио потпретседник професор г. М. Павловић. Г. Павловић се захвалио Њ. В. Краљу и свима хуманим људима који показују пажњу према овој установи, чији је задатак да подиже и оспособљава за живот сиромашну децу, како би постала добри и корисни грађани. Рекао је да овај дом постоји 60 година и да је у њему било просечно сваке године бар по 50 питомаца од шест до двадесет година старости, што чини завидну укупну цифру. Учинио је апел да се добри људи и у будуће сећају ове установе и да јој указују помоћ.

Било је претставника и многих других корпорација, националних, просветних и хуманих друштава.

Претседник Управног одбора Г. Васа Божидаровић, артил. пуковник у пензији, коме Средишња управа а и цело Удружење одаје пуну захвалност писмену и усмену за плодан и несебичан рад, прочитао је Годишњи извештај о раду Средишне управе.

У томе извештају наглашено је нарочито:

„...Управа Удружења увек је надахнута љубављу према целокупном официрском кору наше војске, морнарице и ваздухопловства. Ми, официрски ветерани, радимо за добро и садашњих и будућих генерација официра и чиновника свих категорија, који припадају оружаном снази наше Отаџбине.

Љубав према Њ. В. Краљу, Заштитнику нашега Удружења, према узвишеном Краљевском Дому и према Отаџбини, даје нам снагу да на послу истрајемо. Радили смо одушевљено, увек руковођени идејом да наш народ треба да буде оличење поштења и жеље, да чинимо добра за оне наше другове, који се налазе у тешким материјалним приликама. Трудили смо се да чинимо добро, наравно у границама наших скромних могућности, и породицама оних другова, који нису били чланови нашега Удружења.

Велике међународне компликације ометале су наш рад. Успех у нашем раду ометале су и наше унутрашње прилике... Али, ми још једном изјављујемо: да ми искрено, пријатељски и другарски радимо за све наше

пензионисане официре, војне чиновнике и породице погинулих и умрлих, без обзира да ли су они припадали Српској, Црногорској или Аустроугарској војсци.”

„...Официрски кор најбриљантнија је организација у нашој земљи. Наш позив, наше лепо васпитање и наша општа култура упућује нас да се једни на друге наслањамо и да сви радимо за једног а сваки појединац да ради за све... Ако хоћете, другови, да то постигнемо, онда уписујте се сви у наше Удружење, па ће нам свима бити добро...”

Претседник Управног одбора Г. Васа Божидаровић артил. пуковник у пензији, пошто је предложио конституисање Скупштине (изабрана 2 оверача записника), прочитао поздравне телеграме: Њ. В. Краљу, Министру војске и морнарице, завршио је читање Годишњег извештаја о раду Средишне управе.

Годишња скупштина пажљиво је саслушала Годишњи извештај претседника Управног одбора, са аплаузом и благодарношћу примила га.

Надзорни одбор, у име претседника и претседник г. Радомир Јовановић, бригад. генерал у пензији, прочитао је свој Годишњи извештај. У извештају, поред

осталога је истакнуто: „...Рад Управног одбора у сваком погледу је похвалан и Надзорни одбор сматра за дужност да изјави своје признање нарочито Претседнику Управног одбора Г. Васи Божидаровићу пуковнику у пензији на његовом неуморном заузимању за добро Удружења.”

Годишња скупштина примила је Годишњи извештај Надзорног одбора, саслушала и примила буџет као и предлог Управе Удружења за допуну друштвених „Правила”.

Дата је разрешница Управном и Надзорном одбору.

Настала је дискусија, у којој је истицао да се предузму све мере, те да се пензије чланова Удружења поправе и сведу на пензије по најновијем закону.

Претседник Управног одбора молио је заступника Београдске општине, да код Претседника Г. Вл. Илића изјави њихово поштовање према Београду, као и молбу да им Београдска општина учини једну малу позајмицу да би завршили започети дом у Врњачкој Бањи.

Годишња скупштина завршила је свој рад избором нове управе Управног и Надзорног одбора.

Четрдесетогодишњица Друштва „Кнегиња Љубица“

Друштво „Кнегиња Љубица“ прославило је 7 маја т.г. један леп јубилеј, четрдесетогодишњицу свога рада. Тим поводом одржана је свечана приредба на Коларчевом универзитету, којој су присуствовали, поред управе Друштва, изасланик Њ. В. Краља пуковник г. Љубомир Полексић, супруга Краљевског намесника г. д-р Перовића, епископи г.г. Доситеј и Серафим, претседник Касације г. Р. Јанковић, сенатор г. Свет. Томић, изасланик Министарства социјалне политике и народног здравља г. Љ. Хофмановић, изасланик Министарства просвете г. Брана Крстић и многе друге угледне личности.

Са прославе је упућен поздравни телеграм Њ. В. Краљици Марији.

Претседница друштва г-ђа Нака Спасић поздравила је госте. Г-ђа Мишић је прочитала извештај о 40-годишњем раду Друштва. Друштво је основала г-ђа Милка Свет. Вуловића 1899. г. Задатак је Друштва био: помагати црква и манастира у Старој Србији и Македонији, помоћу којих се тада једино могло радити на одржавању духа и националне свести нашег поробљеног Српства. Друштво је тако радило све до 1912 године, тако да нема цркве, нема манастира у Јужној Србији где није доспела помоћ Друштва „Кнегиња Љубица”.

Рад друштва до 1912 био је тајан, преписка је вођена са српским митрополитима, свештеницима, учитељима, четницима, трговцима и другим националним радницима. Ствари су преносили поверљиви људи. После рата рад друштвени је проширен на културно-просветно и национално поље.

У току тога времена, Друштво је, преко својих опуномоћених лица, образовало 35 помоћних пододбора, са истим правилима и циљевима. Од тих пододбора неки имају и своја ђачка склоништа, где исхрањују сиромашнију децу, а други раде на национално-културно-просветном пољу, спремајући женску омладину за добре домаћице...

Друштво је подигло и две спомен-цркве, једну у Штимљу на Косову посвећену Осветницима Косова, подигнуту 1913 и 1914 године. Пошто је за време светског рата црква оштећена и оскрнављена, после генералне оправке морала се поново осветити 1923 године.

За време балканског рата друштво је прилагало за болнице болнички материјал и преобуку за рањенике, што су саме чланице прикупљале и шиле. Тако исто 1912 године и 1913 друштво је послало добровољцима три заставе. Чланице одбора за време ратова предано су радиле по болницама, као добровољне болничарке. За време повлачења војске 1915 године Милка Вуловић, претседница друштва, са секретаром и чланицама избеглицама, прикупљале су добровољне прилоге у Нишу, па с тим новцем, и великим прилогом Црвеног крета, отвориле су одмориште у Штимљу за ратнике, који су овуда пролазили, снабдевајући их преобуком и осталим најпотребнијим стварима. У циљу прикупљања прилога, друштво је установило продају косовског божура 1911 године о Видовдану, што је Министарство просвете одобрило. Први цветак предат је Блаженопочившем Краљу Петру I Ослободиоцу.

Са фресака класичних Дечана друштво је репродуковало славну лозу Немањића, да би се у што већем броју растурила по српским кућама.

После свршетка светског рата, и проширења наше Краљевине, осетила се потреба, нарочито у јужним крајевима, за збрињавање ратничке и сиромашне деце. У том циљу, друштво је подигло Дом Милосрђа у Штимљу на Косову и отворило склониште за сиромашну децу. У том склоништу Друштво издржава велики број деце, ђака основне школе са Косова и осталих крајева. Деца су под сталним надзором како у здравственом, тако и у васпитном погледу.

Друштво стално помаже сиротињу у свима крајевима наше отаџбине, шалући преко својих пододбора,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

основних школа и општина топла одела, рубље и обућу. Досад је послато неколико хиљада одела, шајкача и обуће. Одело и рубље саме чланице прикупљају, пре- крајају и шију.

Пред стварањем Института Николе Тесле у Београду

Још пре три године основано је у Београду „Друштво за подизање Института Николе Тесле”. Ово Друштво, према правилима, постојаће и даље пошто оствари свој главни циљ, подизање Института Николе Тесле, само са промененим називом „Друштво Никола Тесла за унапређење науке и технике”.

То је Друштво одржало своју ванредну скупштину 25 маја у великој сали Инжењерског дома, на којој је Управа поднела извештај о успесима свога трогодишњег рада. Скупштину је отворио председник г. д-р Богдан Гавриловић. Секретар г. инж. Славко Бокшан прочитао је измену правила и Уредбу о оснивању и уређењу Института Николе Тесле. Затим је прочитао извештај Друштва, у коме се каже:

Приликом прославе Теслине осамдесетогодишњице пала је одлука да се оснује Теслин институт и прву велику помоћ за оснивање дали су странци. „Немачка заједница за научна истраживања” одредила је за Теслин институт суму од милион и по динара, фирма „Телефункен” послала је машине у вредности пола милиона динара. У Француској је образован „Француски комитет Теслиног института” и он прикупља средства за помоћ Институту. Досада је Комитет послао шест стотина хиљада франака, а француска влада доделиће пет стотина хиљада франака. Наше Министарство просвете према финансијском закону доделило је десет милиона динара за изградњу института.

Пошто је саслушан овај извештај, претставници цркве и државних и приватних установа одржали су пригодне говоре, у којима су истакли значај патриотског и хуманог рада Друштва „Кнегиња Љубица”.

По уредби ће, сем овога, институт добијати, почев од буџетске године 1940/41, годишње, пет стотина хиљада динара, која се сума повећава сваку даљу годину за стотину хиљада динара до износа од милион динара у шестој години. За сваки даљи период од пет година утврдиће министар просвете годишњу до- тацију одлуком на предлог управе Института.

Према уредби циљ Института је истраживање на пољу електрицитета и на другим пољима науке и технике, затим држање научних и стручних предавања и курсева. Ради остварења својих задатака Институт се дели на шест одељења, а могу се оснивати и нова одељења. Редовни чланови Института могу бити само она лица која су на пољу електрицитета и других наука које су у вези с њима показала успех. Број редовних чланова може бити педесет. Двадесет њих могу бити страни научници. Институт ће имати и свој часопис, а објављиваће и научне публикације итд. Затим, по угледу на стране сличне установе, по овој уредби Института, установљава се и „Теслина златна медаља”. Она ће се давати на предлог Научног одбора Института, а по одлуци већа сваке друге године једном научнику без обзира на држављанство за научни успел на пољу електрицитета.

После дискусије о овом извештају, Скупштина је закључена.

Нова зграда Шесте мушке гимназије

У недељу 14 маја т.г. освешћени су темељи зграде Шесте мушке гимназије на „Брунцлиховом имању” у улици Краља Александра. Били су присутни Министар просвете г. Стеван Ђирић, министар грађевина г. Михо Крек, изасланик Њ. С. Патријарха прота г. Брадваревић, већи број професора, ђачких родитеља, ђака и других грађана.

После обављеног црквеног обреда, камен-темељаци је положио Министар просвете г. Стеван Ђирић.

Директор гимназије г. Сташа Вулић захвалио је у име ученика и ђачких родитеља министру просвете г. Стевану Ђирићу и Претседнику општине г. Влади Илићу, који су допринели подизању Шесте мушке гимназије. Подизање нове зграде створиће нове услове за рад, ђаци ће имати светле и удобне просторије, а родитељи неће морати да страхују за здравље своје

деце. У новом просветном дому биће симболична девица: светлост, љубав и живот.

Говорио је затим Министар просвете г. Стеван Ђирић, који је рекао да ће бити подигнуто још много школских зграда док се не задовоље потребе града Београда у том погледу.

Зграда Шесте мушке гимназије биће велика грађевина, са свим удобностима, која пружа ново грађевинарство. Она ће имати приземље и два спрата, а располагаће са четрнаест учioniца, кабинетима, канцеларијама и са две велике дворане. Подизање ће стајати динара 7,500.000.— Земљиште за гимназију уступила је Општина града Београда. Зграда се изводи по нацртима које је израдио архитекта г. Зрнић.

У зграду Шесте мушке гимназије биће смештена и Пета женска гимназија, која такође нема своје зграде.

Социјална хроника

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга обилази интернат и диспанзер друштва „Српска мајка“

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга посетила је 24 маја пре подне интернат друштва „Српске мајке“ у Бранковој ул. бр. 7. Испред интерната дочекала Ју је Управа друштва. Претседница управе г-ђа Мила Лазаревић предала је Њ. Кр. Вис. Кнегињи букет црвених ружа и поздравила је као почасну претседницу „Српске мајке“.

Кнегиња Олга председавала је свечаној седници Управе друштва. На овој седници је претседница друштва г-ђа Мила Лазаревић поднела опширан извештај о раду друштва и о плану за будући рад.

После завршене седнице, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга је, са Својом пратњом и са претседницом друштва г-ђом Лазаревић, отишла у Земун, где је пре-

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга у Диспанзеру друштва „Српска мајка“ у Земуну

Њ. Кр. Вис. Кнегиња, са Својом пратњом и са Управом друштва, обишла је цео интернат. У сали за децу дочекали су Високу Гошћу питомци интерната, око 50 девојчица и дечака, и поздравили је певањем у хору и појединачним рецитацијама.

Пошто је обишла цео интернат, Њ. Кр. Вис.

гледала диспанзер друштва „Српска мајка“, који се налази у Светосавској ул. бр. 30. Том приликом је висока гошћа разговарала и са мајкама, које су донеле своју децу на преглед у диспанзер.

Управа земунског пододбора приредила је у Земуну Високој Гошћи срдачан дочек.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга посећује Енглеско забавиште

— Принцеза Јелисавета учествује у игри са децом забавишта —

Њ. Кр. Вис. Кнегима Олга са принцем Јелисаветом посетила је енглеско забавиште, „Киндергартен“, 23 маја у 10 и по часова пре подне. Високе Гошће дочекале су и срдечно поздравиле чланице Управног одбора, учитељице забавишта и деца.

Пред Високим Гошћама изведен је интересантан забавни програм, — који је спремљен за Годишњу скупштину енглеског забавишта. Програм је био испуњен играма и рецитацијама, које су изводила деца из заба-

радова, међу којима има радова веће уметничке вредности. Чланице Управе упознале су Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу са радом забавишта и успесима које је досад постигло.

Забавиште посећују мала београдска деца и овде уз игру уче енглески језик, певање, рецитовање и друге поучне ствари.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга је напустила заба-

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга међу децом у Енглеском забавишту

вишта. Најинтересантнији је био дефиле патуљака из бајке „Снежана“. У извођењу тога комада учествовала је и принцеза Јелисавета, играјући принцезу из бајке. Деца су се необично обрадовала овом учешћу праве принцезе у њиховој игри и с Њом су се срдечно забављала.

После забавног програма, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга је разгледала цело забавиште и изложбу дечијих

виште, а оставила је принцезу Јелисавету да се још неко време забавља са децом.

„Енглески киндергартен“, — који се налази у ул. Кнегиње Персиде бр. 72 — одржао је сутрадан, 24 маја, годишњу скупштину са нарочитом свечаношћу, на којој је изведена, пред многобројним гостима, занимљива дечија приредба, која је изведена дан раније пред Њ. Кр. Вис. Кнегињом Олгом.

Дечји дани 1939 године

Дечји дани имају своју велику националну улогу: да скрену пажњу целокупне јавности на значај дечје заштите и да истакну потребу координираног рада на решавању дечјег питања; да формирају свест најширих

народних слојева да је заштита све наше деце, — будућих стубова наше Отаџбине — највећа брига породице, школе, хуманих друштава, градова, општина, бановина и државе, једном речју целокупног народа;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

и да снажним манифестацијама укажу меродавним факторима самоуправним, бановинским и државним, на неодложну потребу да се сва социјално, здравствено и морално угрожена деца од рођења до навршене 14 године, и младеж од 14 до 18 година заштите морално и материјално у мери и на начин како то највиши интереси и државе и друштва налажу.

У недељу 21 маја у 10 часова почели су дечји дани у Београду са манифестационом дечјом поворком огромног броја деце из Београда и околине. Време је пре подне у главном било лепо. На улицама је била окупљена маса света, која је изишла да види ову смотру наше деце. Поворка се формирала на Калемегдану и одатле пошла Кнез Михаиловом улицом, срдечно поздрављена од света који је манифестовао

Организатори прославе Дечјег дана. Горе у средини претставник Београдске општине градски већник г. д-р Душан Калановић

Обданиште св. Тројице

Обданиште бр. 2

Југословенска унија за заштиту деце — која под почасним председништвом Н. В. Краљице Марије претставља идеолошки и средишни форум целокупне координиране акције државе, самоуправа, стручних организација и друштава приватне иницијативе, — приредила је и ове године прославу Дечјих дана од 21 до 29 маја т.г. у целој држави.

своју симпатију према деци. Дечаци и девојчице корачали су полако, држећи се за ручице, и махали својим заставицама или таблама са натписима, на којима су биле написане пароле Дечјих дана и то: „Посетите саветовалишта за одојчад и малу децу!“ „Заштитите децу за време рата!“ „Деци здраве станове!“ „Запу-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

штено дете велики народни губитак!" „Дајте нам породичне колоније за напуштenu децу!" „Дајте нам васпитне домове за напуштenu децу!" „Подижите шегртске домове!" и т.д.

Напред, на челу поворке, ишла су на коњима два младића у народном оделу, са заставама. Иза њих камион са соколима, затим соколска музика, па онда мушка и женска деца-соколи. Иза њих, ишле су мајке из Саветовалишта за одојчад и малу децу гурајући пред собом колица са бебама. Потом су долазиле мајке са децом у наручју. Нарочито интересантни су били чла-

Мали соколи

нови Подмлатка Црвеног крста са гасмаскама на лицу, који су симболично имали да прикажу опасност којој ће бити изложена деца у случају једног будућег рата са модерним техничким средствима. Долазио је затим Дом слепих у Земуну у једном камиону. Занимљив је био камион у коме су се налазила деца из Друштва „Српска мајка". Цео камион белим платном обавијен добио је облик лађе, која је названа „Лађом мира". — Наступао је потом Завод глувонемих.

Деца у народној ношњи

После Завода глувонемих дошли су камиони и кола са децом о којој се непосредно стара Градско Поглаварство. Камioni су били нарочито лепо декорисани са грбом Града Београда и носили су ове натписе: „Дечја заштита стављена је на чело социјалног програма Београдске општине!" „Београдска општина помаже социјално и здравствено угрожену децу!" У колима су били штићеници Дечјег прихватништа и По-

родичне колоније Отсека за заштиту деце у својим униформама и весело су певали за време поворке.

После ове деце ишла је група хранитељица породичне колоније које се као мајке старају за напуштenu београдску децу. Затим деца из Дома дечје полиције. Дом за заштиту југословенске деце, Дом малолетника и други. Камioni дечјих обданишта претстављали су разне слике, као „Гуслара", „Југословенску вилу", „Пролећно цвеће" и т.д. Сви камиони са заштићеном децом

Деца са села у поворци

из Земуна и Београда били су топло поздрављени од публике на улици..

Затим је наступило неколико група деце из села околине Београда. Ова су деца својом лепом народном ношњом привукла особиту пажњу. Она су, њих око шест стотина на броју, били гости Београдске секције Уније за заштиту деце. Даље су марширале две чете скаута, а за њима војна музика. На крају су наступала деца београдских основних школа и гимназија.

Женски подмладак Црвеног крста са гас-маскама у поворци

Поворка је бројала приближно око двадесет хиљада деце, која се сва налазе под јавном заштитом. Дужина поворке била је импозантна. Први су већ стигли на „Славију", док су последње групе тек полазиле са Калемегдана. За све време дефиловања, над поворком су, ниско у ваздуху, кружила два авиона, из којих су бацани леци са паролама којима се деца

обраћају јавности, хуманим људима и јавним и социјалним установама за заштиту и помоћ. На Теразијама је била подигнута трибина, на којој су се налазили претставници главног одбора Уније за заштиту деце, на

Мајке са бебама у поворци

челу са претседницом г-ђом Након Спасић. Градски већник г. д-р Душан Калановић присуствовао је у име Претседника Београдске општине. Делегати Министарства социјалне политике и народног здравља, Мини-

теновић, г-ђа д-р Марија Гајић, г-ђа Љубица Кујунџић, г-ђа Јелена Спасић, г-ђа Лепосава Петковић, г-ђица Милена Атанацковић.

Са балкона старог Двора пратила је дечју манифестацију Њ. Кр. Височанство Кнегиња Олга у друштву Њ. К. В. мале принцезе Јелисавете. Учесници у поворци одушевљено су поздравили Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу и принцезу Јелисавету.

Истог дана награђена су у Дечјем диспансеру друштва „Српске мајке“ најбоље однегована деца, међу којима је награду Њ. В. Краљице у износу од 1000 динара добио Томислав Вученић, који има 17 месеци а тежак је 15 кг. Награду Њ. Кр. Височанства Кнегиње Олге добила је мала Даница Кокановић. Овом приликом подељеле су награде Министарства социјалне политике и народног здравља, Градског поглаварства града Београда и појединих листова дневне штампе, као и већег броја добротвора. Укупно је награђено 28 деце. — После подне одржао се је врло успео дечји концерт у сали Коларчевог Народног универзитета. За време дечје недеље било је сваког дана по неколико приредби у циљу пропаганде што бољег извођења дечје заштите. Поред многобројних предавања по дечјим обдаништима и саветовалиштима за одојчад и малу децу по свим крајевима града, награђено је у суботу 27 маја у Градском дому дечје заштите у Звечанској

Награђена деца са мајкама у Дечјем дому

старства просвете и Министарства за физичко васпитање народа поздрављали су децу. На трибини су били међу осталим и г. Васа Лазаревић, г. д-р Угљеша Давидовић, г. д-р Милош Поповић, г-ђа Наталија Сре-

ул. бр. 7 556 деце чије су мајке редовно посећивале Градска саветовалишта: у Душановој ул., у Средачкој, у Ломиној ул., у Звечанској ул., у Војводе Пријезде ул., у Јове Илића ул. и на Чукарици. Свечаност је прире-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дила Дирекција за социјално и здравствено старање Београдске општине у сарадњи са својим Отсеком дечје заштите. У препуним просторијама Градског дома свечаност је отворила г-ђа д-р Марија Гајић. Поздравила је најпре изасланике, а затим је одржала говор присутним мајкама:

„Драге мајке! Најлепши је моменат дечјих дана када Вас можемо поздравити у Отсеку дечје заштите и честитати на Вашем труду око подизања Ваше деце, вашег поноса, а наше радости. Ви морате бити свесни да својим трудом и љубављу не помажете само свом детету, него и целој друштвеној заједници. Вашем детету остаће за живот, као успомена за труд своје добре мајке, диплома коју му данас додељује Градско поглаварство града Београда. Потребно је да знате, да сте ви тиме што последњих година редовно посећујете саветовалишта за одојчад и малу децу придонеле да је

поноса да осети у својој души и дубоку захвалност према свом лекару, лекару дечјег саветовалишта који вас је упутио како треба да се однегује и подигне ваше дете.”

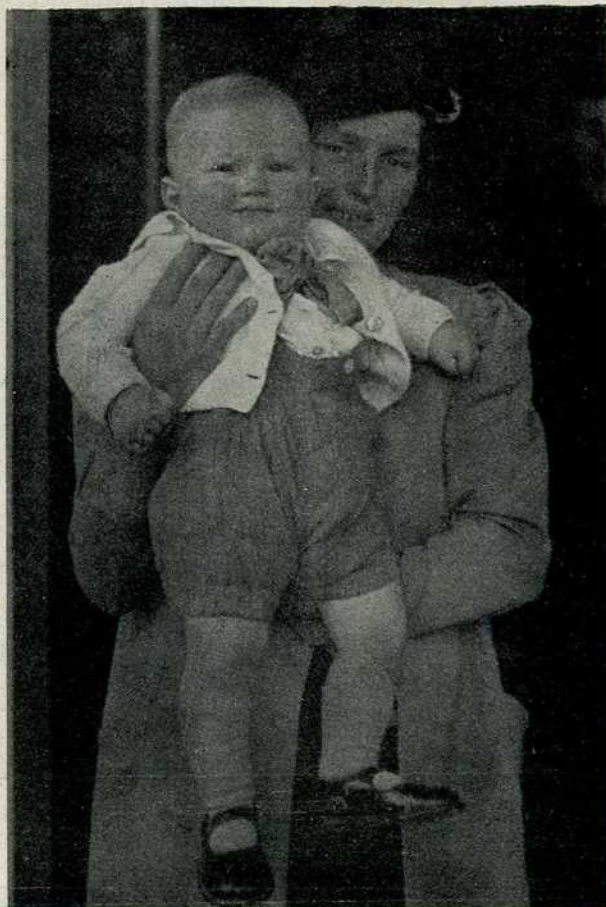
Затим се је приступило делењу диплома и награда.

Лозинка дечјих дана ове године била је: „Како да се упути и помогне мајка сељанка при подизању свога детета”. Сва предавања која су одржана у

Делење поклона награђеној деци у Дечјем дому

смртност одојчади у Београду знатно смањена. Још пре десет година умирало је у Београду свако пето дете пре него што је навршило прву годину живота, тј. умирало је годишње 800 одојчади. Данас умире још свако десето дете пре него што наврши прву годину живота. То износи годишње губитак од 400 беба. Као што видите, ви сте својим трудом учиниле да је сваке године спасено 400 деце од сигурне смрти. Својим примером и својим успехом треба да делујете на своју околину, на своје рођаке и сусетке како би што више мајки у будућности посећивало дечја саветовалишта, користећи тако своје детету и целоме граду. Наша је жеља да се једног дана, када се врши награђивање најбоље однеговане деце у Београду, састанемо и да вам можемо казати да се број дечјих жртава смањено још за неколико стотина. Свака од Вас мора данас поред

Награђена беба са мајком

Београду бавила су се овом темом. Нарочита пажња посвећена је сиромашним мајкама периферије града које су пореклом у највећем броју случајева са села. Све приредбе у Београду организоване су од београдске секције Југословенске уније за заштиту деце у којој су учлањена београдска друштва која раде на заштити деце уз помоћ Отсека дечје заштите града Београда и Завода за здравствену заштиту матера и деце.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Културна хроника

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета посетиле су Зоолошки врт

Београдски Зоолошки врт већ је постао једна од најпривлачнијих установа Београда. Данас ниједан странац, било из унутрашњости наше земље или из иностранства, кад дође у Београд не пропусти прилику а

да не посети Зоолошки врт на Калимегдану, да се диви његовом величанственом природном положају и његовом савреном уређају, као и ретким примерцима животиња и птица.

Њ. Кр. Вис. Принцезу Јелисавету интересују дивље овце (муфлони), које пажљиво посматра

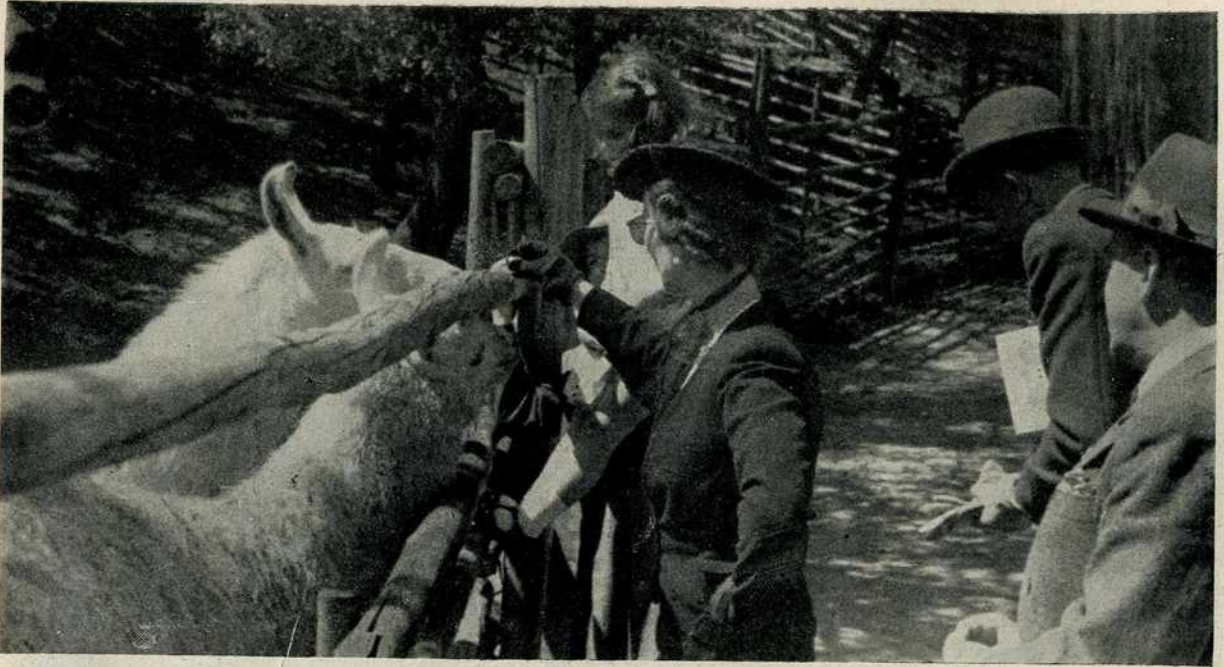

Њ. Кр. Вис. Принцеза Јелисавета посматра како се храни нилски коњ

Од најугледнијих личности — чланова Краљевских
Домова, претседника страних влада и министара, —
па до ђака основних школа, који су посетили београд-
ски Зоолошки врт, нико није отишао а да се о њему
најласкавије није изразио.

Првога маја о. г. београдски Зоолошки врт имао је
опет једну ретку посету Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга
и Принцеца Јелисавета благоизволеле су удостојити га
својом посетом.

Дан је био ведар и пун сунца. Животиње и птице,

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга објашњава малој Принцеци Јелисавети живот лама

Њ. Кр. В. Кнегиња Олга и Принцеца Јелисавета посматрају морског медведа

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

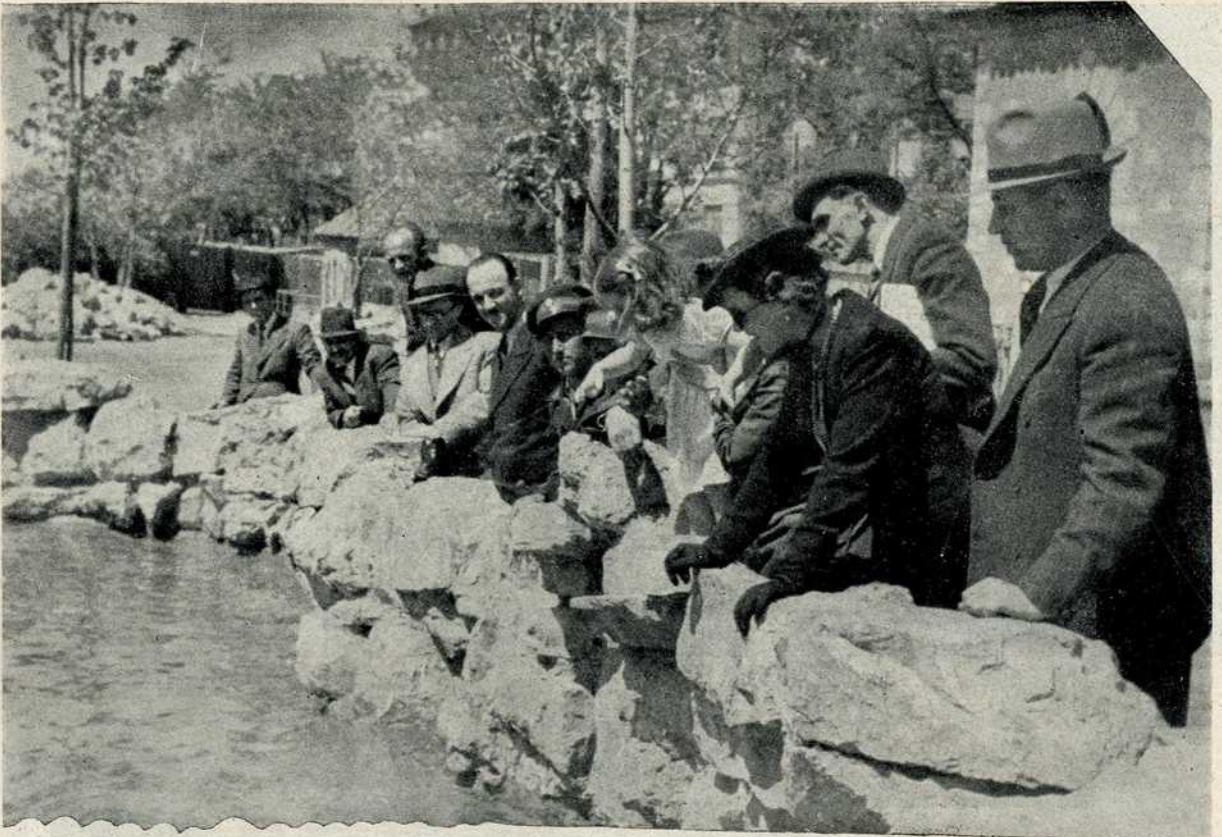
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unilib.rs

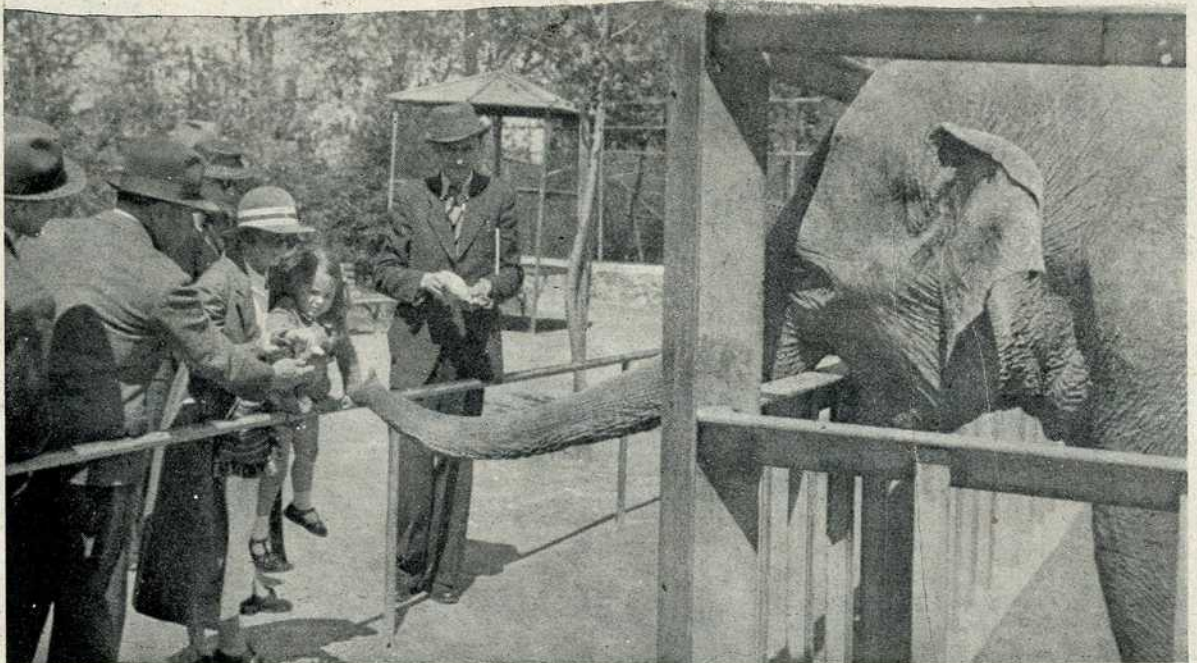
после дугих хладних и тмурних зимских дана, поизлазице су из својих скровишта и разиграле се у својим кавезима.

Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу и малу Принцезу Јелисавету на улазу у Зоолошки врт дочекали су шеф

Отсека за паркове г. инж. Александар Крстић и шеф Ветеринара г. д-р Александар Петровић са стручним особљем врта, који су Високе Гошће провели кроз сва одељена врта и показали им све животиње и птице које се у врту налазе.

Њ. Кр. Вис. Принцеза Јелисавета са интересовањем посматра место на коме се загнурио у воду морски медвед

Њ. Кр. Вис. Принцеза Јелисавета пружа храну слону

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

У разгледању врта Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисавета провеле су више од два часа.

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга се интересовала како поједине животиње живе и чиме се хране.

За Њ. Кр. Вис. Принцезу Јелисавету посета Зоолошком врту претстављала је читав догађај. Јер, Она је сад први пут имала прилике да види толико велики број разноврсних птица и животиња, које је дотле видела само насликане у разним дечјим књигама из животињског царства.

загњурио се затим у воду. Питомијим животињама, дивљим овцама и ламама, Она је прилазила с таквом радозналошћу, да су је једва могли одвојити од њих. Леп је био призор кад је мала Принцеза својом руком стављала храну у сурлу великог слона, и то без икаквог страха, који се обично у таквим тренутцима код мале деце појављује.

Кроз све делове врта, почевши од оних у којима живе роде па до оних са белим медведима, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисета прошле су

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисета пролазе кроз одељење у коме се налазе кавези са лавовима

Радосна и раздрагана, мала Принцеза је одушевљено скакутала од кавеза до кавеза и без имало страха прилазила животињама и Својом руком пружала им храну.

Посматрајући разигране морске медведе, који су пливали и гњурали се по широком базену, Њ. Кр. Вис. Принцеза Јелисета била је одушевљена; у једном тренутку морали су је подићи на зидану ограду базена одакле је могла лепше да посматра игру морских медведа. Такође је са великом пажњом посматрала како се храни нилски коњ, коме је чувар врта пружао гужву сена, коју је нилски коњ у сласт појео и

и у сваки кавез са великим интересовањем загледале и распигивале како се која животиња зове и како живи

Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, била је одушевљена уређајем врта. Још више је била усхићена радозналошћу мале Принцезе, којој је, са пуно разумевања, на питања давала обавештења.

Веома задовољне посетом и свиме оним што су у врту виделе Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга и Принцеза Јелисета, после двочасовног разгледања, напустиле су београдски Зоолошки врт, чија управа и ову високу посету може да забележи као свој успех.

Други фестивал народних игара и песама на београдском сајмишту

На београдском сајмишту, у павиљону бр. 3, приредили су београдски новинари, под покровитељством Претседника Београдске општине г. Владе Илића, II фестивал југословенских народних игара и песама, који

је трајао од 18 до 31 маја т.г. Фестивал је био врло добро организован. Сала је нарочито преправљена за ову прилику да може да прими око 3.500 посетилаца. Из свих крајева наше земље дошли су певачи и играчи,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

у живописним народним ношњама, са карактеристичним играма и песмама свога краја.

Првом вечеру фестивала, 18 маја увече, присуствовали су: покровитељ фестивала г. Влада Илић, претседник Београдске општине; чланови Краљевске владе гг. Стеван Ђирић, генерал М. Недић, М. Рајаковић, Бешлић, В. Чвркић, Чејовић, Сној и Мaстрoвић; већи део дипломатског кора; високи претставници војних и цивилних власти.

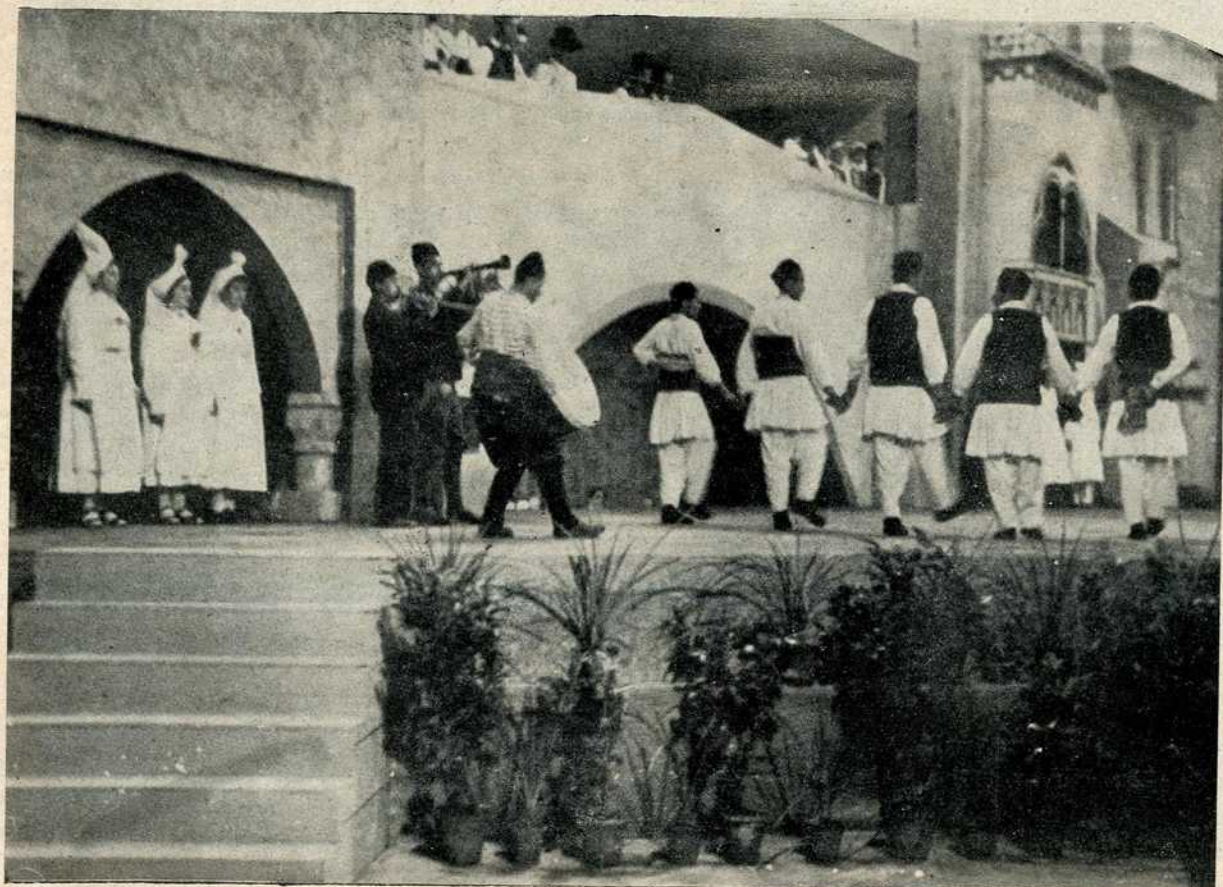
Фестивал је отворио кратки гозором Министар просвете г. Стеван Ђирић истичући значај наше народне игре и песме и исказујући признање београдским новинарима што су примили на себе организацију овако лепе и корисне манифестације.

После овог говора изведен је дефиле свих извођача програма ове прве вечери на укусно декорисаној позорници. Прво вече испунили су својим лепим и темпераментним играма и песмама Јужноsrбијанци, Војвођани и група словеначких девојака.

Остале вечери биле су испуњене разноврсним програмима, међу којима су многе тачке биле од неоспорне уметничке вредности. Посетиоци су били задовољни, изазивали су извесне групе певача и играча бурним плескањем да понове своју тачку. Интересовање Београђана и посетилаца из унутрашњости било је свако вече врло велико.

Министар просвете г. Стеван Ђирић отвара Други фестивал народних игара и песама на Сајмишту

Група момака из Роштока у колу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Резултати књижевног конкурса Београдске општине

Књижевни одбор за оцену радова који су поднети на стални књижевни конкурс Општине града Београда за ову годину, по одлуци Господина Претседника ОБр. 17862 од 26-VII-1938 године, прегледао је све радове који су до 1 фебруара ове године поднети и констатовао: —

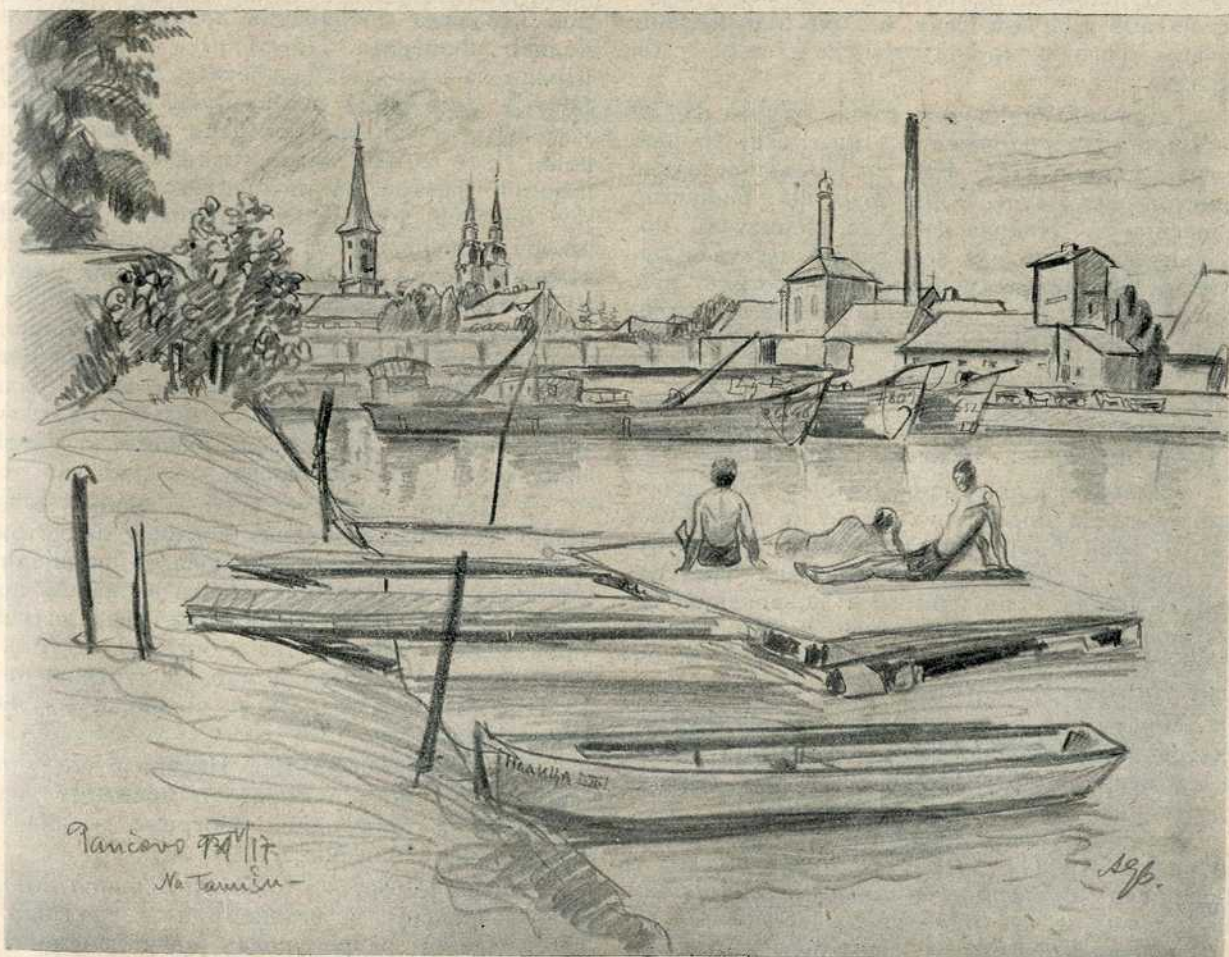
Укупно је поднето 20 (двадесет) дела и то:

- 1.) „ИЗ ДНЕВНИКА НЕРЕАЛНОГ ЧОВЕКА“;
- 2.) „БЕОГРАД У СЛИЦИ И ПЕСМИ“;
- 3.) „УТОПЉЕНИЦА ХИЛДА“;
- 4.) „ЧОВЕК СА ДВА ЛИЦА“;
- 5.) „БЕОГРАДСКИ ЖИВОТ“;
- 6.) „ЈОВАН“;
- 7.) „ЖИВОТ БЕЗ ЖИВОТА“;
- 8.) „ИГРА СУДБИНЕ“;
- 9.) „МИЗЕРЕРЕ“;
- 10.) „СИРОМАШТИНА НАШЕГ ГРАДА БЕОГРАДА“;
- 11.) „ТРИ ВИЂЕЊА СВЕТЕ ПЕТКЕ“;

- 12.) „ДНЕВНА ВЕСТ“;
- 13.) „ДВА ДАНА И ДВЕ НОЋИ“;
- 14.) „ГРОБНИЦА X — 8“;
- 15.) „СУРОВО РАЗДОБЉЕ“;
- 16.) „ПУТЕВИ“;
- 17.) „ВАИСТИНУ СЕ РОДИ“;
- 18.) „ДЕЦА ЈУНАЦИ“;
- 19.) „ЧОВЕК БЕЗ ПРЕДРАСУДА“;
- 20.) „НА ПОНОРУ“.

После саветовања чланови жирија су се сложили, да је од књижевних радова најуспелији рад „ТРИ ВИЂЕЊА СВЕТЕ ПЕТКЕ“ од г. НИКОЛЕ ТРАЈКОВИЋА, професора, а од научних „СИРОМАШТИНА НАШЕГ ГРАДА БЕОГРАДА“ од г. д-р МИЛОША Ђ. ПОПОВИЋА.

И стога је жири донео одлуку да се награда од динара 10.000.— (десет хиљада) да г. НИКОЛИ ТРАЈКОВИЋУ, професору, а награда од динара: 4.000.— (четири хиљаде) да г. д-р МИЛОШУ Ђ. ПОПОВИЋУ.

А. Г. Балаж: На Тамишу (Панчево)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB

Привредна хроника

XXIII Збор Централе индустријских корпорација

Централа индустријских корпорација одржала је 24 маја т. г. свој XXIII Збор у сали Индустријског Дома у Београду. Овај Збор је био у толико значајнији, што је на њему изабран за новог претседника Централе г. Влада Илић, претседник Општине и претседник Београдске Индустријске коморе. Према утврђеном дневном реду, 23. маја т. г., у 5 сати после подне, одржана је претходна интерна седница XXIII Збора Централе. За потпретседнике изабрани су г.г. Август Прапротник, претседник Звезе индустријцев за Дравску бановину, Др. Милан Улмански, претседник Удружења индустријалаца у Сарајеву, Ђока Дунђерски, претседник Удружења индустријалаца у Новом Саду, и Тома Максимовић, делегат Трговинско-индустријске коморе у Осиеку.

Јавна седница Збора, која је гочела рад 24 маја пре подне, одржана је у присуству тројице активних министара; Као представници владе присуствовали су г. Војин Ђуричић, Министар финансија, г. Никола Бешлић, Министар пољопривреде који је у исто време заступао одсутнога Министра трговине и индустрије и г. Милоје Рајаковић, Министар социјалне политике. Поред активних министара, државну администрацију представљали су на Збору већи број делегата разних министарстава помоћници Министра финансија и Шума и руда и неколико начелника и виших чиновника.

Учлањене корпорације биле су врло добро заступљене а поред тога Збору је присуствовао и већи број индустријалаца — гостију.

Збор је отворио новоизабрани претседник г. Влада Илић читањем поздравних телеграма Њ. В. Краљу Петру II, Њ. Кр. В. Кнезу Намеснику, Претседнику владе и Министру трговине и индустрије.

Пошто је затим поздравио присутне министре и изасланике државне управе, г. Илић је са неколико речи истакао заслуге ранијег претседника Централе г. Прапротника.

На дневни ред Збора била су стављена три питања и то: 1) — *Проблем индустријској и привредној пројекцији*; 2) *Ревизија социјалног осигурања*; и 3) *Финансијска питања*.

У своме говору о актуелним питањима индустрије г. Влада Илић дотакао се првога питања и подвукао да се ради што бољег и рационалнијег привредног развића наше земље неопходно намеће потреба утврђења привред-

ног програма, као и програма за развој наше индустрије. Проблем није ни мало лак, и индустријалци су тога потпуно свесни.

У своме даљем излагању претседник г. Влада Илић истакао је да, иако је наша земља претежно аграрна, индустрија већ сада представља врло важан чинилац народне привреде. Њен даљи развитак насушна је потреба, како за одбрану земље и за социјално-економску равнотежу, тако и за угослење оног вишка аграрног становништва, које не може да нађе своју зараду у пољопривреди. На што живљи развитак наше индустријске делатности упућује нас и наш трговински биланс који нам показује да увозимо 67% до 70% готове робе, док извозимо прерађених артикала само неколико процената. Преко 90% нашег извоза отпада на извоз непрерађене и полупрерађене робе и тако наша земља губи целу разлику између цене сировина и цене готових производа. Како је пак наш трговински биланс најважнији фактор за активирање нашег платног биланса, то нам се у толико пре намеће даљна изградња наше индустријске радиности. Наравно да ни сами индустријалци нису за то да се Југославија од аграрне претвори у индустријску земљу. Треба тежити индустријализацији само у толико, у колико у земљи постоје природни услови, т.ј. сировина, радна снага, погонски материјал итд. а све дотле, док се не дође до извесне равнотеже између индустрије и пољопривреде.

У даљем излагању г. претседник се дотакао осталих актуелних питања индустрије а нарочито проблема из области социјалног законодавства, оскудице девиза на нашем новчаном тржишту, и ефикаснијих мера за већу производњу кудеље, лана и осталих индустријских биљака, како би домаћа индустрија била што независнија од увоза сировина из иностранства.

Генерални секретар Централе г. Ђока Ђурчин из свога реферата о проблему индустријског и привредног програма истакао је најзначајније чињенице.

Затим је говорио г. Војин Ђуричић, Министар финансија, и истакао да је ово што је чуо углавном репродукован један део програма Краљевске владе. Јасно је, да нити држава, нити Централа не могу да одобре да приватна иницијатива у овако тешким временима врши експерименте, јер постоје извесни виши

интереси који вежу целу земљу па и индустрију. Стога се намеће питање привредног програма, да би се изашло из досадашњег система и да би се створио један рационалан систем који успешно решава питање приватне иницијативе а истовремено и питање више привредне политике саме земље.

У име Министра трговине и индустрије говорио је Министар пољопривреде *џ. Бешлић*. Пошто је подвукао тешкоће које се опајају у пољопривреди услед нерационалног обрађивања земље, као и тешкоће које се осећају у нашој трговини и индустрији, г. Бешлић је изјавио да индустрију треба помагати на сваком кораку, јер је Краљевска влада свесна циља који индустрија има да испуни у тешким часовима, у случају рата, а исто тако и њене улоге у миру, улоге подизања народног благостања.

По другој тачци дневног реда — ревизија социјалног осигурања — поднео је реферат г. *д-р Вук Живадиновић*, секретар Централе. Излагања *Д-р Живадиновића* употпунио је *џ. Д-р Стеван Поповић*, градски већник и секретар Индустијске коморе у Београду. Г. *Д-р Поповић* је нагласио да привреда даје годишње за осигурање радника велике износе. Она данас даје

око 500,000.000 динара годишње или 1,500.000. динара дневно само за три вида осигурања. Пензионо осигурање повисиће тај допринос за даљих 200 или 300 милиона динара. Г. *Д-р Поповић* је мишљења да треба омогућити кредитирање привредника средствима радничког осигурања које она и плаћа. При том је подвукао потребу да се омогући репрезентативно учешће послодавачких и радничких представника у равнатељствима осигурања.

Крај свога говора г. *Д-р Поповић* је посветио питању минималних радничких надница и начину решавања спорова.

По истом питању говорили су још *џ. Витковић*, индустријалац, *џ. Д-р Милован Јежић*, преставник СУЗОР-а, *џ. Јеремић*, Начелник Министарства социјалне политике.

Пошто је завршена дискусија по овом питању г. Тома Максимовић, директор предузећа „Бата“ из Борова, обратио је у неколико речи пажњу присутнима на питање сировина, јефтеног индустријског кредита и погонске снаге.

На крају Збора поднео је *џ. Д-р Цветко Грејорић* краћи реферат о финансијским питањима, па је после тога Збор завршио рад доневши резолуцију по истакнутим питањима.

Посета Мађарских новинара

Ради упознавања Југославије, нарочито у привредном и туристичком погледу, једна група виђенијих мађарских новинара, почетком маја месеца, направила је једну десетодневну екскурзију по Југославији.

Прво место где су се задржали било је Београд. Београд је код њих побудио нарочити интерес. Многи од њих га још нису познавали. Нарочити утисак је на њих учинио рапидан напредак Београда. Многобројне новоградње, тек завршене или још у конструкцији, нови мостови, исушење лезе обале Саве, изградња кеја, Београдски сајам, итд. довела су их до убешјења да се у Београду много ради, да је Београд пун полета и напона, да је Београд пун будућности.

У Београду су мађарски новинари дочекани врло срдечно. Сем предвиђених посета и излета (путовали су у организацији „Путника“) и Југословенски национални одбор Југословенско-мађарске привредне коморе са своје стране допринео је, да им њихов боравак у Београду буде што пријатнији и кориснији.

Претседник Југословенског националног одбора Југословенско-мађарске привредне коморе г. *Влада Илић*, претседник Београдске општине, приредио им је, 10. маја у своме дому коктел партију. На овој коктел партији, сем мађарских новинара, били су још: министар барон *Бекеч Бешењи*, мађарски посланик у Београду; виши владин саветник *Др. Силађи*, делегат мађарских министарстава трговине и пољопривреде; *Др. Фарнек*, шеф београдске испоставе мађарског Завода за унапређивање спољне трговине. Од виђенијих југословенских привредних личности присутни су били: г.г. *Дамњан Бранковић*, претседник Удружења трго-

вачких агената и комисионара, *Др. Стеван Поповић*, градски већник, секретар Индустијске коморе, *Ђока Ђурчин*, гл. секретар Централе индустријских корпорација, даље претставници „Пресбирора“; Агенције „Авале“; дневних листова „Политике“, „Времена“ и „Правде“; југословенски дописници мађарских листова, претставници друштва „Путник“ и „Јадранске пловидбе“.

На овој „коктел партији“ мађарски новинари, а и овдашња мађарска званична лица, имали су прилике да дођу у додир са нашим виђенијим привредним личностима и претставницима привредних организација, да се боље упознају и измењају мисли.

Истог дана, у вече, претседник г. *Влада Илић* приредио је гостима вечеру у Хотелу „Српски Краљ.“ Како је г. претседник *Влада Илић* био заузет, на вечери га је, у име општине, заступао г. *Др. Стеван Поповић*, градски већник, секретар Индустијске коморе, а у име Југословенско националног Одбора Југословенско-мађарске привредне коморе члан *Управе г. Ђока Ђурчин*.

Вечера је протекла у најбољем расположењу. Сервиран је богат мени и одлична пића. Већ и при оваквим стварима добро је увек истаћи привредни моменат, као што је овога пута био случај, а то је: морска риба и јагоде. То их је навело, бар на разговор, да би требало с једне стране повести акцију за јачи увоз југословенске рибе у Мађарску, а с друге упознали су се са одличним квалитетом нашег воћа, које се појављује на пијаци бар 2—3 недеље раније него код њих.

Пред крај вечере заступник претседника Општине г. *Др. Стеван Поповић* јединим краћим говором по-

здравио је госте. Г. Др. Поповић, у своме говору, истакао је, да је имао прилике да види лепу Пешту, али напомиње да ће и гости у Југославији имати прилике да виде много што шта лепога и интересантнога. Затим подвлачи користи од туризма за међусобно културно и привредно зближење. Желећи им да се у Београду и у Југославији добро осећају и добро проведу, г. Др. Поповић чини на њих апел, да у своме делокругу рада — новинарству — допринесу овом зближењу, пропатирајући туризам.

У име мађарских новинара одговорио је г. Јосиф Хиватал, владин саветник, уредник „Пешти Наploа“, једног од највећих мађарских листова. Он се најтоплије захвалио на лепом пријему који им је указан. Алудирајући на речи г. Др. Поповића напомиње, да ће у Југославији имати прилике много што-шта лепога и новог да виде и да упознају. То ће им много користити да нас боље разумеју, а њихов позив је такав да они могу много допринети за пропаганду туризма, што

ће сваки од њих, у своме делокругу рада, са највећим задовољством и чинити.

У име Југословенског националног одбора Југословенско-мађарске привредне коморе говорио је, на мађарском језику, г. Ђока Турчин, члан Управе, гл. секретар Централне индустријских корпорација. У своме говору подвукао је дугогодишњу сарадњу појединих југословенских и мађарских личности.

У име мађарског дела мешовите Коморе, одговорио му је, на српском, г. д-р Силађи. Најтоплије се захвалио на топлем пријему, који је гостима указан, што ће свакако допринети много југословенско-мађарском привредном зближењу. Г. Д-р Силађи је наздравио онима, који су несебично и пожртвовано и у најтежим околностима радили на привредном зближењу између Југославије и Мађарске (мисли на г. Владу Илића). Сем тога изражава жељу и наду, да ће Југословенски национални одбор и у будуће имати пуно успеха и успешно наставити рад на привредном зближењу између двеју суседних земаља.

Делегација града Бремена у Београду

Половином маја месеца допутовала је у Београд бројна делегација привредника из Бремена, — који је по величини друго морско пристаниште у Немачкој — коју је предводио сенатор за привреду конзул г. О. Х. Бернхарт. У делегацији су се налазили најугледнији привредници града Бремена, претставници свих привредних установа.

Циљ је делегацији да заинтересује југословенске званичне и привредне кругове за бременску луку и за њене специјалне установе. За нашу земљу је Бремен од значаја као пијаца за памук и као пијаца за дуван. Тежња је Бремена да у што већој мери учествује у југословенском извозу. Ово је нарочито важно с обзиром на тежњу југословенске спољне трговине да се користи и конзумним пијацама у Холандији и Енглеској.

Привредна делегација Бремена је боравила у Београду неколико дана и имала је неколико састанака са нашим привредницима и са званичним претставницима наше државе.

Делегација је приредила 17 маја пријатељску вечеру код „Српског краља“ за претставнике југословен-

ске привреде. Вечери је присуствовало преко 200 званица, претставника привреде и привредних стручњака. Били су присутни и министар саобраћаја г. Мехмед Спахо и Претседник Београдске општине и претседник Индустријске коморе г. Влада Илић. Немачку су државу заступали немачки посланик г. Виктор фон Херен, генерални конзули гг. Најхаузен и Кронхолц и војни аташе дивизијски генерал г. Фабер ди Фор.

Сенатор г. Бернхарт одржао је у току вечере говор у коме је истакао циљ доласка бременске делегације, привредне тежње и традиције града Бремена и могућност за трговинску размену између Бремена и Југославије. Нагласио је, између осталог, да од наших производа бременска пијаца има интереса нарочито за дуван, за воће свих врста, свеже и сушено.

Господину Бернхарту одговорио је г. Влада Илић. Његов су говор присутни пажљиво слушали и често одобравали.

Говорио је и г. Дамјан Бранковић, претседник југословенско-немачке трговинске коморе.

Швајцарци позивају Југословене на изложбу у Цирих

У Београд је допутовала авионом 5 маја око подне делегација од дванаест швајцарских привредника, претставника привредних установа и комора у Швајцарској, да позове југословенске привреднике и грађане на велику изложбу која се тих дана отвара у Цириху.

Ову делегацију су сачекали на земунском аеродрому, поред претставника швајцарске државе и колоније, и многи претставници југословенских привредних установа. Београдску општину је при овом дочеку заступао градски већник г. д-р Стеван Поповић.

У име швајцарске делегације обратио се присутним г. Бишоф, сарадник листа „Базлер Нахрихтен“, и позвао Југословене да дођу на изложбу у Цирих, која претставља напоре и резултате рада малог швајцарског народа за последњих 650 година.

Г. Бишоф је предао г. д-р Стевану Поповићу, претставнику Београдске општине, нарочиту позивницу укоричену у пергаменат, којом се цео југословенски народ позива да дође на изложбу швајцарске нације.

Г. д-р Стеван Поповић се захвалио, у име присутних претставника југословенске привреде и у име Београдске општине, на позиву и пажњи која је овим указана југословенском народу.

После закуске, која им је приређена у ресторану на аеродрому, швајцарски делегати су аутобусом обишли Београд. Њихова два претставника су положили венац на гроб Незнаоног јунака на Авали.

После подне је швајцарска делегација отпутовала авионом за Будимпешту.

Велика изложба швајцарског народа у Цириху, на самим обалама Циришког Језера, приказује швајцарску културу, индустрију, туризам, занатство и остале гране привреде. Ту се налази и цело једно насеље, модел швајцарског алпског села. Занимљив је нарочито хигијенски део изложбе, где су приказане чувене швајцарске хигијенске установе и њихов рад.

Изложба ће бити отворена до 29 октобра т.г.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Одлуке Државног савета

Од слободне оцене Градског већа зависи да ли ће се службенику Д.Т. и О, онеспособљеном на служби, признати десет година службе више за пензију

Ово становиште је заузео Државни савет у својој пресуди бр. 24123 од 28 септембра 1938 године, расправљајући следећи случај: „Према одредби чл. 49 Статута Дирекције трамваја и осветљења Општине града Београда, од 1929 год., који пропис се у конкретном случају има применити сходно одредбама § 104 и 156 Закона о градским општинама од 1934 год., службеницима који су онеспособљени за даљи рад на службеном послу Д. Т. и О., а већ су стекли право на пензију, може се по специјалној одлуци Општинског одбора а на основу реферата сталне Лекарске комисије, предвиђене у чл. 28 Статута београдске општине, урачунати поред већ навршених година службе још највише до 10 година. Овим прописом, дакле, није нормирана обавеза Општине београдске, да она оваква урачунавања врши увек, кадгод она буду доказана, већ јој је остављено, да о томе у сваком конкретном случају слободно одлучује.

Према томе кад је Градско веће тужиоца одбило од спорног тражења с позивом на слободну оцену у смислу чл. 49 Статута Д.Т.О., Министарство није поступило противно закону оснажавајући ту одлуку са образложењем, да истом тужиоцу није повређено никакво право.

Са изнетог тужба је на основу чл. 17 и 34 Закона о Државном савету и управним судовима одбачена као неумесна.”

Време дневничарске службе признаје се само оним службеницима Д.Т. и О. који су као такви затечени на дан ступања Статута и у предвиђеном року били преведени

По питању признавања дневничарске службе за пензију и напредовање службеницима Д.Т. и О. Државни савет је заузео горње становиште у својој пресуди бр. 17270 од 20 марта 1938 год., којом је расправљен овај случај: Оспореним решењем оснажена је одлука Градског већа у Београду Обр. 5671 од 28 марта 1938 године, којом је тужилац одбијен од тражења да му се на основу чл. 74 Статута Дирекције трамваја и осветљења Општине града Београда од 1929 године за напредовање и пензију признају године дневничарске службе, које је провео пре постављења за службеника са правом на пензију.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте, који се на овај предмет односе као и од-

говор министров на тужбу, Државни савет је нашао, да је тужба неумесна.

По ступању на снагу Статута Дирекције трамваја и осветљења О. Г. Б. од 1929 године тужилац није био у предвиђеном року (чл. 71) преведен од стране Комисије за превођење (чл. 70) а по прелазним наређењима тога Статута (чл. 69—76), већ је и даље остао при Дирекцији трамваја и осветљења у својству дневничара. Његово доцније разврстање — постављање за службеника са правом на пензију одлуком од 18 августа 1933 год., извршено је, међутим, по одредбама чл. Статута Д.Т.О., које одредбе не предвиђају могућност признавања година дневничарске службе, како то одређује чл. 74 прелазних наређења тога Статута, за оне службенике, који су у прописаном року по тим одредбама били преведени. Према томе тужиоцу се „у године службе за превођење на степен основне плате” нису могле на основу чл. 74 Статута Д. Т. О. признати године дневничарске службе, пошто се такво признање по том пропису могло вршити само од стране комисије за разврставање а по претходној одлуци Општинског суда и то само оним затеченим службеницима, који су у предвиђеном року и за време трајања мандата комисије били преведени (чл. 71).

Из околности, пак, што је овакво признање стварно вршено и после означеног рока, тужилац не може изводити никакво своје право, јер се право заснива само на прописима.

Са изнетог тужба је на основу чл. 17 и 34 Закона о Државном савету и управним судовима одбачена као неумесна.”

До признање 10 година више службе за пензију на служби онеспособљеном службенику Д.Т.О. може доћи само ако је он, и без овога признања, стекао право на пензију.

Ово становиште заузео је Државни савет у својој пресуди бр. 24063 од 24 септембра 1938 год., расправљајући следећи случај: „Тужилац напада оспорено решење, којим је оснажена одлука Градског већа града Београда Обр. 3851 од 28 марта 1938 године, којом је одбијен од тражења да му се у смислу чл. 49 Статута Д.Т.О. општине града Београда поред већ навршених година службе призна још пуних 10 година више а не само 4 године 7 месеци и 16 дана, како је то већ раније учињено.

Пошто је проучио тужбу, оспорено решење и остале акте који се на овај предмет односе, Државни савет је нашао да је тужба неумесна.

Љубомир Ж. Јевтић,
секретар Државног савета

Некролог

† Светозар Ј. Генић шеф Архитектонског отсека Г. п. Б.

Из редова чиновника, и то истакнутих чиновника Поглаварства града Београда, отргнут је још један човек, угасио се још један живот. Изненада за 36 часова, отишао је право са посла у смрт Светозар Ј. Генић, десетогодишњи шеф Архитектонског Отсека. Није требало више, но дан и по, да се угаси један живот, који је водио читаву деценију једну од многобројних установа Градског Поглаварства, и то установу чији се рад највише видео, чији је рад стално био свима пред очима и чији је успех несумњив.

Светозар Ј. Генић

Светозар Ј. Генић дошао је на чело Архитектонског отсека баш пред почетак великих радова, које је Општина почела да предузима на свима пољима комуналне делатности. Он је ушао у посао одмах, постао иницијатор за сва грађења и извођења, којих је у току прошле деценије било врло много и водио установу

којој је био на челу са много знања, умешности и сналажења. Он је успео боље но ико да повеже жеље и потребе грађанства са могућношћу општине и да постепено све реалише и успешно изведе. Обдарен ретко финим осећањем такта и великом способношћу да разуме и осети намере и потребе, покојни Генић је увек све своје послове обављао лако и са видним резултатима. Еминентан стручњак, архитекта са великим практичним искуством, он је у посао уносио и једну велику љубав и још већу преданост за исти. Ведар у животу, велики пријатељ људи, човек који никоме није могао ни да помисли, а камо ли учини зло, покојни Генић је такав био и на послу.

Љубазан према свакоме, заинтересован за свачију невољу, спреман не само да свакога посаветује, већ и да се за све добро и племенито заузме, Светозар Генић је несумњиво био најпопуларнији, најомиљенији и најрађе виђен чиновник Градског поглаварства. За њега и о њему је свако имао најлепшу реч и говорио о чика Гени, лица су добијала ведрину како код најмањег службеника тако и код његових другова по положају и годинама.

Као претседник Удружења општинских службеника и Клуба општинских инжењера и архитекта, он је своје лепе способности умео да покаже и афирмира и ту радећи предано, вредно и савесно.

Рад и популарност покојног Генића није се сводила само на струку и установу. Он је дугогодишњи члан Управе удружења југословенских инжењера и архитеката а кроз две године и претседник Секције — Београд. Поред тога је његово хумано делање дошло до видног изражаја у друштву „Насушни хлеб” и друштву за Сузбијање просјачења, поред масе других хуманих и националних удружења, која се без њега нису могла ни замислити.

Искрено и болно испраћени, земни остатци Светозара Генића су предани земљи, али је његово животно дело тако и толико велико да је оставило дубоку и видну бразду за собом.

Слава му!!